NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 L
19
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CHRISTOPHORI CELLARII

BREVIARIUM

ANTIQUITATUM ROMANARUM

ACCURANTE

HIERONYMO FREYERO

PÆD. REG. GLAUCH. INSP.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

VERONÆ. MDCCXXXIX.

Ex Typographia Jacobi Vallarsii

Superiorum Permiſſu.

BENEVOLO LECTORI

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

S. D.

HIERONYMUS FREYERUS.

QUinquennium nunc eſt, LECTOR BENEVOLE, quum CHRISTOPHORI CELLARII ANTIQUITATES ROMANÆ luci publicæ exponerentur. Utiliſſimum omnino inſtitutum hoc erat, & magnæ exſpectationis apud omnes, qui celeberrimi quondam, & in his rebus verſatiſſimi VIRI doctrinam & merita noverant. Sed neſcio, quo fato, aut cujus tandem errore acciderit, ut ſchedæ mutilæ neque ad uſum publicum ſatis diſpoſitæ prelo ſubjectæ ſint. Rem ita ſeſe habere, nullum poteſt intelligentibus du-

bium eſſe, & poſtumum hoc opuſculum cum reliquis accuratiſſimi VIRI ſcriptis conferentibus. Nam ut de iis nunc nihil dicam, quæ contra mentem ac manum auctoris perperam excuſa ſunt, diligentiamque legentium nimis ſæpe ac nimis etiam valde turbant: deſideratur una atque altera tractatio rerum maxime neceſſariarum, quarum notitia ne tirones quidem carere ſine damno poſſunt, modo incipientes relicta nobis antiquiorum temporum monumenta evolvere. Talis eſt illa præcipue, quæ de SACRIS ROMANORUM exponit, & quam ne verbo quidem attingit libellus impreſſus: ut facile intelligas, aut intercidiſſe quaſdam ex VIRI clariſſimi ſchedis; aut vix primas lineas eſſe ductas opuſculi, quod ſolum breviarii nomen tueri debeat. Neque tamen interea fructu ſuo apud juventutem caruit opera primæ harum commentationum editioni impenſa: ſed potius ſalivam multis docentium æque ac diſcentium ita movit, ut crederent, a nullo accommodatius potuiſſe antiqui-

tatum

tatum romanarum compendium, quam hoc ingenio ſcholis dari; ſi quidem id ipſi exornare etiam per fata licuiſſet, quod tam ſcite ac feliciter deſignare ceperat. Sed & hic ferenda fuerunt, quæ mutare non potuimus. Interim ut jactura illa, quam hoc modo fecerunt traditi in noſtram diſciplinam juvenes, ſi non ex toto, quod promittere temerarium foret; tamen ex parte quadam & pro virili reſtitueretur: libellum integrum cum cura pertractavi; quæ ſumme neceſſaria deeſſe videbantur, cum ex publicis doctoris hujus prælectionibus, quibus olim auditor ipſe interfueram, tum aliunde ſupplevi; adſerta teſtimoniis undique conquiſitis comprobavi; ac tandem res omnes eo ordine atque ita digeſſi, ac diſtribui, ut ſuo quæque loco, & facile adeo poſſint inveniri. Atque ſic novo quaſi habitu ſiſtitur hic ſcholis noſtris ſcriptum hoc utiliſſimum: & ita quidem ſiſtitur, ut, quod ante VIR CLARISSIMUS, & nomini CELLARIANO addictiſſimus, JOANNES GEORGIUS

WALCHIUS, in Præfatione diſſertationum polyhiſtoris noſtri recte dubitaverat, breviarii alicujus appellationem ac partes ſuſtinere nunc tandem poſſe videatur. Qui autem inſumendus labor fuit: hunc me debuiſſe non tantum ſcholaſticæ juventutis commodo; ſed tanti etiam VIRI ac de me, dum viveret, haud vulgariter meriti manibus atque exiſtimationi arbitratus ſum. Bene igitur interpretare, MI LECTOR, qualemquumque hanc operam meam, &, quod DEUS indulgentiſſimus diu velit, bene etiam vale. Halæ Magdeburgicæ in Pædagogio Regio idibus Auguſti anni chriſtiani CIↃ IↃCC XV.

CON-

CONSPECTUS GENERALIS BREVIARII ANTIQUITATUM ROMANARUM.

CAPUT I. DE SACRIS ROMANORUM agit, ejuſque
Sectio I. de diis p. 1
Sectio II. de collegiis ſacris, & quidem
1. *de collegio pontificum* p. 5
2. *de auguribus* p. 6
3. *de decemviris & quindecimviris ſacrorum* p. 7
4. *de flaminibus* p. 8
5. *de ſeptemviris epulonum* p. 9
6. *de ſaliis* p. 10
7. *de lupercis* ibid.
8. *de arvalibus fratribus* p. 11
9. *de fetialibus.* ibid.
10. *de rege ſacrificulo* p. 12
11. *de virginibus veſtalibus* ibid.
Sectio III. de diebus feſtis, ſive feriis, & quidem
1. *de lectiſternio* p. 14
2. *de novemdiali ſacro.* ibid.

3. *de*

3. *de ſupplicationibus* p. 15
4. *de ludis placando numini factis* ibid.
5. *de faunalibus* p. 16
6. *de lupercalibus* ibid.
7. *de terminalibus* ibid.
8. *de liberalibus* p. 17
9. *de quinquatribus* ibid.
10. *de laudatione matris deum* p. 18
11. *de cerealibus* ibid.
12. *de parilibus* ibid.
13. *de floralibus* ibid.
14. *de bonæ deæ ſacro* p. 19
15. *de conſualibus* ibid.
16. *de vulcanalibus* ibid.
17. *de ſaturnalibus* p. 20
18. *de calendis* ibid.
19. *de feriis latinis* p. 21
20 *de vere ſacro* ibid.
21. *de ludis ſæcularibus* p. 22
Sectio IV. de ritibus ac cæremoniis ſacris, & quidem
1. *de albis & nigris victimis* p. 23
2. *de litatione* ibid.
3. *de coronis in ſacrificiis* ibid.
4. *de*

4. *de vittatis ſacrificantibus & victimis* ibid.
5. *de ara cæſpiticia* p. 24
6. *de victima fugiente* ibid.
7. *de ritu verrendi fana crinibus* ibid.
8. *de inferiarum ritibus* ibid.
CAPUT II. DE MAGISTRATIBUS ROMANORUM, ejuſque
Sectio 1. de magiſtratibus antiquis, & quidem
1. *de regibus* p. 25
2. *de conſulibus* p. 27
3. *de decemviris* p. 28
4. *de tribunis militum conſulari poteſtate* p. 29
5. *de prætoribus* ibid.
6. *de ædilibus* p. 31
7. *de quæſtoribus* p. 32
8. *de cenſoribus* p. 33
9. *de tribunis plebis* p. 34
10. *de tribunis ærarii* p. 35
11. *de triumviris capitalibus & monetalibus* p. 36
12. *de interrege* ibid.

13. *de*

13. *de dictatore & magiſtro equitum* p. 37

Sectio II. de magiſtratibus novis ſub Cæſaribus, & quidem

1. *de præfecto urbis* p. 38

2. *de præfecto prætorii* p. 39

3. *de præfecto ærarii* ibid.

4. *de præfecto ærarii militaris* p. 40

5. *de quæſtore principis, ſive Cæſaris* p. 41

6. *de curatoribus viarum & alvei tiberini* ibid.

7. *de præfectis claſſis utriuſque* p. 42

8. *de legato Cæſaris, ſeu principis* ibid.

9. *de procuratoribus Cæſaris* p. 43

Sectio III. de magiſtratibus ævi poſterioris ibid.

CAPUT III, DE MILITIA ROMANA, ejuſque

Sectio I. de ducibus p. 46

Sectio II de legionibus p. 47

Sectio III. de armis p. 49

Sectio IV. de ſignis militaribus p. 51

Sectio V. de machinis poliorceticis

Digitized by Google

cis. ibid.
Sectio vi de militia navali p. 54
Sectio vii. de præmiis militiæ p. 55
CAPUT IV. DE CIVITATE ROMANA, ejuſque
Sectio i. de jure civium romanorum p. 58.
Sectio ii. de jure Quiritum, Latii, & Italico p. 61
Sectio iii. de jure municipiorum, coloniarum & præfecturarum p. 62
Sectio iv. de communicatione civitatis in provinciis p. 64
CAPUT V. DE PROVINCIIS ROMANORUM, ejuſque
Sectio i. de appellatione provinciarum p. 65
Sectio ii. de adminiſtratione provinciarum p. 66
Sectio iii. de diviſione provinciarum p. 67
CAPUT VI. DE JUDICIIS ROMANORUM, ejuſque
Sectio i. de judicibus p. 71
Sectio 2. de loco judiciorum p. 74

Sectio

Digitized by Google

Sectio III. de accuſatore & reo ibid.
Sectio IV. de legibus p. 76
CAPUT VII. DE ORDINIBUS ROMANORUM, ejuſque
Sectio I. de ordine ſenatorio p. 83
Sectio II. de ordine equeſtri p. 88
Sectio III. de ordine plebejo p. 90
CAPUT VIII. DE COMITIIS ROMANORUM, ejuſque
Sectio I. de diſtributione populi comitia habentis. p. 92
Sectio II. de variis comitiorum generibus p. 95
Sectio III. de loco comitiorum p. 96
CAPUT IX. DE STATU HOMINUM DIVERSO APUD ROMANOS, ejuſque
Sectio I. de ſtatu liberorum p. 97
Sectio II. de ſtatu ſervorum p. 99
CAPUT X. DE STUDIIS ROMANORUM, ejuſque
Sectio I. de ratione & ordine ſtudiorum apud ipſosRomanos p. 102
Sectio

Sectio II. de ſtudiis provincialium p. 105

CAPUT XI. DE LUDIS ROMANORUM, ejuſque

Sectio I. de ludorum diviſione generali p. 107

Sectio II. de ludis romanis, ſeu circenſibus p. 108

Sectio III. de ludis ſcenicis p. 109

Sectio IV. de ludis gladiatoriis p. 110

Sectio V. de venationibus p. 113

Sectio VI. de naumachia p. 114

CAPUT XII. DE VESTITU ROMANORUM, ejuſque

Sectio I. de veſtibus virorum p. 114

Sectio II. de veſtibus mulierum p. 118

CAPUT XIII. DE FUNERIBUS ROMANORUM, ejuſque

Sectio I. de exſequiis p. 119

Sectio II. de combuſtione p. 120

Sectio III. de ſepultura ibid.

Sectio IV. de ritibus quibuſdam poſt ſepulturam. p. 121

Sectio V. de conſecratione princi-

cipum p. 122

CAPUT XIV. DE RE NUMMARIA ET INSCRIPTIONIBUS ROMANORUM, ejuſque

Sectio I. de nummis, & quidem

1. *de variis nummorum generibus* p. 124

2. *de cognitionis nummariæ uſu* p. 130

3. *de rei nummariæ ſcriptoribus* p. 131

Sectio II. de inſcriptionibus p. 134

APPENDIX PRIOR DE ASSE ROMANORUM p. 136

APPENDIX POSTERIOR DE NOMINIBUS ROMANORUM p. 140

ANTI-

ANTIQUITATUM
ROMANARUM
CAPUT I.

DE SACRIS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE DIIS.

§ I.

OMnes gentilium dii, ſaltem plurimi, fama meritorum in cælum fuerunt opinione hominum ſublati. Cic. *tuſc. l.* 1. *c.* 12 & 13. Dividebantur autem a Romanis in *majorum* ac *minorum gentium* deos: quam diſtinctionem ipſe Cicero a patricio Romanorum ordine ad cælum applicat. Conf. infra *p.* 83. §. 3.

§. 2. MAJORUM GENTIUM dii, qui & magni vocantur, diſtinguebantur in *conſentes* & *ſelectos*: ut Auguſt. *de c. d. l.* 4. *c.* 23. expoſuit.

 Con-

Conſentes dicuntur fuiſſe, quos Juppiter ad concilium adhibuerit: numeranturque XII; Juppiter, Juno, Minerva, Veſta, Ceres, Mars, Vulcanus, Neptunus, Diana, Apollo, Mercurius, Venus., *Selecti* erant VIII. Janus, Saturnus, Genius, Sol, Orcus, Liber, Tellus, Luna.

§. 3. MINORUM GENTIUM dii erant quos dixere *indigetes:* fueruntque homines, propter beneficiorum memoriam pro diis culti a poſteris, ut Hercules, Deus fidius, Caſtor, Pollux, Æſculapius, Quirinus, ſeu Romulus, Priapus, Vertumnus, & virtutum ac potentiarum nomina, fortunæ, ſalutis, honoris, pietatis, libertatis, concordiæ, mentis, pudicitiæ, fidei, victoriæ, juventutis, utpote quibus templa & aras exſtruxerunt.

§. 4. In minorum deorum cenſu erant etiam *dii ruſtici* & *plebeii*: quorum præcipuus Pan, ſive Silvanus, aut, ſi diſtincti fuerunt, cognati tamen & ejusdem muneris; item Pales, dea Paſtorum; Flora, Pomona, & qui ſupra in indigetibus memoratus eſt, Priapus, porcorum cuſtos; Robigus & Epona; quibus adminiſtri jungebantur Fauni, Satyri, Sileni. Quo pertinent etiam nymphæ varii generis; montium, ſilvarum, agrorum: quæ ſingulari nomine Dryades, Hamadryades, Naiades aliiſque vocabulis appelantur. In plebeiis diis erant etiam *domeſtici*: Lares, Penates, Forculus, Cardia, cęteri; item Cloacina & alia monſtruoſa

ſa nomina. *Nuptiarum*, præter majores, Junonem & Venerem, Hymenæus proprius erat. Fuit etiam Terminus, quem, *ruſticis diis*, vel *regionum* adnumeres.

§. 5. Præterea aliæ claſſes deorum erant minorum, quibus tamen major aliquis vel plures ex iis præſidebant. Tales fuere *dii marini* & *aquatiles*: quorum præſides Neptunus, Oceanus, Tethys; quibus ſuberant tamquam miniſtri Tritones, aut Triton, ac Nereus, ac Nereides nymphæ; dii fluminum ac fontium, ut Tiberinus pater erat; etiam nymphæ lacuum, ut Egeria.

§. 6. Hujus quoque generis *dii inferi* ſunt; quorum præſes Pluto, ſive Orcus eſt, & qui Jovis ſtygii nomen & Ditis patris habet, uxoremque Proſerpinam, Cereris filiam. Pertinent huc generatim omnes dii manes: quorum miniſter erat Charon, portitor; miniſtræ Furiæ, ſeu Eumenides, ſive Diræ, quæ nominantur Alecto, Megæra, Tiſiphone. Huc Parcæ pertinent, Noctis filiæ, Clotho, Lacheſis, Atropos, quia circa funera verſantur; licet alii ſuperis eas adnumerent: item inferorum judices, Minos, Æacus, Rhadamanthus.

§. 7. *Dii averrunci* colebantur, ut malum averterent, nec nocerent: quales fuere ipſe Averruncus, Faſcinus (unde *præfiſcine dixerim*) Febris, Pallor, Pavor, Robigus, & ſimiles.

§. 8. Præter hos etiam fuere *dii peregrini*, ex barbaris gentibus Romam adducti: ut Iſis, Serapis, ſive Oſiris, Cybele, ſive magna mater, Mithra & alii.

§. 9. *Litterarum dii* atque artium erant Apollo, Minerva, ſive Pallas, & Muſæ, ſeu Camenæ cum ſedibus ſuis, fluminibus, fontibus aliiſque attributionibus.

§. 10. Atque ita quidem creditum a vulgo paganorum fuit: ſapientiores autem ethnici phyſicam ſub fabulis interpretationem quærebant. Nec iis tantum contenti erant, quas in planetarum nominibus etiam nunc expoſitiones retinemus; aut etiam in aliis aſtris non errantibus, ut Herculis: ſed ſubtiliori etiam interpretationi intenti fuerunt, ut ad elementa quoque decurrerent; quamvis incerti ſemper & inſtabiles, ut ſolet in falſis rebus & erroribus. Ejuſmodi interpretationes pæne multas habet Macrobius: cui adjungi poteſt antiquiſſimus Chriſtianorum Scriptor, Tertullianus *adverſus Marcionem l. 1. c. 13.*

SECTIO

SECTIO II.

DE COLLEGIIS SACRIS.

I. DE COLLEGIO PONTIFICUM.

§. I.

POntifices erant, penes quos cura religionis ac cærimoniarum fuit. Rex Numa inſtituit, creatis pontificibus patricii generis quatuor; his additi quatuor plebeii, ut octo eſſent: unde illi majores, hi minores pontifices dicti ſunt. Liv. *l.* 4. *c.* 4. *l.* 10. *c.* 6. & 9. *l.* 22. *c.* 57. & Cic. *de haruſp. reſp. c.* 6. Sulla auxit numerum ad quindecim uſque: quibus tandem decimum ſextum Julius Cæſar adjecit. Liv. *epit.* 89. & Dio Caſſ. *l.* 42. *p.* 209.

§. 2. Et pontifices & augures dicebantur ſacerdotes: erantque ita in collegiis ſacris, ut & ſenatores ſimul poſſent eſſe, ſummiſque honoribus conſulatus, præturæ ac ſimilibus præfecti.

§. 3. Pontificum collegio & omnibus aliis collegiis ſacris ſumma auctoritate præerat pontifex maximus. Liv. *l.* 1. *c.* 20. Et quamquam in privatis tantum, non in magiſtratibus cenſebatur; quod Cicero *cat.* 1. *c.* 1. docet: tanta tamen auctoritas tantũque momentum in pontificatu maximo erat poſitum, ut impe-

ratores Auguſti inde ab ipſo Octaviano Auguſto ſemper hoc munus una cum titulo ſibi reſervaverint; nec poſtea alius apud Romanos uſque in Chriſtianorũ tempora pontifex maximus factus ſit, qui non idem eſſet Imperator, Cæſar & Auguſtus. Zoſ. *l.* 4. *c.* 36. *n.* 4. *ſeqq.*

II. DE AUGURIBUS.

§. 1. Augures dignitate non impares erant pontificibus, adeoque auguratus munus clariſſimum. Differentiam inter pontificatum & auguratum Cicero *de haruſp. reſp. c.* 9. & *de nat. deorum l.* 1. *c.* 44. in eo collocat, quod ſtatæ ſolenneſque cærimoniæ pontificatu contineantur: rerum bene gerendarum auctoritates augurio. Ergo munus eorum erat auſpicia & auguria, hoc eſt, initia omnium rerum ſolennium & publicarum procurare: præſertim in comitiis atque aliis rebus magnis agendis. De cælo igitur diligentiſſime ſervabant augures: &, ſi quid ſiniſtrum obſervaſſent, obnuntiabant; atque ita, quod in eorum poteſtate erat, comitia dirimebant. Vid. Cic. *phil.* 2. *c.* 33. & *pro domo c.* 15.

§. 2. Auguratus ſacerdotium perſæpe a ſummis viris & conſularibus ambiebatur: unde dignitas ejus clareſcit. Sic Cicero, Appius Pulcher, & Plinius junior augures fuerunt omnes; iidemque conſulares. Cic. *l.* 3. *ep.* 10. *n.* 29. Plin. *l.* 4. *ep.* 8. *n.* 1. & 4.

§. 3.

§. 3. Initio quattuor tantum erant, a Numa Pompilio conſtituti. Liv. *l.* 4. *c.* 4., & *l.* 10. *c.* 6. Poſtea additi ſunt quinque plebeii. Liv. *l.* 10. *c.* 6. & 9. Sulla auxit, ut eſſent quindecim: quibus unum denuo ſuperaddidit Julius Cæſar. Liv. *epit.* 89.: & Dio Caſſ. *l.* 42. *p.* 209.

III. DE DECEMVIRIS ET QUINDECIMVIRIS SACRORUM.

§. 1. Horum munus erat, libros ſibyllinos adire & interpretari juſſu ſenatus: deinde etiam alia ſacra procurare. Liv. *l.* 10. *c.* 8. Sibyllinorū librorum hiſtoriam ad Cic. *catil.* 3. *c.* 4. expoſuimus: ubi Cicero fata ſibyllina vocat, quæ conſulebantur ab Romanis, quoties in magno quodam periculo conſilia explicari non poterant. A Tarquinii Superbi ætate cuſtodiebantur hujuſmodi libri in capitolio uſque ad bellum marſicum, quo una cum incenſo capitolio ipſi quoque conflagrarunt. Qui vero poſtea libri ſibyllini erant, collecti fuerant hinc inde in Italia & provinciis ex variis fragmentis vaticiniorum, quæ Sibyllarum nomen præferebant. Tac. *annal. l.* 6. *c.* 12. & Sueton. *in Aug. c.* 31.

§. 2. Ipſe Tarquinius primum duumviros, ἄνδρας ἐπιφανεῖς δύο, conſtituit ad libros illos cuſtodiendos. Dion. Hal. *l.* 4. *p.* 259. Poſtea decem viris id negotium commiſerunt: & tandem quindecim. Liv. *l.* 7. *c.* 27. *l.* 22. *c.* 9. *l.* 36. *c.* 37. Tac. *annal. l.* 6. *c.* 42. & *l.* 11. *c.* 11. Quum adhuc decemviri eſſent: erant quinque patricii,

tricii, quinque plebeii; quod Liv. *l.* 6. *c.* 42. obſervavit.

§. 3. Chriſtiani ſcriptores ſæpe etiam provocant ad ſibyllina oracula, ut Chriſtianam inde firmitatem adverſus paganos comprobent: uti videmus apud Lact. *l.* 1. *c.* 6. *l.* 2. *c.* 11. & 12. *l.* 4. *c.* 6. Verum credibile haud eſt, illos verſus eſſe veterum Sibyllarum: quum ſæpe multo clarius de Deo & Chriſto loquantur, quam vel ipſi prophetæ veteris teſtamenti. Probabilius ergo eſt, a pio homine, ſed chriſtiano, in recenti eccleſia compoſitos illos verſiculos eſſe, aut, ſi veteres Sibyllarum verſus, interpolatos, ut eo facilius paganis hominibus, qui maximi hæc oracula faciebant, perſuaderent: id quod inter innumeras ſchedas, hinc inde in diverſis regionibus atque provinciis diſperſas, non facile obſervari & dignoſci potuit.

IV. DE FLAMINIBUS.

§. 1. Flamines dicuntur quaſi filamines a filis, quæ in ornatu ipſorum ex galero dependebant: ut Feſtus Pompejus interpretatur.

§. 2. Flamines igitur ſacerdotes erant & majoris quidem dignitatis. Numa Pompilius tres creavit: flaminem dialem, qui omnium maximus erat, ut Jovi ſacra faceret; & duos alios, Marti unum, alterum Quirino. Vide Liv. *l.* 1. *c.* 20. *Flamen dialis* Jovis adſiduus ſacerdos erat: nec poterat ab urbe abnoctare, ut Livius

l. 5.

l. 5. *c.* 52. tradit; neque exercitum videre, quod Gellius addit *l.* 10. *c.* 15.

§. 3. Poſtea ſupra tres illos ab Numa conſtitutos creati fuerunt & alii flamines, ſed minores: qualis fuit *flamen carmentalis* apud Cic. *de cl. orat c.* 14. & plures in provinciis, ut paſſim in inſcriptionibus apparet. Maxime autem divorum ſeu Cæſarum in deorum numerum relatorum flamines conſtituebantur; qui a divis ſuis quos colebant, cognomen quoque adepti ſunt: ut flamines auguſtales, flaviales, trajanales; etiam alio caſu flamen Claudii, flamen Adriani, paſſim in inſcriptionibus.

V. DE SEPTEMVIRIS EPULONUM.

§. 1. Non antiquiſſimum hoc collegium fuit: ſed, poſtquam multiplicarentur ſacrificia & cærimoniæ, poſt Hannibalis bellum, demum triumviri epulones facti adjunctique pontificibus ſunt, ut epulas ſacrificiorum curarent. Liv. *l.* 33. *c.* 42. Cic. *de orat. l.* 3. *c.* 19.

§. 2. Poſtea auctus eſt numerus & ſeptemviri facti, haud dubie a *Sulla*: qui numerus etiam Ciceronis tempore & belli civilis erat. Lucan. *l.* 1. *v.* 602. Cæſar quidem, ut apud Dionem *l.* 43. *p.* 240. eſt, dicitur tres ſeptemviros addidiſſe: verum non videtur id probatum aut in uſum introductum fuiſſe; quum in inſcriptione antiqua Auguſto Cæſari divi filio dicata apud Gruterum *p.* 227. legatur COLLEG. VIIVIR. EPULON.

VI. DE

VI. DE SALIIS.

§. 1. Salios, Martis ſacerdotes, Numa inſtituit duodecim; iisque tunicæ pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegumen cæleſtiaque arma, quæ ancilia appellantur, ferre; ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis ſolennique ſaltatu juſſit. Liv. *l*. 1 *c*. 20. Rex Tullus Hoſtilius alios duodecim addidit: ut eſt apud Dion. Hal. *l*. 2. *p*. 129. 130. & *l*. 3. *p*. 173.

§. 2. A ſaltatu illo Salii dicti ſunt. Conf. Hor. *l*. 1. *od*. 36. *v*. 12. *l*. 4. *od*. 1. *v*. 12. Virg. *Æn*. *l*. 8. *v*. 285. Peractis autem ſacris & ſaltatione opiparis epulis excipiebantur: unde proverbium, *ſaliares epulæ*. Vid. Suet. in Claudio *c*. 33. & Hor. *l*. 1. *od*. 37. *v*. 2.

VII. DE LUPERCIS.

§. 1. Luperci erant Panis ſacerdotes ex antiqua Arcadum inſtitutione: unde ritus per Evandrum in Italiam translatus. Nudi autem juvenes lyceum Pana venerantes per luxum atque laſciviam currebant. Liv. *l*. 1. *c*. 5.

§. 2. Ineptum igitur & ſpurcum ſacrum fuit: nihilo minus magni factum ab Romanis, ut ſummi viri etiam hoc ſacerdotium ambirent; quemadmodum M. Antonium conſulem Cicero *phil*. 2. *c*. 34 refert inter lupercos lupercalibus ludis & ipſum lupercum cucurriſſe. Conf. Dio Caſſ. *l*. 45. *p*. 287.

§. 3.

§. 3. Locus in urbe Roma turpiſſimis his ſacris dicatus *lupercal* dicebatur. Virg. *Æn. l.* 8. *v.* 343.

VIII. DE ARVALIBUS FRATRIBUS.

§. 1. Romuli inſtitutum erat, ſumtum ex numero filiorum nutricis Accæ Larentiæ. Hæc enim ex duodecim filiis maribus unum morte amiſerat: in cujus locum Romulus illi ſeſe filium dedit, ſeque & cæteros ejus filios fratres arvales appellavit. Ex eo tempore collegium manſit fratrum arvalium: cujus ſacerdotii inſigne eſt ſpicea corona & albæ infulæ. Gell. *l.* 6. *c.* 7. & Plin. *l.* 18. *c.* 2.

§. 2. Dicti autem fratres arvales ſunt, quia ſacra publica faciebant propterea, ut fruges arva ferrent. Varro *de l. l. l.* 4. *c.* 15. Ipſæ hoſtiæ vocabantur ambarvales: ut Feſtus docet. Ex inſcriptionibus autem conſtat, nobiliſſimos viros in hoc collegio fuiſſe.

IX. DE FETIALIBUS.

Fetiales a fide dictos Varro exiſtimat: nam fidei publicæ inter populos præerant. Per hos enim fiebat, ut juſtum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis conſtitueretur. Ex his mittebant etiam ante, quam conciperetur, qui res repeterent. Non enim putabant Romani veteres juſtum bellum eſſe, quod per fetialem non prius hoſtibus indictum fuiſſet. Quibus autem verbis in repetendo aut indicendo uſus

fuerit

fuerit fetialis, deſcripſit Gellius *l.* 16. *c.* 4. & Livius *l.* 1. *c.* 24. & 32.

X. DE REGE SACRIFICULO.

Sacrificia quædam Regum Romanorum fuerant propria, quæ ab alio quam rege non poterant celebrari. Regibus igitur exactis ne illa ſacra ceſſarent, conſtitutus eſt quidam rex ſacrorum: qui magna quidem dignitate erat, omni autem alio magiſtratu debebat abſtinere. Pontifici autem hoc ſacerdotium ſubjecere: ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tum prima erat cura, officeret. *Liv. l.* 2. *c.* 2. Vocatur etiam rex ſacrificus apud *Liv. l.* 40. *c.* 42. & rex ſacrorum apud Cic. *pro domo c.* 14., & *de haruſp. reſp. c.* 6.

XI. DE VIRGINIBUS VESTALIBUS.

§. 1. Virgines veſtales erant ſacerdotes Veſtæ, per quam tellurem intelligebant. Antiqua religio & ante Romam conditam Albanis uſitata, quod ex *Liv. l.* 1. *c.* 4. & Eutrop. *l.* 1. *c.* 1. *n.* 1. conſtat: reges autem Romani in certiorem formam atque locum eam redegerunt. Numa inſtituit quatuor hujuſmodi virgines, & templum dedicavit; Tarquinius Priſcus (ſecundum Plutarchum rex Servius) duas addidit: qui numerus poſtea conſtanter ſic ſervatus fuit, ut non plures quam ſex eſſent ſacræ hujus ordinis virgines. Dion. Hal. *l.* 1. *p.* 62. *l.* 2. *p.* 114. 125. *ſeq.*

§. 2.

§. 2. Eligebantur a pontifice maximo, quod ſingulari verbo *capere* dicebant. Non autem major, quam decem annorum: nec minor, quam ſex annorum, capiebatur. Gell. *l.* 1. *c.* 12. Triginta annis deæ ſervire debebant: decem, ut diſcentes; decem, ut colentes; decem, ut docentes. Tunc peractis triginta annis in ſacerdotio abire a ſacris licebat, etiam nubere. Dion. Hal. *d. l.*

§. 3. Lex illis perpetuæ virginitatis impoſita erat ſub defoſſionis pœna. Liv. *l.* 8. *c.* 15. *l.* 22. *c.* 57. Plin. *l.* 4. *ep.* 11. *n.* 7. Munus autem earum, ignem in foco Veſtæ perpetuum conſervare, ne exſpiraret: unde exſtinctionis culpa flagris luebatur. Liv. *l.* 28. *c.* 11.

§. 4. Simulacrum in templo nullum fuit præter palladium, Troja, ut credebatur, allatum, quod Herodianus *l.* 1. *c.* 14. *n.* 7. dixit; vel cælo delapſum, ut Cicero *phil.* 11. *c.* 10. quod tantæ ſanctitatis apud ipſos fuit, ut nec ulli adſpicere illud licuerit præter veſtales. Herodian. *l.* 5. *c.* 6. *n.* 6.

§. 5. Jura, privilegia & honores veſtalium erant eximii; nec earum aliqua in publicum prodibat, niſi lictore præeunte & populum ſubmovente: quemadmodum ipſæ etiam ortu & ſanguine erant nobiliſſimæ, clariſſimorum parentum filiæ. Quæ ſenior inter illas erat, vocabatur maxima veſtalis: uti eſt apud Suet. *Domit.* *c.* 8. & Plin. *l.* 4. *ep.* 11. *n.* 6.

§. 6.

§ 6. Duravit hic Veſtæ cultus uſque ad chriſtianos imperatores: & Theodoſius demum omnem abrogavit, ut teſtis eſt Zoſimus *l.* 5. *c.* 38. *n.* 4. & 6.

SECTIO III.

DE DIEBUS FESTIS SIVE FERIIS.

Feſti dies Romanis non unius erant generis: ſed quidam generales, & quovis tempore poterant inſtitui, variiſque numinibus dedicari, prout res & ſtatus reipublicæ exigebat, ut lectiſternium, novemdiale ſacrum, ſupplicationes, ludi placando numini facti & ſimiles; alii ſtati & ad certum tempus, menſem vel diem alligati certiſque dedicati numinibus, ex quorum numero ſunt Faunalia, Lupercalia, Terminalia, Cerealia, Liberalia, Quinquatrus, Lavatio matris deum, Parilia, Floralia, Bonæ deæ ſacrum, Conſualia, Vulcanalia, Saturnalia, Calendæ, Feriæ latinæ, Ver ſacrum, Ludi ſæculares.

I. DE LECTISTERNIO.

Tanta ſuperſtitio erat paganorum, ut crederent placari deos epulis & lectiſterniis poſſe, quibus ipſi dii quaſi ad convivium invitarentur. Originem deſcribit Livius *l.* 5. *c.* 13. cui adde *l.* 7. *c.* 2. *l.* 21. *c.* 62. *l.* 22. *c.* 1. & Tac. *annal. l.* 15. *c.* 44. *n.* 2.

II. DE NOVEMDIALI SACRO.

A numero dierum hæ feriæ nominatæ ſunt: quæ

quæ tum potiſſimum edicebantur, quum lapidibus pluiſſe nuntiatum eſſet. Vide Liv. *l.* 1. *c.* 31. *l.* 21. *c.* 62. *l.* 25. *c.* 7. *l.* 29. *c.* 14.

III. DE SUPPLICATIONIBUS.

§. 1. Duplicis generis erant ſupplicationes: *triſtes* pro avertendis malis prodigiis, quas nos *dies pœnitentiæ* appellamus; & *lætæ*, quibus pro victoria aut republica conſervata gratiæ diis per unum aut plures dies agebantur, &, ſi ſolenniores eſſent, ad omnia pulvinaria, hoc eſt, in omnibus templis, quorum pars erant pulvinaria, deorum ſimulacra imponebantur, apud nos *gratiarum actionis dies*.

§. 2. De priori genere Livius legatur *l.* 10. *c.* 23. *l.* 25. *c.* 7. & *l.* 41. *c.* 9 Lætarum autem, quæ victoris nomine decernebantur, exempla frequentiora ſunt. Vide eumdem Livium *l.* 5. *c.* 23. *l.* 8. *c.* 33. Cic. *catil.* 3. *c.* 6. Cœlium *ad Ciceronem l.* 8. *ep.* 11. & Catonem *ad eumdem l.* 15. *ep.* 5. *n.* 3. 4., & de maximo dierum numero pro ſæculi luxurie Cæſarem *de b. g. l.* 2. *c.* 35. *n.* 4. ubi per 15. dies, & *l.* 4. *c.* 38. *n.* 4. ubi ad 20. dies ſupplicatio decreta legitur.

IV. DE LUDIS PLACANDO NUMINI FACTIS.

Colendum eſſe deum, & inſtanti periculo placandum, cognoverunt ethnici: modum autem divini cultus adeo ignoraverunt, ut ludis ſcenicis aliiſque ſimilibus ludicris placari deum & ad mitiorem de hominibus ſententiam per-

perduci poſſe crediderint. Cenſorin. *c.* 12. Ejus abſurdæ rei exempla habemus apud Liv. *l.* 7. *c.* 2. & Cic. *catil.* III. *c.* 8. Quæ hoc loco tantum allegaſſe ſufficiat: quum de ipſis ludis & variis eorumdem generibus infra pluribus expoſituri ſimus. Nunc a generalibus feriis ad ſpeciales progrediendum eſt & agendum.

V. DE FAUNALIBUS.

ſ. 1. Inter ruſtica feſta referenda hæc ſunt, idibus Februarii quotannis celebranda. Ovidius *faſt. l.* 2. *v.* 193. *ſeqq.*

Idibus agreſtis fumant altaria Fauni
Hic, ubi diſcretas inſula rumpit aquas;

id eſt, in inſula tiberina ſeu ſacra, ubi ſacellum & ara Fauni fuit.

ſ. 2. Alia Fauni ſolennitas erat menſe decembri, de qua Horat. *l.* 3. *od.* 18. *v.* 20. *ſeq.*

Quum tibi nonæ redeunt decembres,
Feſtus in pratis vacat otioſo
Cum bove pagus.

VI. DE LUPERCALIBUS.

Lupercalia Pani ſacra erant 15. Cal. Martii. Ritum eorum ſupra jam deſcripſimus in lupercis, Panis ſacerdotibus, *ſect.* 2. *n.* 7. *p.* 10. Lege præter Livium ibi citatum etiam Plutarchum *in Romulo p.* 31. & Ovid. *faſt. l.* 2. *v.* 267.

VII. DE TERMINALIBUS.

Terminum etiam pro deo colebant Romani: in

in cujus tutela eſſent termini agrorum, ut Feſtus Pompejus ait. Vide ſupra *p.* 3. *§*. 4. Hinc terminalia inſtituit Numa Pompilius, quæ 8. cal. Martii & magna quidem ruſticorum ſolennitate celebrabantur. Dion. Halic. *l.* 2. *p.* 122. & Ovid *faſt. l.* 2. *v.* 655.

VIII. DE LIBERALIBUS.

Meminit horum Cicero *l.* 12. *ep.* 25 *n.* 1. Erat autem Libero, id eſt, Baccho ſacer dies 16. cal. Apriles quemadmodum ex Ovid. *faſt. l.* 3. *v.* 173. conſtat.

IX. DE QUINQUATRIBUS.

§. 1. Quinquatrus ſecundum Varronem duplices erant: *majores*, 16. cal. Apriles; & *minores*, idibus Junii. De *majoribus* ſic ſcribit Ovidius *faſt. l.* 3. *v.* 809.

Una dies media eſt, & fiunt ſacra Minervæ,
Nominaque a junctis quinque diebus habent.

Pluribus enim diebus agebantur: quod etiam Auguſtus teſtatur epiſtola ad Tiberium apud Sueton. *c.* 71. Minervæ autem ſacræ erant: eamque ob cauſſam ſcholis etiam ferias adferebant; & magiſtris donaria, quæ *minervalia* vocabantur. Hor. *l.* 2. *ep.* 2. *v.* 197. Ovid. *faſt. l.* 3. *v.* 829. & Tertull. *de idol. c.* 10.

§. 2. Hæc de majoribus: *minorum* vel minuſcularum, quæ in idus junias incidebant, explicationem habet Ovidius *faſt l.* 6. *v.* 651. *ſeq.* Adde Varronem *de l. l. l.* v. & Feſtum.

X. DE LAVATIONE MATRIS DEUM.

Mater magna ſeu deorum credebatur Saturni conjux, Jovis mater, fuiſſe: cujus antiquum ſimulacrum Romani oraculo, ut ferunt, moniti Peſſinunte, Phrygiæ urbe, advexerunr ſummaque coluerunt religione. Id ſimulacrum quotannis in amniculo Almone lavandum erat 4. cal. Aprilis, qui dies etiam in feſtis habebatur. Ovid. *faſt. l.* 4. *v.* 337 Sil. Ital. *l.* 8. *v.* 364. Lucan. *l.* 1. *v.* 600.

XI. DE CEREALIBUS.

Cerealia Cereris ſacra ſunt, a ſolis feminis parata v. idus Aprilis. De his Cicero *pro Balbo c.* 24. legatur; qui adſumta de Græcia eſſe docet, & per græcas ſemper curata ſacerdotes, & græca omnia nominata. Lugentibus non licebat intereſſe his ſacris. Liv. *l.* 22. *c.* 56.

XII. DE PARILIBUS.

Parilia 12. cal. Maii, qui natalis credebatur urbis Romæ eſſe, celebrabantur: a pariendo dicta, quod illo tempore omnia nova terra proferat atque pariat. Cicero feſti hujus diei ſæpe meminit: *ad Att. l.* 2. *ep.* 8. *l.* 4. *ep.* 9. *de divin. l.* 2. *c.* 47., & Plinius *l.* 18. *c.* 26. Quidam ſcribunt Palilia: quaſi Pales, paſtorum dea, nomen dederit. Ovid. *l.* 4. *v.* 721.

XIII. DE FLORALIBUS.

Floralium origo pudenda eſt & fabulæ velamine

mine

mine deinde tecta, quam eleganter deſcripſit Lactantius *l.* 1. *c.* 20. *n.* 6. 7. Deam autem finxerunt eſſe, quæ floribus præſit: unde ludi ejus primum 4. cal. Maii celebrati ac deinde in ipſum Majum translati ſunt. Ovid. *faſt. l.* 5. *v.* 195.

XIV. DE BONÆ DEÆ SACRO.

Bonæ deæ ſacrum calendis Maii fiebat, ob dedicatum eodem die in Aventino monte templum. Ovid. *faſt. l.* 5. *v.* 155. Antiquiſſima hæc regina fuit. Fauna etiam & Fatua appellata: quam matronæ & veſtales virgines in pontificis, conſulis vel prætoris domo ita colebant, ut nefas & ſummum piaculum eſſet, ullum maſculum hominem per eos dies intra ædes illas verſari. Vid. Plutarch. *in Cæſare p.* 711., & *Cic p.* 870. Cic. *pro Mil. c.* 5. & *de baruſp. reſp. c.* 17.

XV. DE CONSUALIBUS.

Conſualia quaſi Neptunalia ſunt, Neptuno equeſtri ſacrata 12. cal. ſeptembres. Originem docet Livius *l.* 1. *c.* 9. Plura autem de iis habet Varro *de l. l. l.* v. & Dionyſius Hal. *l.* 1. *p.* 26. & *l.* 2. *p.* 100. Quibus adde, quæ nos ad Eutropii *l.* 1. *c.* 1. notavimus.

XVI. DE VULCANALIBUS.

Vulcani ſacra erant, 10. cal. ſeptembris in vetuſto calendario romano notanda. Nocturni ignis in iis uſus erat & antelucanam hoc tem-

pore lucubrationem inchoabant: quamquam auſpicandi tantum cauſſa plerique, utpote omittentes eam poſtea ad finem fere autumni. Quo Plinius reſpicit *l.* 3. *ep.* 5. *n.* 8.

XVII. DE SATURNALIBUS.

§. 1. Saturni feſtum erat, in memoriam ſæculi aurei, quod Saturno in Italia regnante fuiſſe credebatur, quotannis menſe decembri inſtitutum. Liv. *l.* 22. *c.* 1. Eo feſto ſervis domini præbebant epulum, iiſque miniſtrabant ipſi: & licentius pro lubitu agere ſervis erat permiſſum. Plin. *l.* 2. *ep* 17. *n.* 24. Munera etiam mittebantur inter ingenuos his diebus: & ſcholæ ceſſabant. Plin. *l.* 4. *ep.* 9. *n.* 7. *l.* 8. *ep.* 7. & Mart. *l.* 5. *epigr. ultimo*.

§. 2. Primum uno die celebrabantur Saturnalia, deinde duobus, tribus: tandem ſeptem diebus, in quibus tamen quinque tantum feſti erant. Macrob. *ſaturn. l.* 1. *c.* 10.

XVIII. DE CALENDIS.

Omnes calendæ erant Junoni ſacratæ. Ovid. *faſt. l.* 1. *v.* 55. Martiæ autem calendæ ſpeciatim Marti quoque ſacrabantur, quia iis credebatur prælium inter Romanos & Sabinos intra urbem factum Sabinarum interventu diremtum eſſe. Munera feminæ mittebant; etiam ſervis præbebant epulum, ut viri ſaturnalibus: quod ex Solini *c.* 1. conſtat, etiam ex Tibulli *l.* 3. *eleg.* 1. *v.* 1. *ſeq.* & Mart. *l.* 10. *ep.* 24. *v.* 3.

XIX.

XIX. DE FERIIS LATINIS.

§. 1. Antiquum ſacrum erat, ab Albanis ad Romanos tranſmiſſum; quod quotannis in monte albano ab 47 populis Latii Jovi latiari ſive latiali celebrabatur. Taurus autem Jovi communi populorum nomine immolabatur: & quiſque populus ſingulare aliquid adferebat ad epulas, quæ in illis feriis & in monte illo inſtituebantur.

§. 2. Primum unus dies erat, deinde additus alter, tertius, itidemque quartus: quod ex Dionyſii Halicarnaſſenſis *l.* 4. *p.* 250, ubi ritum ipſum; & *l.* 4. *p.* 415. ubi amplificationem deſcripſit, conſtat.

§. 3. Non habebant ſtatum diem, ſed poterant alio atque alio menſe celebrari Liv. *l.* 44. *c.* 19. & *l.* 41 *c.* 16. Adde his teſtimoniis eumdem Livium *l.* 42. *c.* 10. & nota ex Dionis Caſſii *l.* 46. *p.* 313. non potuiſſe conſules auſpicato ex urbe ad bellum & in provinciam abire, niſi prius feriis latinis rite celebratis; utpote qui non minus, quam reliqui magiſtratus omnes intereſſe illis ſacris debebant.

§. 4. An etiam latiari Jovi ibidem ſanguine humano litatum fuerit, quod videntur Chriſtiani ſcriptores paganis objeciſſe, diſputamus in notis ad Lact. *l.* 1. *c.* 21. *n.* 3. & Minuc. *c.* 30. *n.* 4.

XX. DE VERE SACRO.

§. 1. Feſtis diebus poſſumus adiicere ver ſacrum: quo quidem victimæ ſignificabantur,

quæ tamen a tempore nomen ſuum habebant. Magnis enim in periculis vovebant Romani, quæcumque proximo vere nata eſſent animalia, ſe immolaturos. Videatur præter Feſtum Pompejum Liv. *l.* 22. *c.* 9. *l.* 33. *c.* 30. *l.* 34. *c.* 44.

§. 2. An etiam homines intra hos menſes nati ad ver ſacrum pertinuerint, diſquiri poteſt. Livius videtur negare, pecus nominans ex pontificum decreto, non homines. Pompejus autem Feſtus in voce *Mamertini* exemplo & oraculi auctoritate adfirmat, non quidem immolatos fuiſſe, ſed patria juſſos decedere, quum adoleviſſent. Verum ſemper aut ſæpius id factum eſſe, probabile haud eſt.

XVI. DE LUDIS SÆCULARIBUS.

§. 1. Feſti dies erant, quovis revoluto ſæculo celebrati. Non autem certum, centeſimo quovis anno actos eſſe hos ludos: quia de numero annorum ſæculi diſceptatur, & vulgo centum anni conficiunt ſæculum, alii centum quinque, multi centum decem ad hos ludos requiſiverunt; de quo ex Cenſorino diſputamus *in orat.* 5. programmatis noſtris ſubjecta.

§. 2. Originem deſcripſit Zoſimus *l.* 2. *ineunte:* ritus & cærimonias *c.* 5., ubi in primis præparatio luſtrationis eſt deſcripta. Addi poteſt Horatii *carmen ſæculare:* & Suetonius *in Auguſto c.* 31., *in Claudio c.* 21; *& in Domitiano c.* 4.

SECTIO

SECTIO IV.

DE RITIBUS AC CÆRIMONIIS SACRIS.

I. DE ALBIS ET NIGRIS VICTIMIS.

ALbæ victimæ diis ſuperis, nigræ inferis mactabantur. Sil. *l.* 4. *v.* 548. *l.* 8. *v.* 451. Zoſ. *l.* 2. *c.* 3. *n.* 5. 6. Præter victimas etiam alia Judæorum more adhibebantur: thus maxime, ſal, vinum & ſimilia. Hor. *l.* 1. *od.* 36. *v.* 1. *l.* 4. *od.* 2. *v.* 51. Plin. *l.* 10. *ep.* 97. *n.* 5. Prud. *periſt. hymn.* 3. *v.* 122. Hinc proverbium in præfatione Plinii: *mola ſalſa litant, qui thura non habent.*

II. DE LITATIONE.

Litare non idem eſt, quod ſacrificare: ſed feliciter & cum ſigno boni eventus victimam peragere. Vid. Liv. *l.* 27. *c.* 23. & *l.* 41. *c.* 15.

III. DE CORONIS IN SACRIFICIIS.

Et ſacrificantes & victimæ coronabantur: Plin. *l.* 16. *c.* 4. Prud. *in Romano v.* 1021. Val. Max. *l.* v. *c.* 10. *ext. n.* 1. 2. Hinc intelligis Act. 14. *v.* 13. ταύρες καὶ ςέμματα.

IV. DE VITTATIS SACRIFICANTIBUS ET VICTIMIS.

Vitta ex lana vel lino erat, qua crines conſtringebantur ſacrificantium, & quæ ipſis quo-

que victimis imponebatur. Exempla occurrunt apud Virg. *Æn. l.* 5. *v.* 366. Ovid. *metam. l.* 15. *v.* 131. Prud *in Laurentio v.* 525. Arboribus quoque ſacris et ſtatuis deorum vittæ dabantur. Prud. *adverſus Symm. l.* 2. *v.* 1009. *in Romano v.* 302.

V. DE. ARA CÆSPITICIA.

Ara gentilium plerumque cæſpiticia ſtruebatur. Vid. Sil. Ital. *l.* 4. *v.* 703. *l.* 16. *v.* 262. & Hor. *l.* 1. *od.* 19. *v.* 13.

VI. DE VICTIMA FUGIENTE.

Triſte omen habebatur, quum victima ad aram adducta profugeret. Tac. *hiſt. l.* 3. *c.* 56. *n.* 2. Sil. *l.* 5. *v.* 63. & *l.* 16. *v.* 264.

VII. DE RITU VERRENDI FANA CRINIBUS.

In magnis periculis matronæ romanæ paſſis crinibus proſtratæ humi ſupplicabant diis ſuis: & quum inter precandum moverentur, crinibus quaſi templa verrebant. Unde formula illa frequentius occurrit. Lege Liv. *l.* 3. *c.* 7. *l.* 26. *c.* 9. & Sil. *l.* 6. *v.* 560.

VIII DE INFERIARUM RITIBUS.

§ 1. Inferiæ erant ſacrificia in funere diis manibus oblata, aut annua etiam memoria a cognatis repetita. Peragebantur non ſolum atris victimis: ſed præcipue lacte, melle, oleo & ſimilibus. In cæde vindicanda etiam noxii ad

aram

aram cædebantur. Deducunt nomen ab inferis; Feſtus autem ab inferendo, quia formulæ conſuetæ erant *ferre inferias* & *inferre*.

§. 2. Exempla vide apud Virg. Æn. *l.* 3. *v.* 66. *l.* 9. *v.* 215. *l.* 10. *v.* 519 & *l.* 11. *v.* 82. Omnium autem clariſſime hic ritus cognoſcitur ex columna ſeu cenotaphio Lucii Cæſaris, quod Piſis in Italia viſitur, cui inſcriptum eſt: *Inferiæ mittantur, boſque & ovis atri infulis cærulis infulati diis manibus ejus mactentur: eæque hoſtiæ eo loco adoleantur, ſuperque eas ſingulæ urnæ lactis, mellis, olei fundantur.*

CAPUT II.

DE MAGISTRATIBUS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE MAGISTRATIBUS ANTIQUIS.

I. DE REGIBUS.

§. I.

ROmanum imperium initio penes reges fuit, qui mirabili ordine ac ſucceſſione, nec ſine providentia ita ſe ſecuti ſunt,

ſunt, ut ex minima republica fieret omnium maxima & potentiſſima. *Romulus* enim heroico ingenio fundamenta jecit urbe ad Tiberim condita. *Numa* religionem in populum ſemibarbarum induxit: conſtituendæ reipublicæ in primis neceſſariam, ut fides & integritas ſervetur, quod vinculum eſt generis humani. Tertius rex, *Tullus Hoſtilius*, arma tractare juventutem docuit: ut contra injurias reſpublica nova defenderetur. Quartus rex, *Ancus Martius*, rempublicam ampliavit: coloniam deduxit: ut mare liberum haberet, proſpexit: &, ut tuta eſſet etiam altera Tiberis ripa, Janiculum trans Tiberim munivit, & ponte urbi junxit. Quintus, *Tarquinius Priſcus*, græcus genere, majeſtati corroborandæ ſplendorem addidit & ornatum, ſine quo contemtui ſunt imperantes. Sextus, *Servius Tullius*, cenſum egit: id eſt, numerum civium iniit, ut ſciret, quot arma tractare poſſent; & in mores ſingulorum, etiam opes inquiſivit, ut tributa pro opum conditione imponerentur. Septimus rex, *Tarquinius Superbus*, id eſt, tyrannus, ſuis & ſuorum injuriis fecit, ut Romani, exactis regibus, in libertatem ſeſe vindicarent, & pro regia conſtituerent rempublicam liberam poſt 253. annum v. c. Vid Liv. *l.* 1. *c.* 7. *ſeq.* & Eutrop. *l.* 1. *c.* 1. *ſeq.*

ſ. 2. De poteſtate regum quæritur, fuerint abſoluta nec ne? Pomponius quidem *l.* 2. *ſ*. 14 *ff. de origine juris* dicit, reges omnem poteſtatem habuiſſe. Sed nec hoc putamus abſolute

inter-

interpretandum eſſe: quia Romulus præſentiens Italos, uti alios Europæos, ſervitutem ferre non poſſe, centum ſibi ſenatores adlegit, quorum conſilio rempublicam adminiſtraret, qui nonnumquam acriter cum eo decertarunt, Liv. *l.* 1. *c.* 8. & Eutrop. *l.* 1. *c.* 1. *n.* 3. Deinde, quod ex fragmento Cic. *apud Senecam ep.* 108. conſtat, provocatio ad populum etiam a regibus fuit. Exemplum clarum habet Liv. *l.* 1. *c.* 26.

II. DE CONSULIBUS.

§. 1. Exactis regibus propter injurias & tyrannidem conſulare imperium inſtitutum eſt, ſub quo Roma feliciſſima facta ad Cæſarum uſque tempora floruit. Pro uno rege duo conſules creati ſunt: ut, ſi unus malus eſſe voluiſſet, alter eum, habens parem poteſtatem, coerceret. Et placuit, ne imperium longius, quam unum annum haberent: ne per diuturnitatem imperii inſolentiores fierent. Vid. Eutrop. *l.* 1. *c.* 8.

§. 2. Ornamenta conſulum erant prætexta toga ſeu purpura, ſella curulis & 12. lictores cum faſcibus virgarum, quibus ſecuris inſerta erat: quamquam valeria lege ſtatim poſt ſecuris faſcibus fuit ademta, ad terrorem mitigandum; extra urbem autem, ut in bellis & provinciis, ſervata. Plutarch. *in Publicola p.* 102.

§. 3. Conſules erant vel ordinarii vel ſuffecti. *Ordinarii* dicebantur, qui cal. jan. conſulatum inibant & a quibus in faſtis annus denominabatur. Horum ſi quis eſſet mortuus ante finitum

tum conſulatum vel alia de cauſſa magiſtratū decederet: alius in locum *ſufficiebantur*. Hoc raro olim contingebat: ſub Cæſaribus autem frequentiſſime. Exempla vide apud Lamprid. *in Alex. Severo c.* 43. Sueton. *in Galba c.* 6. *Caſ. c.* 80. *Aug. c.* 26. & Cic. *l.* 7. *ep.* 30. *n.* 5.

§. 4. Bello macedonico leges annariæ conſtitutæ ſunt. Liv. *l.* 40. *c.* 43 Et conſulatui quidem præſtitutus eſt annus quadrageſimus tertius. A qua lege pauci tamen fuerunt excepti, in quibus eſt Pompejus. Cic. *pro leg. man. c.* 21. & Eutrop. *l.* 5. *c.* 6. *n.* 4.

§. 5. *Conſulares* dicebantur, qui conſulatu erant functi: quemadmodum *prætorii*, *ædilitii*, *quæſtorii*, qui prætura, ædilitate quæſtura. Eutrop. *l.* 5. *c.* 6. *n.* 6.

§. 6. Conſulare imperium aliquoties interruptum fuit. Non dicemus jam de *dictatura*, quæ tantum ſemeſtris fuit, conſulibus manentibus, ſine autem ordinaria poteſtate: quod infra pluribus explicabitur *p.* 37. Sed decemviratus fuit, qui primo conſulatum interrupit: deinde tribunatus militum conſulari poteſtate.

III. DE DECEMVIRIS.

§. 1. Decemviri electi erant, ut leges Romanas ex atticis Solonis conſcriberent, et ſumma poteſtate, ceſſante interim conſulatu, promulgarent: a quibus primum X. tabulæ legum factæ; poſtea, quum nonnulla deeſſe viderentur, duæ adjectæ, ut XII. *tabulæ* legum fierent,

quæ

quæ ſunt fons omni juris romani, uti ex fragmentis hodieque apparet.

§. 2. Ad biennium vix duravit hic decemviratus. Quum enim decemviri poteſtate ſua ſequenti anno abuterentur: abrogata illis fuit poteſtas, & conſules reducti. Vide Livium *l.* 3. *c.* 32. *ſeq.* Eutrop. *l.* 1. *c.* 16. & *l.* 2. *ff. de O.* 1. §. 24.

IV. DE TRIBUNIS MILITUM CONSULARI POTESTATE.

§. 1. Quum exercitus tumultum faceret, nolletque ab otioſis magiſtratibus ex urbe regi: conſules rurſus abrogati ſunt; & in illorum locum miſſi tribuni militum, qui in urbe alii atq; alii incerto numero imperarent pro conſulibus.

§. 2. Initio tres creati ſunt, Liv. *l.* 4. *c.* 6. & 16. deinde quatuor, *c.* 31. aliquando ſex & octo, *l.* 5. *c.* 1. & 31. Sic per multos factum eſt annos. Tandem vero pœnituit Romanos militaris imperii, & rurſus facti conſules. Eutrop. *l.* 2. *c.* 1.

V. DE PRÆTORIBUS.

§. 1. Olim nullus magiſtratus exactis regibus Romæ erat, niſi conſules. Quum vero hi bellis gerendis aliiſque negotiis publicis detinerentur: additus fuit novus magiſtratus, prætor unus, qui jus in urbe diceret. Creſcente autem civitate & multis peregrinis adventantibus; creatus eſt alius *prætor*, qui *peregrinus* appellatus eſt ab eo, quod inter peregrinos jus diceret,

ceret. Prior autem ille, qui civibus in urbe jus reddebat, dictus eſt *prætor urbanus*. De his Pomponius *l.* 2. *ff. O. I. ſ.* 27. 28. & Livius *l.* 4. *c.* 1. *& l.* 8. *c.* 15. ubi ex plebe etiam creatum prætorem ſcribit. De aucto autem prætorum numero, de eorumque officiis poſt punica bella accurate ibidem Pomponius *ſ.* 32. quorum ſumma eſt, tot prætores fuiſſe additos, quot provinciæ in ditionem venerant. Vide & Livium *epit.* 19. & *l.* 32. *c.* 27. *l.* 33. *c.* 26.

ſ. 2. Creſcentibus criminibus quæſtiones publicæ ſunt conſtitutæ, & juridicæ cauſſæ inter prætores diſtributæ; atque a ſullano tempore uſque ad Ciceronem octo prætores in urbe fuerunt; & Cicero inter octo primus, ut ipſe *in Piſonem c.* 1 *pro leg. man. c.* 1 teſtatur. Julius Cæſar 12. vel, ut Dio Caſſius *l.* 43. *p.* 237 habet, 14 fecit prætores: Auguſtus 16. Claudius adjecit duos, ut fierent 18. quem numerum imperator Nerva reſtituit, quum a Tito minutus fuiſſet. Vide de his omnibus Pompon. *l. c.* Qui vero in provinciis jus dicebant, ſæpius *proprætores* dicuntur, quam prætores: quamquam nec altera appellatio in illis inſolens eſt. Cic. *de. prov. conſul. c.* 7.

ſ 3. Prætores late dicti erant exercituum rectores: unde cohors prætoria, & ipſum prætorium appellantur. Sed de his non proprie hoc loco agimus. De edicto prætoris etiam dicemus infra, ubi de Romanorum legibus & judiciis exponemus.

VI.

VI. DE ÆDILIBUS.

§. 1. Ædiles non unius generis erant: nomen vero omnes ab ædibus habent publicis, quas curabant. Primum eodem tempore, quo tribuni plebis ſunt creati, duo ædiles facti ſunt: non tantum ædium cauſſa, ſed ut curam quoque rerum venalium gererent. Et hi erant minoris dignitatis atque ex plebe electi, quorum meminit Livius *l.* 3. *c.* 55. & 57.

§. 2. Majoris dignitatis erant, qui dicti ſunt *ædiles curules* a ſella curuli, maximorum magiſtratuum ornamento. Et hi etiam duo erant, ex patriciis electi eodem anno, quo prætores primum facti ſunt: quamquam deinde ad alios etiam ordines hoc munus pervenit. Liv. *l.* 6. *c.* 42. & *l.* 7. *c.* 1.

§. 3. Officium autem ædilium curulium præcipuum erat, ludos & ſpectacula curare atque edere: & quidem poſteriori tempore, quum luxus increbuiſſet, ſuo ipſorum ſumtu. Unde quo ſplendidiores ludos edidiſſent, eo plus etiam gratiæ conſequebantur a populo: adeo, ut Mamerco repulſam conſulatus attulerit prætermiſſio ædilitatis; quod Cicero teſtatur *de offic. l.* 2 *c.* 17.

§. 4. Julius Cæſar duos ædiles *cereales* addidit, qui rei frumentariæ proſpicerent: ut Dio Caſſius *l.* 43. *p.* 239. refert. Sed & hi inferiores erant curulibus: & ubi ædiles abſolute nominantur & ædilitas, ſemper ædiles curules intelliguntur.

VII.

VII. DE QUÆSTORIBUS.

§. 1. Quæſtura primus gradus ratione ætatis apud Romanos erat, qui etiam ab adoleſcentibus & ante triceſimum annum peti & geri poterat. Munus quæſtorum erat pecuniam curare publicam, ærario inferre, &, ubi opus erat, diſtribuere, ejuſque rei rationes atque tabulas conficere. Initio id conſules ipſi adminiſtrabant. Quum vero auctius ærarium eſſe cepiſſet, ut eſſent, qui illi præeſſent, conſtituti ſunt quæſtores duo, qui *urbani* dicebantur. His additi poſtea duo alii, qui conſulibus in bello adeſſent: non minus ac illi tam ex plebeiis quam patriciis paullo poſt eligendi. Creſcente autem republica duplicatus numerus eſt, & octo creati ſunt quæſtores. Vide *l. 2. ff. de O. §. 22.* & Livium *l. 4. c. 43. 54. & epit. l. 15.*

§. 2. Sulla tandem conſtituit 20. ex quibus ſingulis præſidibus provinciarum quæſtor eſt ſorte additus: quod Tacitus refert *annal. l. 11. c. 22. n. 6.* Julius autem Cæſar apud Dionem Caſſium *l 43. p. 237.* dicitur XL. creaſſe, ut numerus ubique ſufficeret. Atque talis quidem quæſtor filii loco habebatur a præſide propter ſortis ſanctitatem; quemadmodum præſes colebatur a quæſtore pro patre. Vide Ciceronis *divin. in Verrem c. 19. l. 2. ep. 19. n. 1.* & *lib. 13. ep. 10. n. 1.*

§. 3. Tandem ad præfectos translata eſt ſub Cæſaribus ærarii cura, quæ antea quæſtorum erat, uti infra docebimus *ſect. 2. n. 3.*

VIII.

VIII. DE CENSORIBUS.

§. 1. Cenſura magiſtratus erat ſummus, & propter morum caſtigationem formidabilis. Initium habuit ſub rege VI. ſed tum ad hominum numerum & fortunas magis, quam ad mores referebatur. Flor. *l.* 1. *c.* 6. *n.* 4. Eutrop. *l.* 1 *c.* 6 *n.* 3. Conſules, qui regibus ſuffecti ſunt, aliquamdiu adminiſtrarunt. Creſcente autem republica novus magiſtratus conſtitutus eſt, bini cenſores; qui non modo numerum inirent populi & fortunarum, ſed mores etiam ſingulorom obſervarent, in maloſque animadverterent: iſque magiſtratus quolibet quinquennio conſtituebatur, & poteſtas etiam quinquennalis erat. Poſtea viſum fuit periculo non carere, ſi tam diuturna poteſtas penes paucos eſſet: ideoque æmilia lege ad annũ vel ſeſquennium reducta eſt poteſtas cenſoris. Vide Liv. *l* 4. *c.* 8. & 24. & *l.* 9. *c.* 33.

§. 2. Propter morum caſtigationem cenſores etiam dicti ſunt magiſtri morum. Vide Ciceronem *l.* 3. *ep.* 13. *n.* 8. Pœna autem cenſoria erat, ſenatorem *movere ſenatu*, & equiti *adimere equum publicum*: & quemcumque civem, (ſive is ſenator, ſive eques, ſive plebejus eſſet) vel *tribu movere*, hoc eſt, e tribu (ſive urbana ſive ruſtica) nobiliore in tribum (ſive urbanam ſive ruſticam) minus nobilem, aut e ruſtica in urbanam referre, immo pro delicti gravitate ab omni tribu removere, atque ſic etiam

jure ſuffragii privare, ſervato tamen reliquo civitatis jure, quod poſt urbem a Gallis captam (Liv. *l.* 5. *c.* 50.) in Cæritum tabulas referre dixerunt; vel *ærarium facere*, hoc eſt, cenſu ordinario in commodum ærarii multiplicato (ſive ſervata, ſive mutata, ſive ademta tribu) punire. Vide Aſcon. *Pedianum in divin. Cic. Verr. c.* 3. Liv. *l.* 4. *c.* 24. *l.* 24. *c.* 18. *l.* 29. *c.* 37. *l.* 45 *c.* 15. Gell. *l.* 16. *c.* 13. & Gundlingianorum *part.* 16. *n.* 1. §. 30. *ſeqq.*

§ 3. Sub Cæſaribus ceſſavit cenſura: aliquando reducta, ſemel ſub Auguſto, iterum ſub Claudio; nec vero conſtanter ſervata, quia mali principes metuebant, ne ſui etiam mores notarentur. Vid. Suet. *in Auguſto c.* 37 *& Claud. c.* 16.

IX. DE TRIBUNIS PLEBIS.

§. 1. Sexto decimo poſt ejectos reges anno plebs romana, viſa ſibi a patriciis opprimi, ſeceſſit ex urbe trans Anienen fluvium in montem ſacrum: nec revocari potuit, niſi impetrato ſui ordinis magiſtratu; qui tribuni plebis dicebantur, ut cauſſam plebis in ſenatu ſemper agerent poteſtatemque haberent decretis ſenatus contradicendi, quod *intercedere* vocabant, id eſt, ut hodie dicimus, *proteſtari*.

§. 2. Initio duo creati ſunt tribuni plebis: qui vero ſtatim tres collegas adſumſerunt, ut quinque eſſent. Trigeſimo ſexto poſt anno X. tribuni plebis creati ſunt: qui numerus manſit per tempora inſecuta. Vide de his omnibus

Liv.

Livium *l.* 2. *c.* 32. *l.* 3. *c.* 30. Pomponium *l.* 2. *ff. de O. I.* § 20. Eutrop. *l.* 1. *c.* 12.

§. 3. Quamvis igitur ordine & dignitate minor hic magiſtratus eſſet; maxima tamen, immo ſumma ejus erat poteſtas propter potentiam multitudinis ſive plebis, qua facile poterant conſulibus & toti ſenatui reſiſtere. Quæ cauſſa fuit, ut Cæſares quoque ſinguli quotannis ſibi hanc poteſtatem adſumerent, & in publicis monumentis per annos eam numerarent: ut tribuniciæ poteſtatis anno 8 (TR. P. VIII.) Noluerunt enim tribuni plebis vocari, uſi tantum appellatione *tribuniciæ poteſtatis*: uti ex nummis illorum & marmoribus videre licet. Hoc autem fecerunt, ut ſpecioſo titulo poteſtatem & imperium in ipſos conſules & ſenatum ſibi vindicarent. Vide Tac. *annal. l.* 3. *c.* 56. *n.* 1. & de poteſtate reliquorum tribunorum novem ſub Cæſaribus quæ admodum reſtricta erat & umbra tantum veteris, Plin. *l.* 1. *ep.* 23. *& notas noſtras ad illam.*

X. DE TRIBUNIS ÆRARIIS.

§. 1. Horum meminit Cicero *catil.* 4. *c.* 7. Erant autem ordinis minoris præfecti, qui attributam pecuniam, id eſt, ſtipendium militum de ærario adnumerabant quæſtori, ut inter milites divideretur. Vid. Aſcon. *in Cic Verr.* 3. *de prætura urbana.*

§. 2. Intererant etiam populi loco judiciis hi tribuni, quando illa ex tribus ordinibus

mixta eſſent. Vid. Aſcon. *in Cic. orat. pro M. Scauro ſub finem.*

XI. DE TRIUMVIRIS CAPITALIBUS ET MONETALIBUS.

Conjungimus hos, quia Pomponius *l.* 2. *de O. I.* §. 3. conjunxit: forſan quia pari dignitate erant, utrique autem minore. *Capitales* triumviri cuſtodiam carceris habebant & curam ſuppliciorum. *Monetales* rem monetariam ſive cudendæ pecuniæ curabant.

XII. DE INTERREGE.

§. 1. Ordinarios magiſtratus expoſuimus hactenus. Extra ordinem erat interrex: & in ſummis neceſſitatibus ac periculis dictator & magiſter equitum. De quibus nunc pauca adferenda ſunt.

§. 2. Nimirum poſt Romuli aliorumque regum mortem res ad interregnum rediit, ut quinos ſingulos dies novus interrex imperaret. Liv. *l.* 1. *c.* 17. 21. 32.

§. 3. Idem in libera republica obſervatum fuit: ut, ſi conſules reipublicæ cauſſa abeſſent, aut morbo impedirentur, aut vitio creati eſſent, interrex comitiis habendis proderetur. Prodebatur autem patricius a patricio, qui æque circumſcriptus erat quinque dierum ſpatio: nec moris fuit, ut primus interrex comitia haberet; ſed is peractis diebus quinque alium prodebat, & ſic deinceps, ſi comitia differren-

ferrentur. Vid. Cic. *pro domo c.* 14. *l.* 7. *ep.* 11. *n.* 1. Liv. *l.* 5 *c.* 31. *l.* 7. *c.* 21 *l.* 8. *c.* 17. *l.* 9. *c.* 7. & Aſcon. *in orat. pro Milone*.

XIII. DE DICTATORE ET MAGISTRO EQUITUM.

§. 1. In extremis periculis ad unius imperium, ſed certo tempore definitum, refugiebant Romani: electo viro probatæ virtutis, cui omnes parerent, & qui dictator appellabatur. Atque hoc imperante, conſulare imperium quodammodo ceſſabat. Liv. *l.* 2. *c.* 18. & Eutrop. *l.* 1. *c.* 11. *n.* 1. Conf. ſupra *p.* 28. §. 6.

§. 2. Dictatorem dicebant, hoc eſt, eligebant conſules, quemadmodum dictator magiſtrum equitum, cui imperium equeſtris militiæ dabatur; quamquam poteſtate impari, quoniam parere jubebatur dictatori, exercitum majorem ſive pedeſtrem ducenti Liv. *l.* 9. *c.* 38. *l.* 4. *c.* 57. *l.* 22. *c.* 26 *&* 30.

§. 3. Poſt bellum punicum II. quum non in Italia, extra quam cum exercitu ire dictatori haud licebat; ſed in longinquis regionibus bella gererentur: ceſſavit hic magiſtratus ad Sullæ uſque tempora, qui ſe ipſe dictatorem & quidem perpetuum fecit Vell. *l.* 2. *c.* 28. *n.* 2. Sullæ exemplum poſtea ſecutus eſt Julius Cæſar: quo interemto prorſus abolitum eſſe dictaturæ nomen Cicero docet *phil.* 1. *c.* 1. 2 *&* 13.

§. 4. Cæterum obſervari hoc loco poteſt, non tantum propter bellorum pericula; ſed

nonnumquam aliis etiam de cauſſis, ut ſunt ſeceſſiones plebis, comitia, feriæ, creatos fuiſſe dictatores: ut hoc modo malum publicum averteretur vel aliquid ſalutare populo decideretur. Exempla hujus rei vide apud Livium *l.* 8. *c.* 18. 23 & 28.

SECTIO II.

DE MAGISTRATIBUS NOVIS SUB CÆSARIBUS.

SUetonius *de Auguſto c.* 37. ſic memorat: *Quo plures partem adminiſtrandæ reipublicæ caperent, nova officia excogitavit.* Ex quibus præcipua interpretaturi ſumus: addituri etiam, quæ Suetonius prætermiſit.

I. DE PRÆFECTO URBIS.

§. 1. Suetonius dicto loco in novis Auguſti magiſtratibus præfecturam urbis numerat: cujus ampliſſima poteſtas erat non tantum in urbe, ſed ad centeſimum etiam lapidem ab urbe. Munia ejus late deſcribuntur *toto titulo* 12. *ff.*

§. 2. Nomen quidem vetus eſt, quum in repulica libera, magiſtratibus vel belli vel ſacrorum cauſſa abſentibus, præfectus urbi fuerit conſtitutus: nunc autem novus magiſtratus fit; iſque perpetuus, non ſub conditione abſentiæ; nova poteſtate ac dignitate a Cæſare orna-

ornatus. De diſcrimine veteris & novi præfecti lege Tacitum *l.* 6. *c.* 11.

II. DE PRÆFECTO PRÆTORII.

§. 1. Etiam hanc dignitatem Auguſtus Cæſar inſtituit: ut præfectus prætorio milites prætorianos, qui corpori Cæſaris tuendo Romæ excubabant, regeret; & ſupremam ſimul curam captivorum, qui per milites cuſtodiendi erant, haberet. Act. 28. *v.* 16. Plin. *l.* 10. *ep.* 65. *n.* 2.

§. 2. Duos Auguſtus conſtituit, quod deinceps ita manſit, ut alternis vicibus officium facerent. Dio Caſſ. *l.* 4. *p.* 555. Nonnumquam unus tantum fuit: ſub Commodo tres. Lamprid. *in Commodo c.* 6. Conſtantinus quatuor fecit cum ſumma adminiſtrandi imperii poteſtate, quod in quatuor partes pro quatuor præfecturis diſtribuit. Ex codice 1. R. id notum eſſe poteſt: clarius expoſuit Zoſimus *l.* 2. *c.* 32. *ſeq.*

§. 3. Minor ejus poteſtas ſub Auguſto erat, & ad prætorium reſtricta: ſub ſecutis Cæſaribus in immenſum crevit, & univerſæ militiæ ac reipublicæ cura penes præfectum erat prætorii. Princeps, quum crearetur, gladium ipſi dedit: quo ad illum tuendum uteretur, ſi bonus eſſet; ſi malus, contra illum. De quo Plinius *in paneg. c.* 67. & Dionis Caſſii *excerptâ in Trajano p.* 778.

III. DE PRÆFECTO ÆRARII.

§. 1. Ærarii curam, quæ antea quæſtorum

fuerat, Nero ad præfectos tranſtulit. Tac. *ann.* *l.* 13. *c.* 28. *n.* 6. & Gell. *l.* 13. *c.* 23. Dictum fuit ærarium Saturni, quia in templo hujus dei ſecuritatis cauſſa adſervabatur pecunia publica. Vide Plinium *l.* 5. *ep.* 15. *n.* 1., & *l.* 10. *ep.* 20. *n.* 1. qui hujus officii etiam ut laborioſiſſimi & maximi *paneg. c.* 91. *n.* 1. meminit.

§. 2. Ab hoc ærario, quod commune & reipublicæ erat, diſtinguebatur *fiſcus* ſeu ærarium novum: ab Auguſto diviſis cum ſenatu & populo provinciis inſtitutum, ut aulæ inde ſumtus ad ornatum principis ac dignitatem tuendam præberentur; atque a fiſcellis dictum, quibus olim pecunia deponebatur. Vid. Tac. *ann.* *l.* 2. *c.* 47. *n.* 3. *l.* 6. *c.* 2. *n.* 1. & Plin. *pan. c.* 36. *n.* 3. & *c.* 42. *n.* 1. Atque ex eo tempore novum verbum ortum eſt *confiſcare*, quod eſt in fiſcum redigere. Vid. Suet. *Calig c.* 41. & Flor. *l.* 3. *c.* 9. *n.* 3.

IV. DE PRÆFECTO ÆRARII MILITARIS.

Ab ærario communi & fiſco differebat ærarium militare: quod Auguſtus, non tam conſcribi milites aut cogi volens, quam mercede conduci & præmiis allici, inſtituit; ut perpetuo ac ſine difficultate ſumtus ad tuendos eos proſequendoſque ſuppeteret. Suet. *in Aug. c.* 49. Novas etiam leges propterea tulit; præcipue illam de viceſimis, puta hereditatum, qua heredes non proximi viceſimam partem inferre huic ærario jubebantur: quod ſine ullius injuria fieri poterat; quemadmodum cetera,

ra, quæ augendo illi excogitavit. Vide Dionem *l.* 55. *p.* 565 Plin. *l.* 7. *ep.* 14. *n.* 1. *& paneg. c.* 37. *n.* 1. *& c.* 39. *n.* 1.

V. DE QUÆSTORE PRINCIPIS SIVE CÆSARIS.

Quæſtores Cæſaris qui vocabantur, non in provinciis erant: ſed in urbe & palatio. Dicebantur etiam candidati principis: & munus eorum erat, libris principalibus in ſenatu legendis vacare. Vide Tac. *ann. l.* 16 *c.* 27. *n.* 2. Suet. *in Aug. c.* 65. *& Nerva c.* 15. Plin. *l.* 7. *ep.* 16. *n.* 2. & *ff. legem unicam de officio quæſtoris.*

VI. DE CURATORIBUS VIARUM ET ALVEI TIBERINI.

§. 1. Auguſti Cæſaris & hoc inſtitutum eſt: ut ex Suet. *c.* 37. conſtat. De via æmilia vide Plinium *l.* 5. *ep.* 15. *n.* 1. Sic appiæ etiam, flaminiæ aliarumque viarum curatores ſæpe in antiquis inſcriptionibus laudantur: quorum hoc munus erat, ut viæ lapidibus ſtratæ per Italiam conſervarentur.

§. 2. Curator alvei tiberini itidem ab Auguſto inſtitutus fuit: ut ripæ ſemper munitæ eſſent; nec fluvius vel urbem vel agros & campos exundationibus, quod ſæpe acciderat, vaſtaret. Inſcriptiones, quæ Plinii epiſtolis præfiguntur, teſtantur hodieque, Plinium juniorem alvei tiberini & riparum curatorem fuiſſe.

VII.

VII. DE PRÆFECTIS CLASSIS UTRIUSQUE.

Auguſtus Cæſar ad tutelam ſuperi maris & inferi claſſes duas, unam Miſeni & alteram Ravennæ collocavit: binis etiam præfectis conſtitutis, qui utrique præeſſent Tradit hoc Suetonius *in Aug. c.* 49.

VIII. DE LEGATO CÆSARIS SEU PRINCIPIS.

§. 1. In libera republica provinciæ Romanæ adminiſtrabantur per proconſules & proprætores. Auguſtus Cæſar mutavit ſtatum & provincias diviſit: pacatas ſenatui & populo reliquit: quibus opus erat præſidio militari & exercitu, ſibi ſervavit. Et illæ dictæ ſunt provinciæ populi: hæ Cæſaris ſeu principis. In priores miſſi magiſtratus forma veteri: id eſt, proconſules aut proprætores, qui ſæpe prætores abſolute nominantur. In Cæſaris autem provincias qui ſummo cum imperio & exercitu mittebantur, neque proconſules neque prætores dicti ſunt: ſed legati Cæſaris ſeu principis. Strabo *l.* 17. *exeunte*.

§. 2. Tales autem legati principum diſtinguendi ſunt a legatis legionum: qui in libera republica æque ac cæſarea erant, & de quibus dicemus plura in re militari. Vide infra *p.* 47. Legatus Cæſaris dicebatur etiam legatus *conſularis*, quia ex conſularibus viris plerumque legebatur: legatus autem legionis dictus quo-

que

que eſt legatus *prætorius*, quia huic muneri plerumque prætorii viri præficiebantur. Vide de his diſtinctionibus Suet. *Veſpaſ. c.* 4. Tac. *annal. l.* 2. *c.* 80. *n.* 3. *l.* 4. *c.* 73. *n.* 4. *hiſt. l.* 1. *c.* 56. *n.* 1. *Agric. c.* 7. *n.* 5. Plin. *l.* 6. *ep.* 31. *n.* 4. & *l.* 7. *ep.* 31. *n.* 2.

IX. DE PROCURATORIBUS CÆSARIS.

§. 1. In libera republica & ſub Cæſaribus in provinciis populi quæſtores dicebantur, quos in ſuis provinciis Cæſares maluerunt procuratores appellari. Atque hi curam redituum habebant & fiſci. Dio *l.* 53. *p.* 506.

§. 2. In minoribus provinciis, ubi nullus erat Cæſaris legatus, procuratori etiam iuriſdictio commiſſa erat: ut clare videmus in Pilati exemplo, quem Tacitus romano more *ann. l.* 15. *c.* 44. *n.* 4. procuratorem Cæſaris appellat. In majoribus provinciis, ubi legatus erat Cæſaris, ſolos reditus & fiſcum procurator curabat. Tac. *Agric. c.* 15. *n.* 3.

§. 3. Sub poſterioribus Cæſaribus dicebantur *rationales*, qui fiſco & reditibus colligendis præfecti erant. Vide Eutr. *l.* 9. *c.* 9. *n.* 7. Lamprid. *in Alex. Severo c.* 45. Capitol. *in Maxim. c.* 14.

SECTIO III.

DE MAGISTRATIBUS ÆVI POSTERIORIS.

§. I.

MUtantur magiſtratus cum tempore, & alia cum nomina, tum officia ſortiuntur. Ter-

Tertio chriſtianorum ſæculo, qui ſupremæ juriſdictioni in aula Cæſaris præerat, dictus eſt *magiſter ſcriniorum*; qui ferme erat, qui noſtri temporis cancellarius: cujus honoris exemplum in Ulpiano habemus apud Eutrop. *l.* 8. *c.* 14 *n.* 3. Erant autem plura ſcrinia ſeu, ut nunc vocantur, cancellariæ: epiſtolarum, memoriæ, libellorum, diſpoſitionum: de quibus videas, quæ Salmaſius *ad Lampridii Alexandrum Severum c.* 31. & nos ex ipſo *ad Sextum Rufum c.* 22. notavimus.

§. 2. Deinde erant *correctores Italiæ provinciarum*: id eſt, adjutores Cæſaris in provinciis Italiæ regundis. Hinc in *codice juſtinianeo, in notitia imperii & inſcriptionibus antiquis* correctores Italiæ, Etruriæ, Lucaniæ, Calabriæ, Bruttiorum: rarius extra Italiam, ut Illyrici, Hiſtriæ & Africæ memorantur. Quid quæris? Præſides erant, quos hodie gubernatores vocamus: unde Tetricus ex principe talis corrector Lucaniæ factus eſt, apud Eutrop. *l.* 9. *c.* 9. *n.* 6.

§. 3. Conſtantino M. imperante *præfecti prætorio* quatuor conſtituti ſunt, quibus ſumma in provinciis data eſt poteſtas. Primus erat Orientis: ſecundus Illyrici magni, quod omnem Græciam ſimul comprehendebat: tertius per Italiam & Africam: quartus Galliarum, cui etiam Portugalia & Hiſpania ſuberat. Et ad hoſce præfectos datæ plerumque leges ſunt in codice. Quando ergo plures provinciæ erant ſub uno præfecto: in ceteris, quibus ipſi non præſidebant *vicarios* habebant.

§. 4.

§. 4. Sub vicariis erant minores, tamen etiam provinciarum *rectores*: quorum alii conſulares, alii præſides, alii comites; quidam duces, quod militiæ ſimul præerant, dicebantur. Cujus rei exempla plurima ſunt *in notitia imperii utriuſque*. Nimirum vicarius præfecti prætorio regebat certam diœceſin, quæ eſt plurium provinciarum adminiſtratio: ſub vicario autem erant ſingularum provinciarum rectores; qui diſtinguebantur pro magnitudine provinciarum aut arbitrio imperatoris in conſulares, correctores, comites, præſides. Atque hæc in provinciis.

§. 5. In aulam quoque nova officia, ſub iiſdem prope titulis, comitum maxime, introducta. Sic *l.* . 1. *cod.* leguntur tituli *de officio magiſtri officiorum*: *de officio comitis ſacrarum largitionum, comitis rerum privatarum, comitis ſacri palatii, comitis ſacri patrimonii*, cetera.

§. 6. Honores etiam appellationum novo modo diſtribuebantur. Summus titulus erat *nobiliſſimatus*: qui tantum Cæſaribus, quatenus diſtincti ab imperatoribus Auguſtis erant (ferme ut hodie rex Germanorum ab imperatore) & conſanguineis imperatorum tribuebatur; & his quidem ex ſingulari imperatoris indulgentia. Zoſ. *l.* 2. *c.* 39. *n.* 4. Ceteri, qui rempublicam regebant, dicti *clariſſimi, illuſtres, ſpectabiles, egregii, perfectiſſimi*. Sed tamen & hæc nomina cum diſcrimine dignitatum & privilegiorum adhibebantur. Vid. *not. imp.*

CAP.

CAPUT III.

DE MILITIA ROMANA

EJUSQUE SECTIO I.

DE DUCIBUS.

§. I.

ARmis partum fuit imperium romanum armis etiam conſervatum: nec vero his ſolis; ſed mores etiam, & leges, & æquitas adminiſtrationis, & litterarum ſtudia in devictis gentibus excitata multum ad conſervationem attulerunt.

§. 2. Originem habet romana militia a regibus, Tullo Hoſtilio & Tarquinio Priſco. Flor. *l.* 1. *c.* 3. *n.* 2. *c.* 5. *n.* 5. Eutrop. *l.* 1. *c.* 3. *n.* 1. *c.* 5. *n.* 9. Sub conſulibus in majus excrevit, & ordinatior etiam facta eſt.

§. 3. Tum regebant exercitum conſules: &, ſi pluribus locis pugnandum eſſet, prætoribus etiam ſummum imperium comiſſum fuit. Ex quo omnes ſummi duces *prætores* appellati aliquamdiu: appellationis autem reliquiæ manſerunt perpetuo in cohorte prætoria nave prætoria & prætorianis Cæſarum militibus. In magnis periculis *dictator* exercitum regebat: cui

ſub-

ſubordinatus *magiſter equitum*, qui equitatui præfectus erat. Conf. ſupra *p.* 37.

§. 4. Dividebantur rectores in *ſummum ducem* & duces alios, qui *legati* dicebantur, pro numero legionum adſumti: unde etiam legati legionum poſtea appellati ſunt. Cic. *l.* 7. *ep.* 7. *n.* 6. *l.* 5. *ep.* 7. *n.* 26. Suet. *Veſpaſ. c.* 4. Deinde erant *tribuni militum*, ferme ejus dignitatis, qua pollent, qui hodie nobis Colonelli, & Romanis inter ſocios *præfecti* vocabantur: ſub his *centuriones*, & primus ex illis dictus eſt *primipilus*, ſive qui primum pilum ducit, majore & poteſtate & honore preditus, quam ceteri centuriones. Vid. Liv. *l.* 35. *c.* 5. Cic. *ad Att. l.* 5. *ep.* 20. Cæſ. *de b. g. l.* 2. *c.* 25. *n.* 1. Minores qui erant in centuria, *ductores* tantum *ordinum* dicebantur: qualis in decuria erat *decanus*. Veget. *l.* 2. *c.* 8. Summus autem dux non ſtatim *imperator* dicebatur, ſed poſt victoriam ſalutatus ita ab exercitu. Cæſ. *de b. civ. l.* 3. *c.* 71. *n.* 3. Finito bello & triumpho, ceſſabat titulus, ut etiam aliis bellis novus adquiri poſſet. Hinc legimus ſæpe: ITERUM IMPERATOR, SEXIES IMPERATOR & VICIES de Auguſto *in inſcriptione*. Adde Cic. *l.* 10. *ep.* 34. & 35.

SECTIO II

DE LEGIONIBUS.

§. 1.

EXercitus romanus dividebatur in legiones & auxilia. Legiones robur erant exer-

exercituum : nomenque habent a legendo, id eſt, eligendo milites ex juventute romana, quum latini populi & Itali nollent quondam milites dare. Hiſtoria eſt apud Livium *l.* 7. *c.* 25 & Eutrop. *l.* 2. *c.* 3.

§. 2. Tum legio conſtabat quatuor millibus & ducentis, in quibus ſoli ducenti equites erant. Liv. *c. l.* & *l.* 38. *c.* 28. Bello punico autem ſecundo auctus numerus, ut quinque millia peditum, trecenti equites eſſent. Liv. *l.* 22. *c.* 36. Tandem etiam ſex millia adſumta ſunt in legionem, præſertim a C. Mario. ut Feſtus auctor eſt: nec tamen umquam certus numerus fuit; ſed ſub Cæſaribus nunc majores, nunc minores legiones, pro ratione temporum aut imperantium arbitrio.

§. 3. Quum vero augeretur aut minueretur legio: per id numerus partium non mutatus; ſed, quod Gel. *l.* 16. *c.* 4. ex veteri auctore dicit, ſemper obſervatum fuit, ut in legione eſſent X. cohortes, XXX. manipuli, LX. centuriæ. In numeroſiore legione cohortes etiam & centuriæ erant pleniores: ſecus autem res ſe habebat, ſi intra quatuor millia militum conſtaret legio. Nam tum quidem *centuria* dicebatur, non autem centenarium numerum attingebat: ſic etiam *cohors* nunc major nunc minor fuit, ut tamen plerumque cenſeatur quingentorum hominum. *Manipulus* duas centurias continebat: ſed ceſſavit poſtea nomen, unde raro ſignificationis ejus eſt mentio *Contubernium* autem decem

cem

cem militum poſteriore tempore dicebatur manipulus: ut eſt apud Vegetium *l.* 2. *c.* 13.

§. 4. Legiones, quod plures erant in imperio romano, per numeros diſtinguebantur: ut eſſet prima, ſecunda, octava, decimaquarta, viceſima, & ſic deinceps. Unde milites harum legionum primani, ſecundani, viceſimani apud Tacitum alioſque dicuntur. Erant etiam quibuſdam certa virtutis cognomina, ut dicerentur victrices, adjutrices, geminæ, fulminatrix: aut a loco, cui præſidio fuerant, cognominabātur; ut melitene, germaniciana aliæque plures.

§. 5. Equeſtris militia in *turmas* dividebatur, & in legione erant turmæ decem: unde ſi trecenti erant in legione equites, turma triginta equites continebat; ſin pauciores erant equites, minores etiam turmæ erant. Varro *de l. l. l.* 4. *c.* 16.

SECTIO III.

DE ARMIS.

§. 1.

Arma alia *levia* erant militum velitum; quæ inde *velitaria* etiam dicuntur, ut ſagittæ & miſſilia tenuiora: alia *gravia*, in quibus præcipuum *pilum* fuit, proprium telum legionarii militis; quo late patens vulnus infligebatur, & quod ita jaciebant, ut amento, id eſt, loro adnexo retrahere ad ſe poſſent. Erat autem *pilum* haſta quattuor & dimidii

cubitorum: lignum tres cubitos habebat; ferrum totidem, ſed dimidia parte ligno adnexa. Summitas acuta ita erat, ut etiam eſſet quadrãgula: ut ex Liv. *l.*21. *c.* 8. apparet. De vulneribus pilo factis vide Florum *l.* 2. *c.* 7. *n* 9.

§. 2. Armis etiam tegumenta quædam corporis jungenda ſunt: ut lorica, ſcutum, parma, galea & caſſis. *Lorica* a loris nomen habet, ex quibus complicatis olim fiebat: *thorax* etiam dicta, quia thoracem tegebat. Varro de *l.l.l.* 4. & Donat. *ad Virg. Æn. l.* 10. *v.* 337. Poſtea ex lamina fiebat: cujus generis, quæ totum corpus contegebant, *clibani* dicebantur, & milites his armati, *clibanarii* & *cataphracti*, quæ vero barbarorum potius orientalium, quam Romanorum armatura erat Lampr. *in Alex. c.* 56. Amm. Marc. *l.* 16. *c.* 16. Eutrop. *l.* 6. *c.* 7. *n.* 5. Loricæ etiam ex lana compacta & ſtipata fiebant levitatis cauſſa, aut ex craſſo corio. Nep. *in Iphicr. c.* 1. *n.* 4. Suet. in *Galba c.* 19. Cæſ. *bel. gal. l.* 3. *c.* 44. *n.* 7. Æneæ ſi loricæ eſſent: plerumque fuerunt ſquameæ, id eſt, hamulis inter ſe nexæ, agilitatis cauſſa, quales a Virgilio deſcribuntur *l.* 5. *Æn. v.* 259. & *l.* 11. *v.* 487.

§. 3. *Scuti* forma oblonga erat & productior, *clipei* rotunda; quemadmodum ex Liv. *l.* 44. *c.* 33. Feſto & Lipſio *de mil. rom. l.* 3. *dial.* 2. diſcimus: *parma* itidem rotunda & in omnes partes par a medio, ut Varro *de l.l.l.* 4. docet; tripedalis dicta Livio *l.* 38. *c.* 21. *Galea* ex pelle aut corio fuit, *caſſis* e lamina; ut Iſidorus

l. 18.

l. 18. *c.* 14. diſtinguit: utraque tegendo capiti apta. Vide etiam Tac. *de Germ. c.* 6. *n.* 5.

SECTIO IV.

DE SIGNIS MILITARIBUS.

§. 1.

SIgno opus eſt militibus in itinere & in præliis, quod adſpiciant, & quod ſequantur. Præcipuum ex his & integræ legionis erat *aquila* argentea, haſtæ præfixa: cujus figuram in pluribus nummis expreſſam videmus. Vid. Cic. *cat.* 1. *c.* 9. & Plin. *l.* 10. *c.* 4. Qui gerebat aquilā, *aquilifer* dicebatur. Cæſ. *de b. g. l.* 5. *c.* 37. *n.* 5.

§. 2. *Vexillum* erat cohortium: & cohortis prætoriæ vexillum quum proponebatur in caſtris, inſigne erat, ad arma concurrendum eſſe; quod ex Cæſaris *l.* 2. *de b. g. c.* 20. *n.* 1. & *l.* 3. *de b. c. c.* 89. *n.* 4. conſtare poteſt.

§. 3. Poſteriori ævo ſeu Conſtantinorum temporibus etiam *laborum* dictum fuit ſignum, cujus apud Chriſtianos veteres ſcriptores multa mentio eſt. Vid. Prud. *in Sym. l.* 1. *v.* 487.

SECTIO V.

DE MACHINIS POLIORCETICIS.

§. 1.

MAchinæ ſunt tormenta, quibus in oppugnationibus urbium utebantur. Tales

erant aries, balliſta, catapulta, helepolis, turris rotata & vinea.

§. 2. *Aries* fuit trabs longa, ferro grandi præfixa: quod olim figuram capitis arietini habebat, unde etiam nomen; poſtea ſimpliciter tantum acutum fuit. Hoc a militibus cum impetu agitato muros perforabant. Joſeph. *de b. Jud. l.* 3. *c.* 9.

§. 3. *Balliſta* machina erat, qua trabes ferratæ, ut tela arcu, excutiebantur: *catapulta* jaciebat molares lapides, ſicuti funda minores. Sic Cæſar diſtinguit *de b. c. l.* 2. *c.* 2. *n.* 2. *& c.* 9. *n.* 3. Alius loquendi uſus erat antiquiorum, balliſtis lapides, & trabes catapultis tribuentium. Vid. Cic. *tuſc. l.* 2. *c.* 24. & Plaut. *capt. a.* 4. *ſc.* 2. *v.* 16. quos etiam poſt Cæſarem Tacitus, Seneca aliique imitantur.

§. 4. *Helepolis* turris militaris genus fuit, poſteriori ævo ad expugnandas urbes inventum: cujus ſtructuram deſcripſit Ammianus in Juliani expeditione *l.* 23. *c.* 5.

§. 5. *Turris rotata* ex ligneis contabulationibus conſtabat, ut altitudinem muri æquaret, vel ſuperaret: & rotis imponebatur, ut facilius ad muros admoveri poſſet. Si quid proximum acceſſum impediret, ponticulus ſuperiori parti adjunctus in murum demittebatur. Vid. Liv. *l.* 21. *c.* 11. & adde Curt. *l.* 4. *c* 6. *n.* 9. *& l* 8. *c.* 10. *n.* 32.

§ 6. *Muſculus*, & *vinea* erant machinæ, quibus milites urbem oppugnantes tegebantur.

Cæſ-

Cæſ. *de b.c.l.* 2.*c.* 10. *c.* 2. *n.* 1. & *de b.g.l.* 7. *c.* 27. *n.* 2. *Pluteus* autem aſſeres ad milites a latere vel fronte etiam defendendos: quamquam & integræ machinæ ſic dictæ leguntur. Vid. Cæſ. *de b.g. l.* 7. *c.* 25. *n.* 1. & *de b.c.l.* 1. *c.* 25. *n.* 10. *l.* 2. *c.* 9. *n.* 5.

§. 7. *Teſtudo* ſequitur, hoc eſt, continuata ſcutorum inter ſe ſupra militum capita junctorum ſeries: qua tecti ſuccedere ad murum, aut invadere hoſtem, aut repellere invadentem tuto poterant. Liv. *l.* 44. *c.* 9 *l.* 31. *c.* 39. Cæſ. *de b. g. l.* 2. *c.* 6. *n.* 2. Curt. *l.* 5. *c.* 3. *n.* 9. 21. 23. Flor. *l.* 3. *c.* 10. *n.* 13. Dio *l.* 49. *p.* 409. Inferiores autem ſcriptores teſtudinum nomine tamquam communi machinarum tegentium vocabulo utuntur, ut vineas etiam & alia hujuſmodi comprehendat. De his ſingulis præclare agit & accurate Lipſius in *poliorceticis*, & *de militia romana*.

§. 8. *Corona* ſupereſt & *circumvallatio*, quibus urbes olim capiebantur. *Corona* erant milites circum urbem conſtituti ita, ut vir quaſi virum tangeret: ut nihil ingredi, nihil egredi invitis oppugnatoribus poſſet. Quod vero eruptiones timendæ erant, coronam non ſimplicem, ſed duplicem, ut una ſubſidio alteri eſſet, ſæpius etiam triplicem faciebant. Id dicunt hiſtorici, urbem corona capi: quod plerumque fiebat in tumultuaria & feſtinata oppugnatione. Exempla vide apud Cæſ. *de b.g.l.* 7. *c.* 72. *n.* 2. & Liv. *l.* 43. *c.* 18. *Circumvallatione* vallum

circa urbem erigebatur, quod diſtinctum multis turribus & caſtellis erat, defenſionis cauſſa. Cæſ. *de b. g. l.* 7. *c.* 11. *n.* 1. & Cic. *l.* 15. *ep.* 4. *n.* 21.

SECTIO VI.

DE MILITIA NAVALI.

§. 1.

NAvalis militia vim maximam in *roſtris* habebat, quæ ex ferro conſtabant. Olim hæc adunca erant inſtar roſtri avium, unde nomen hæſit: poſtea directa & plerumque triſulca, inſtar tridentis. Hoc ferrum magni ponderis præfixum proræ erat ex parte inferiore: unde, ſi navis remigio agitaretur in hoſtilem navem, perforari poterat & deprimi. Cæſ. *de b. g. l.* 3. *c.* 13. *n.* 8. *& de b. c. l.* 3. *c.* 101. *n.* 2. Hirt. *de b. al. c.* 44. *n.* 4.

§. 2. Navibus utebantur veteres minoribus agilitatis cauſſa: ſed quod magnitudini deerat, multitudine ſupplebatur. Sic legimus, bello punico 1. utramque rempublicam, romanam & carthaginienſem, claſſem habuiſſe ſingulas navium trecentarum, quadringentarum & plurium. Eutrop. *l.* 2. *c.* 12. *n.* 1. 4. 6.

§. 3. Bellicis his ſive roſtratis navibus addebantur aliæ *onerariæ* ad commeatum bellicumque apparatum advehendum. Liv. *l.* 32. *c.* 18. & Plut. *in Pompejo p.* 624.

§. 4. *Liburnæ* naves ex leviorum biremium genere erant: a Liburnis, populo Illyriæ, qui invenerat, ita dictæ. App. Alex. *de b.*

civ.

civ. l. 2. *p.* 452. & Eutrop. *l.* 2. *c.* 10. *n.* 9. Remis vero utebantur veteres plerumque: quoniam his opus eſt in mari mediterraneo, in quo malacia ſæpe ſeu ventorum quies ſuboritur.

§. 5. Cæterum navis, quæ ducem ferebat, dicta fuit *prætoria*: quemadmodum milites navales, diſtincti a remigibus, vocabantur *claſſiarii*. Liv. *l.* 37. *c.* 29. & Tac. *ann.* l. 15. *c.* 51. *n.* 1.

SECTIO VII.

DE PRÆMIIS MILITIÆ.

§. 1.

PRæmia, vel militum erant ob rem bene geſtam, vel ſummorum ducum. Militum (etiam illorum, qui ordines ducebant) erant coronæ & haſta pura: ſummorum ducum triumphus, aut ſigna triumphalia, etiam ſupplicationes.

§. 2. *Coronæ* varia erant genera, quæ Gellius *l.* 5. *c.* 6. deſcribit. *Civica*, ex quernis ramis facta, dabatur militi, qui civem in prælio ſervaverat. Multa hujus coronæ exempla in nummis veteribus ſunt: etiam Julius Cæſar adoleſcens tali ornatus legitur apud Suet. *c.* 2. *Obſidionalis* erat ejus, qui urbem obſidione liberaverat vel caſtra. Adde Gell. *l.* 2. *c.* 11. & Plin. *l.* 21. *c.* 4. *Muralis* data ei, qui primus in murum hoſtilem adſcendiſſet. Exempla ſunt apud Liv. *l.* 10. *c.* 46. *&* *l.* 26. *c.* 48. Sil. Ital. *l.* 13. *v.* 365. *Caſtrenſis*, quæ etiam *vallaris* dicitur, data ei fuit,

qui primus in caſtra hoſtium irrupiſſet. Liv. *l.* 10. *c.* 46. *l.* 30. *c.* 28. Val. Max. *l.* 1. *c.* 8. *ex.* 6. *Navalis* denique corona, ſeu *roſtrata*, a roſtris navium ſic dicta, dabatur illi, qui primus navali prælio in hoſtilem navem tranſilierat: qualem Agrippæ, duci ſuo, Auguſtus dedit, quum Sextum Pompejum in mari ſiculo viciſſet. Plin. *l.* 16. *c.* 4. & Dio *l.* 49. *p.* 400.

§. 3. Maximum præmiorum, quo duces victores ornabantur, erat *triumphus* a ſenatu decretus: ubi victor cum ſuis extra urbem cum proconſulari poteſtate manebat (Latini dicunt *ad urbem* eſſe) uſque ad ſtatutum triumphi diem, quo præeunte ſenatu triumphalem portam ingreſſus vectuſque curru, quem quattuor albi equi trahebant (cujus formam in nummis videmus) adſcendit in capitolium, ubi ſacris factis in templo Jovis capitolini, publicæ epulæ per civitatem dabantur. Ante triumphalem currum fercula prædarum præferebantur, etiam imagines pictæ captarum urbium & regionum. Proxime autem ante currum ibant captivi reges, duces, principes, manibus a tergo ligatis qui ſi pejus de Romanis meriti fuiſſent, antequam in clivum capitolinum venirent, in tuſculanum carcerem abducti ſtrangulabantur. Liv. *l.* 3. *c.* 29. *l.* 5. *c.* 23. *& ep.* 67. Plut. *in P. Aemilio p.* 272. Cic. *in Piſc. c.* 25.

§. 4. Si victoria tam illuſtris non erat, nec tantus numerus cæſorum hoſtium, quantus ad triumphum requirebatur: tum *ovatio*

tan-

tantum, quaſi minor triumphus, decreta fuit; in qua id differentiæ erat, quod triumphantes curru vehebantur, ovantes autem equo aut pedibus ibant. Liv. *l.* 31. *c.* 20. Vell. *l.* 2. *c.* 96. *n.* 3. *& c.* 122. *n.* 2. Plut. *in M. Marcello p.* 310.

§. 5. Quum Cæſares rerum potirentur: ſibi ſolis eximium triumphi honorem rati convenire, ducibus ſuis poſt victoriam tantum *inſignia* vel *ornamenta triumphalia* conferebant. Qui honor poſtea inter privatos fuit maximus. Suet. *in Aug. c.* 38. Tac. *in Agr. c.* 40. *n.* 1. *& ann. l.* 1. *c.* 72. *n.* 1.

§. 6. Triumpho adjungitur *ſupplicatio:* quæ etiam poſt victoriam decernebatur & Catonis judicio *ad Cic. l.* 15. *ep.* 5. *n.* 4. vel ipſo triumpho erat clarior. Sed de hac jam ſupra *c.* 1. *ſ.* 3. *n.* 4. actum eſt *p.* 15.

§. 7. Cæterum de *triumpho in monte albano*, quem ii aliquoties citra ſenatus auctoritatem egerunt, quibus per invidiam hic honor negabatur, vide Livium *l.* 30. *c.* 23. *l.* 42. *c.* 21. & de *depoſitione lauri* in gremio Jovis, quæ convenientiam cum triumpho habebat, & qua gratiæ quaſi actæ fuerunt pro conceſſa victoria, Suetonium in *Domit. c.* 6. & Plinium *pan. c.* 8. *n.* 3.

CAPUT

CAPUT IV.
DE CIVITATE ROMANA
EJUSQUE SECTIO I.
DE JURE CIVIUM ROMANORUM.

§. 1.

JUs civitatis romanæ fuiſſe maximæ & ampliſſimæ dignitatis, tam ex ſacra Paulli Apoſtoli, qui bis ad illud provocavit tamquam civis, quam ex profana hiſtoria luculentum eſt. Sub regibus non quidem optimo jure cives utebantur, adſcitis in civitatem quibuſque peregrinis, etiam hoſtibus devictis. Cic. *pro Balbo c.* 13. Exactis regibus aucta civium dignitas: & brevi poſt ampliati honores, plebejo magiſtratu inducto. Crevit autem romana civitas receptis peregrinis: quod inſolens apud Græcos erat; & Romæ maxime factum poſt captam a Gallis urbem. Actum quidem aliquoties de peregrinis rejiciendis: ſed Cicero *l.* 3. *off. c.* 11. inhumanum dixit. Nec peregrinis modo civitas; ſed ſervis etiam bene meritis aliquando ſimul cum libertate data fuit. Cic. *pro Balbo c.*9.

§. 2. Jus civitatis ſimpliciter *civitatem* appellant ſcriptores. Et hæc tum in aliis privilegiis, puta libertatis, ſuffragiorum; honorum;

tum

tum maxime in vinculorum, verberum ac necis remotione, lege Cornelia & Porcia, conſiſtebat: ut de jure teſtamenti, connubii, hæreditatis, poteſtatis patriæ, & militiæ legionariæ taceamus. Vid. Cic. *pro Rab. c.* 4. Verr. 7. *c.* 66. Liv. *l.* 10. *c.* 9. Act. 16. *v.* 37. & *c.* 22. *v.* 25.

§. 3. Civitas Romana adimi non poterat: niſi quis ſponte deſereret, ut in aliam reciperetur. Cic. *pro Cæc. c.* 33. 34. 35. *& pro domo c.* 30. Nec exſilii pœna eam adimebat, nec interdictio ignis & aquæ; quod ex eodem Ciceronis loco *pro domo* patet: niſi civis ſcriberetur in ea urbe, ubi exſulabat; non enim poterat aliquis Romæ, & alibi ſimul civis eſſe, quod exemplo *Attici* apud Nepotē *c. 3. n.* 1. conſtat, propterea oblatam ſibi ab Athenienſibus civitatē recuſantis.

§. 4. Amittebatur autem civitas: ſi quis ad ultimum ſupplicium damnatus eſſet, ſive in metalla, aut in inſulam deportatus. Vide *l.* 6. *ff. de interdictis, & relegatis*. In republica libera quidem graviſſima exſilii pœna erat interdictio ignis, & aquæ; ſed his tamen plerumque civitas ſervata fuit, ut ex Cic. *pro domo c.* 30. conſtat; licet de ſua ætate Pomponius jureconſultus *l.* 17. *ff. de legationibus* aliter ſentiat. At ſub Cæſaribus deportatio in inſulam graviſſimum exſilii genus habebatur: civitatem adimens, etiam bona, & fortunas. Vid. Ulp. *l.* 6. *ff. de interdictis, & relegatis, & deportatis*: & ibidem *l.* 14. ubi deportationem a relegatione diſtinguit.

§. 5.

§. 5. Ut ergo breviter dicamus, civitas romana tripliciter amittebatur: *exſilio graviore* ſeu deportatione, de qua jam dictum: *poſtliminio*, quando, qui civis romanus factus erat, in priſtina patria rurſus erat civis ſcriptus; *rejectione*, ſi quis ſponte in coloniam latinam proficiſcebatur. Cic. *pro Balbo c.* 12. *pro Cæc. c.* 33. Excipiendi tamen hic ſunt municipes Italiæ, quorum duplex patria erat: altera *loci*, in qua nati, cujus jura ſemper retinebant; altera *juris*, id eſt, Roma, in cujus civitatem tranſcripti erant. Prior in legibus etiam origo vocatur, & originalis patria. Vid. *l.* 22. *ff. ad municipalem*, cætera.

§. 6. Ad ea igitur, quæ in legibus dicuntur, recte intelligenda, diſtingui debent jus civitatis Romanæ, jus Quiritium, jus Latii, vel Latinorum, & jus Italicum, etiam jus municipiorum, coloniarum, & præfecturarum. Jus *civitatis* jam expoſuimus. Sequitur, ut de reliquis etiam agamus; ſi prius de proletariis, & capite cenſis pauca adjecerimus.

§. 7. Sæpe fit mentio *proletariorum*, & *capite cenſorum* apud ſcriptores. Illi erant tenuiſſimi pauperrimique in plebe Romana; hi vero, qui vel nullo, aut perquam parvo ære cenſebantur. Utrique autem fuerunt cives, jura civitatis, ut ſunt connubii, teſtamenti, patriæ poteſtatis, cætera habentes: ſed ſine ſuffragio, & ſine ſpe honorum adipiſcendorum. Vid. Gell. *l.* 16. *c.* 10.

SECTIO

SECTIO II.

DE JURE QUIRITIUM LATII ET ITALICO.

§. 1.

CONtroverſia eſt inter eruditos de *jure Quiritium, & Latii.* Nimirum jus Quiritium quibuſdam eſt ipſum jus Latii: aliis idem, quod jus civitatis. Sed præferenda illorum ſententia, qui ab utroque diſtinguunt: ut majus, quam jus Latii; minus, quam jus civitatis. Vide Plin. *l.* 10. *ep.* 4. *n.* 2. *cum nota noſtra; ep.* 6. *n.* 2. *ep.* 22. *n.* 1. *ep.* 105. & Suet. *in Claudio c.* 19.

§. 2. *Jus Latii* medium erat inter jus civitatis Romanæ, & Italicum. Nã qui illud conſequutus erat, civis Romanus poterat fieri, ſi magiſtratum geſſiſſet domi, aut relicta domi ſtirpe Romam conceſſiſſet ad habitandum; ut de aliis privilegiis nunc taceamus. Vide Appian. Alex. *de bello civili l.* 2. *p.* 443. Strab. *l.* 4. *p.* 186. Liv. *l.* 41. *c.* 8. & adde Onuphr. Pan. *imp. rom. c.* 9.

§. 3. Manſit jus Latii etiam poſtea, quum Latini civitatem romanam accepiſſent omnes. Sed tum apud exteros fuit, & coloniis pluribus datum a Cæſaribus. De quibus *ff. tot. tit.* 15. de cenſibus agitur.

§. 4. *Jus Italicum* erat quodam modo minus ac deterius, quam jus Latii; majus tamen, & commodius jure provinciarum: quemadmodum Carolus Sigonius de antiquo jure Italiæ *l.* 1. *c.* 21. demonſtrat. Acceperant illud a Romanis

nis victoribus civitates Italiæ, extra Latium, & Galliam ciſalpinam (quæ in provinciis cenſebatur) ſitæ, ante bellum ſociale, ſive Italicum: poſt quod tempus rarior illius mẽtio eſt.

SECTIO III.

DE JURE MUNICIPIORUM COLONIARUM ET PRÆFECTURARUM.

§. 1.

DIſtinguebantur municipia a coloniis: quemadmodum ab utriſque diverſæ erant præfecturæ.

§. 2. Ante bellum ſociale ſuo tantum jure utebantur *municipia*, ſeu Italiæ civitates; quod italicum appellari conſuevit, quemadmodum paullo ante dictum eſt: tributum autem, & militem populo romano dabant, ut Latini. Ac tũ quidem jus civitatis erat penes ſolam urbem Romam. Indignabantur autem Latini, indignabantur omnes Itali, quod bellum, pro Romanis facerent, nec tamen æqualibus uterentur privilegiis. Unde multæ ſeditiones: & tandem etiam bellum graviſſimum, quod ſociale, Italicum, & marſicum appellatur; quo Itali, deficientes ab urbe romana, poſt mutuas clades tandem id conſequuti ſunt, ut, qui arma ponerent, jus civitatis obtinerent. Flor. *l.* 3. *c.* 18. Liv. *ep.* 80. Vell. *l.* 2. *c.* 16. Eutrop. *l.* 5. *c.* 2. A quo tempore civitas, quæ lege julia (L. Julii Cæſaris) teſte Cicerone *pro Balbo c.* 21. jam antea

tea data erat Latio, toti Italiæ conceſſa fuit: ceſſavitque hinc, quod toties in Livio, & apud Salluſtium legitur, *cives latini nominis*, *& ſocii*.

§. 3. Retinebant ergo municipia leges ſuas & ſtatuta vetera: jus autem civitatis hac conditione impetraverant, ut honores poſſent petere, ſeu munera capere in urbe romana; unde etiam nomen ipſis hæſit, & factum, ut potiores urbes Italiæ municipia Italiæ ſint appellata. Ipſum autem jus, quo fruebantur, duplicis erat ordinis: cum ſuffragio, & ſine illo; uti ex Gellii *l.* 15. *c.* 13. apparet. Cæterum & hoc obſervandum hoc loco eſt, in jure romano, & æqualibus libris ſæpe municipia vocari quaſvis civitates.

§. 4. Deinde lege Plotia etiam peregrinis, qui in urbe quadam Italica cives ſcripti fuerant, jus civitatis romanæ certis conditionibus datum eſt: quod ex Cicer. *pro Arc. c.* 4. conſtat.

§. 5. *Coloniæ* dicebantur oppida, in quæ populus romanus cives ſuos ad habitandum deduxerat. Et harū conditio magis obnoxia erat, quoniam jura inſtitutaque omnia romana, non ſui arbitrii, habebant: quamquam potior exiſtimabatur, & præſtabilior propter amplitudinem majeſtatemque romani populi, cujus quaſi effigies parvæ, & ſimulacra quædam videbantur, uti Gellius loquitur *l.* 16. *c.* 13. Erant autem duplices: vel *latinæ*, hoc eſt, cum jure Latii deductæ, ut Bononia apud Liv. 37. *c.* 57. vel *civium romanorum*, apud eumdem *l.* 39. *c.* 55.

§. 6. *Præfecturæ* erant oppida Italiæ: & quidem

dem deterioris conditionis, quam municipia & coloniæ. His enim præfectus quotannis Roma mittebatur, qui eas adminiſtraret & jus diceret: ut adeo non longe abeſſent a provinciæ forma. Talis fuit Capua per annos plurimos, quod bello punico ſecundo ad Annibalem defeciſſet. Liv. *l.* 26. *c.* 16. Cic. *Cat.* 3. *c.* 2. Feſtus *in hoc vocabulo.*

SECTIO IV.

DE COMMUNICATIONE CIVITATIS IN PROVINCIIS.

§. 1.

SUcceſſu temporis migravit etiam civitas in provincias Galliæ ciſalpinæ, præſertim ciſpadanæ (nam Gallia Italica in provinciis cenſebatur uſque ad Auguſti tempora) data civitas poſt Italiam, teſte Strabone *l.* 5. *ineunte.* Tranſpadanæ primo datum jus Latii: Julius autem Cæſar addit civitatem. Dio Caſſ. *l.* 41. *p.* 170. & Aſcon. *in Piſonianam*. Hinc Gallia illa ciſalpina a veſtitu romano dicta fuit togata.

§. 2. A Julii Cæſaris temporibus jus civitatis romanæ etiam provincialibus extra Italiam dari ceptum eſt: Gallis præſertim, Hiſpanis & aliis: nec vero integris provinciis, ſed ſingulis hominibus, aut oppidis de Cæſare bene merentibus. Sueton. *in Cæſare c.* 24. & 42. Plura ex inſcriptionibus de Hiſpanorum municipiis adferri poſſunt. Sic uſque ad Antoninorum tempora civitas pluribus in diverſis provinciis fuit conceſſa: quibuſdam tantum

jus

jus Italiæ, ut apparet ex *l.5c.ff.t.15. de cenſibus.*

§ 3. Tandem *l.* 17. *ff. de ſtatu hominum* Ulpianus: *In orbe*, inquit, *romano qui ſunt*, *ex conſtitutione Antonini cives romani effecti ſunt*. Diſputari ſolet, quis ille Antoninus fuerit. Quidam Pium intelligunt: alii Marcum. Sed verior ſententia, eſſe Antoninum Caracallam: quia hæc conſtitutio, non ut beneficium lata eſt, ſed ut fiſcus augeretur; & pater ipſius Severus dicitur apud Spartianum *c* 1. natus ante civitatem omnibus datam.

ſ. 4. Nihilominus poſt Caracallam etiam memorantur nonnunquam in provinciis manſiſſe juris italici: quod arguit, vel mutatam fuiſſe Caracallæ conſtitutionem, vel a quibuſdam non acceptum illud Antonini privilegium, contentis veteri, quo utebantur, jure Italiæ, quod immunitatem dabat, ſuffragia negabat & honores in urbe capiendos.

CAPUT V.

DE PROVINCIIS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE APPELLATIONE PROVINCIARUM.

§. 1.

A *Vincendo* dicuntur provinciæ: quia bello adquiſitæ erant; ſive, ut Feſtus lo-

 qui-

quitur, a populo romano provictæ, id eſt, ante victæ.

§. 2. Erant autem provinciæ omnes extra Italiam: niſi quod Gallia ciſalpina, ſive circumpadana ante Auguſti tempora etiam in provinciis fuit cenſa; ut clariſſime patet ex Cæſaris *civili bello*, & ex Ciceronis *philippicis*, *& epiſtolis l.* 10. *&* 11.

SECTIO II.

DE ADMINISTRATIONE PROVINCIARUM.

§. 1.

Adminiſtratio provinciarum primum *prætoribus* committebatur, quos proprætores etiam dicebant: deinde *proconſulibus* quoque, quorum dignitas, & provincia major erat, quam prætorum. Liv. *l.* 32. *c.* 27. & Cic. *phil.* 11. *c.* 12.

§. 2 Quoniam autem inæquales erant provinciæ, & una opimior, quam altera: ſorte diſtribuebantur ad contentionem excludendam. Cic. *l.* 1. *ep.* 9. *n.* 74. *& l.* 8. *ep.* 8. *n.* 21. Interdum ſine ſortitione de illis conveniebat inter præſides: quod *parare* provincias, vel *comparare* dicebant. Cic. l. 1. *ep.* 9. *n.* 74. & Liv. *l.* 32. *c.* 8. *& l.* 38. *c.* 35.

§. 3. In provincia præſides omnia agebant more romano, *forum* inſtituentes in præcipuis urbibus. Cic. *l.* 3. *ep.* 6. *n.* 8. *& Attic. l.* 5. *ep. ultima.*

tima. Vocabant etiam *conventus juridicos*, quorum plures erant in una provincia. Plin. *l.* 3. *c.* 1. 2. 3. Habebant ſecum etiam cauſſidicos romanos: qualis erat Trebatius apud Cæſarem in Gallia, ad quem exſtant Ciceronis *epiſtolæ* l. 7.

SECTIO III.
DE DIVISIONE PROVINCIARUM.

§. 1.

PRovinciæ aliæ erant *prætoriæ*, aliæ *conſulares*, quas proconſulares etiam dicebant; & rurſus aliæ *præſidales*, quæ accedebant ſub Cæſaribus: pro diſcrimine magiſtratuum, qui ad eas regendas a ſenatu vel principe mittebantur. Cic. *l.* 8. *ep.* 8. *n.* 21. *phil.* 1. *c.* 8. & Sext. Ruf. *c.* 4. *&* 5.

§. 2. Sed & alia provinciarum diviſio ac diverſa pro diverſis temporibus obſervanda eſt. Alia enim ratio fuit liberæ reipublicæ ante Auguſtum Cæſarem: alia ſub Auguſto & deinceps, quum Claudius præcipue ac Trajanus aliquid adjeciſſent: alia etiam ſub Diocletiano, Conſtantino ac ſequentibus, utpote qui novis ſubdiviſionibus multiplicarunt provincias. Et Juſtinianus aliquid mutavit: circa quæ tempora illæ diviſiones ortæ videntur, quæ in eccleſiaſticis occurrunt. Quod ut eo fiat clarius, exemplis quibuſdam demonſtrandum eſt.

§. 3. Inde a punicis bellis HISPANIA diviſa erat in *citeriorem*, & *ulteriorem*: quod Livius docet *l.* 32. *c.* 28. & Cic. *pro leg. man. c.* 12. Auguſtus autem Cæſar tres fecit Hiſpanias, *tarraconenſem*, quæ fere citerior fuerat; *bæticam* & *luſitaniam*. Strabo *l.* 17. *p.* 840. & Dio *l.* 53. *p.* 503.

§. 4. GALLIA olim in tranſalpinam & ciſalpinam diviſa fuit. Cic. *pro Mur. c.* 41. *& pro leg. man. c.* 12. *Ciſalpina* autem pars erat Italiæ. *Tranſalpina* etiam *comata* dicebatur, & pars Alpibus atque Italiæ propior *braccata*: ciſalpina autem *togata* poſt ſociale bellum. Dio. *l.* 46 *p.* 326. & Plin. *l.* 3. *c.* 4. Tranſalpina Ciceroni quoque *ulterior* Gallia vocatur, ſive *ultima*: & ciſalpina *citerior* in *phil.* 7. *c.* 1 *& de prov. conſ c.* 15.

§. 5. Julius Cæſar tranſalpinam in tres partes diviſit; *celticam*, *aquitanicam*, *& belgicam*: pars autem a Romanis jam olim obtenta κατ' ἐξοχὴν dicebatur *provincia*. Vide ejus *de b. g. l.* 1. *c.* 1. *n.* 1.

§. 6. Auguſtus Cæſar quatuor conſtituit partes, prolatis etiam terminis Julii: *narbonenſem*, *lugdunenſem*, *aquitanicam & belgicam*. Strabo *l.* 4. *p.* 177. In belgica autem poſtmodum duas ad Rhenum fecit provincias: appellavitque *Germaniam ſuperiorem* & *inferiorem*, quia germanicæ gentes in illas regiones traductæ fuerant. Utramque dixerunt uno nomine *Germaniam ciſrhenanam* reſpectu Romanorum: ut tamen utraque ſic provincia manſerit

ſerit pars Galliæ belgicæ. Dio *l.* 53. *p.* 503. & Tac. *annal. l.* 4. *c.* 73. *n.* 1.

§. 7. Tandem Diocletiani & Conſtantini tempore, quum novæ ubique ſubdiviſiones fierent, vel ſola Gallia 14. provincias accepit. Vid. Sext. Ruf. *c.* 6.

§. 8. In GRÆCIA etiam provinciæ pro temporibus aliter atque aliter ſunt diſtributæ. Olim erat *Græcia libera* diſtincta ab regnis *Macedoniæ* & *Epiri*. Poſt bella Romanorum macedonica & achaicum Romani duas ex univerſa Græcia provincias fecerunt: *Macedoniam*, quæ per proconſules regebatur; & *Achaiam*, qua omnis Græcia libera continebatur, id eſt, Achaia propria, Peloponneſus, Attica, Bœotia, Locris, Phocis, Ætolia, Acarnania & pars Epiri. Et hæc Græciæ diviſio valet etiam in novo teſtamento: ut Act. 19. *v.* 21. Rom. 15. *v.* 26. 1. Theſſ. 1. *v.* 7. & de Achaia ſola 2. Cor. 1. *v.* 1.

§. 9. In ASIA citeriore, quanta Romanis paruit, provinciæ erant *Aſia propria*, ſive κατ' ἐξοχὴν Aſia dicta, hoc eſt, regnum Attalorum, quemadmodum id nomen ita acceptum habemus Act. 2. *v.* 9. & Apoc. 1. *v.* 4. *&* 2. item *Bithynia*, quæ aliquando proconſules habuit; etiam prætores ſive proprætores, qualis Plinius minor erat conſulari poteſtate, uti ex ejus *l.* 10. *ep.* 77. noſtriſque ad eam notis conſtat: & *Cilicia*, provincia proconſularis, cujus proconſul ipſe Cicero fuit, & cui adjectæ tum erant tres ex Aſia; diœceſes, in veteri Phrygia majori ſitæ quem-

admodum ex *l.* 3. *ep.* 8. *n.* 15. *l.* 13. *ep.* 67. *n.* 1. *& aliis utriuſque bujus libri epiſtolis* diſcimus.

§. 10. SYRIA etiam provincia Romanorum fuit: cujus multa mentio eſt in Ciceronis epiſtolis & quam Lucas quoque memorat *c.* 2. *v.* 1.

§ 11. De JUDÆA provincia operæ quoque pretium eſt hic ex hiſtoria antiqua aliquid repetere. Nimirum illa regnum Archelai fuit, quem Matthæus nominat. *c.* 2. *v.* 22. nec vero amplior, quam Judæa propria & regio Samaritana; quoniam Galilæa & Peræa a tetrarchis regebantur. Ejus autem præſides Pilatus, Feſtus, Felix, neque proconſules fuerunt, neque prætores: ſed, ut a Tacito *ann. l.* 12. *c.* 54. *n.* 6. *& l.* 15. *c.* 44. *n.* 4. denominantur *procuratores* Cæſaris,

§. 12. Ad illuſtrandum præſens argumentum faciunt etiam illæ provinciæ, quas imperatores quidam addiderunt. *Auguſtus* adjecit Pannonias, Ægyptum, Noricum, Rætiam, Vindeliciam, Germanias, id eſt, Germaniam ciſrhenanam in ſolo gallico ſitam, & alias. Dio *l.* 49. *p.* 413. 414. *l.* 54. *p.* 534. 536. *l.* 53. *p.* 503. Sext. Ruf. *c.* 7. Suet. *in Aug. c.* 18. 21. *Claudius* Britanniam & Mauritanias. Eutrop. *l.* 7. *c.* 8. *n.* 3. & Dio *l.* 60. *p.* 670. 671. *Trajanus* Daciam, Aſſyriam, Arabiam & plures, Eutrop. *l.* 8. *c.* 2. Quaſdam ex his remiſit Adrianus: Daciam Aurelianus. Eutrop. *l* 8. *c.* 3. *n.* 3. *& l.* 9. *c.* 9. *n.* 10. Et ſic fere manſit uſque ad Diocletianum & Conſtantinum: & tum numerus provinciarum

rum

rum per novas ſubdiviſiones mire auctus fuit. Vid. Sext. Ruf. *c.* 4. *ſeq.* Lact. *de mort. perſ. c.* 7. *n.* 4. & Zoſ. *l.* 2. *c.* 33.

§. 13. Tandem & illa provinciarum diviſio commemoranda eſt, quam Auguſtus novo modo inſtituit, ut & odium regni evitaret, & tamen ſummam potentiam teneret cum exercitibus. Pacatas enim nec indigas præſidii reliquit ſenatui & populo; quæ veteri more per proconſules & proprætores cũ quæſtoribus adminiſtrabantur. Limitaneas autem & alias, quibus opus erat militari præſidio, ſibi reſervavit. Et hæ dicebantur provinciæ Cæſaris vel principis; quemadmodum is, qui pro Cæſare regebat eas, non proconſul nec proprætor; ſed legatus principis vel Cæſaris appellatus fuit. Pro quæſtoribus autem erant ibi procuratores Cæſaris, qui reditus curabant: niſi quod in minoribus provinciis, ut Judæa erat, etiam juriſdictionem habebant. Vide ſupra *c.* 2. *ſect.* 2. *n.* 8. *&* 9. *p.* 42. *&* 43.

CAPUT VI.

DE JUDICIIS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE JUDICIBUS.

§. 1.

Judicia antiquitus penes reges erant: & his expulſis, primi quoque conſules exercebant.

Poſt creſcente republica, quum conſules omnibus negotiis non ſufficerent: duo prætores ſunt creati, qui privatarum rerum judiciis præeſſent; conſules autem curarent publica. Prætorum alius erat *urbanus*, ſeu urbis; alter *peregrinus*: ille inter cives & cives jus dicebat; hic inter peregrinos & cives, aut peregrinos ſolos, romano tamen imperio ſubjectos. Plures poſtmodum prætores creati: ſed provinciarum, qui pro conſulibus in provinciis jus dicerent. Circa Sullana tempora auctæ ſunt quæſtiones; & ob id prætorum etiam numerus auctus, qui in urbe manerent: ut tamen unus præcipue prætor urbis, ſeu urbanus vocaretur. Vid. ſupra *c.* 2. *ſect.* 1. *n.* 5. *p.* 29.

§. 2. *Prætor* erat præſes judicii: adſeſſores ejus dicebantur *judices*, quorum magnus erat numerus, præſertim in *centumvirali judicio*, quod ita a numero rotundo vocabatur; quamvis centum quinque ordinario modo, & Feſto auctore ſæpe plures eſſent. De qua re ad Plinii *l.* 1. *ep.* 5. *n.* 4. plura diximus.

§. 3. Non autem erant judices perpetui: ſed ſorte legebantur ad certam aliquam cauſſam, ne pars litigantium poſſet ſuſpectos habere. Cic. *pro Mil. c.* 16. Iidem etiam jure jurando adſtricti erant ad ſincere judicandum. Meminit juris jurandi ejus Cicero *pro Roſcio Amer. c.* 3. & Aſconius *in Verr.* 2. ubi etiam de ſortitione judicum & ſubſortitione agit, ſi quidam fuiſſent a reo aut accuſatore rejecti.

§. 4.

§. 4. Judices pro temporum diverſitate ex diverſis ordinibus lecti. Cajus Gracchus judicia ſenatui adempta equitibus dederat: Sulla poſt quadraginta annos ſolis ſenatoribus. Poſt decem autem annos Aurelius Cotta legem tulit, ut ſenatores & equites romani ac tribuni ærarii (hi plebem repræſentabant) ſimul judicarent, atque judicium conflarent ex omnibus tribus ordinibus. Plut. *in Graccho p.* 837. Appian. *de b. civ. l.* 1. *p.* 363. & Aſcon. *in c.* 3. *div. verr.* Atque ita manſit per Ciceronis tempora: quod ex miloniana ejus *c.* 2. & ex *l.* 2. *ad Quintum fr. ep.* 8. *ſub finem* conſtat. *Senatorum*, inquit, *urna copioſe abſolvit: equitum adæquavit, tribuni ærarii condemnarunt*. Ex quibus ſimul videmus, non promiſcuos, ſed ſingulos ordines ſeparatim in judicio ſediſſe. Tandem Julius Cæſar ſolis ſenatoribus judicia mandavit. Dio *l.* 43. *p.* 226.

§ 5. Sententiæ judicum a quolibet in tabella ſcribebantur paucis literis; in quibus A abſolutionis nota erat, C condemnationis: ſi autem cauſſa nondum eſſet liquida, ſcribebant N. L. id eſt, *non liquet*; quæ nota ampliationis dicebatur. Aſcon. *in Verr.* 1. *c.* 7. De urna paullo ante ex Cicerone diximus. Et hæc de *judicibus*.

SECTIO

SECTIO II.

DE LOCO JUDICIORUM.

§. 1.

LOcus judiciorum erat forum: ut omnes poſſent audire, quæ judicarentur. *Centumviralia* autem *judicia*, quæ cauſſas minoris momenti, ut teſtamentorum, hæreditatum & ſimiles habebant (quemadmodum ex Cic. *l.* 1. *de orat. c.* 38. conſtat) & quadrupliciter diviſa erant, exercebantur in baſilica julia: ut notis ad Plin. *l.* 1. *ep.* 18. *n.* 3. probavimus; quibus adde ea, quæ dicta ſunt ad *l.* 1. *ep.* 5. *n.* 4. Vix autem dubium, quin baſilica illa in foro fuerit. Hinc actiones & cauſſæ forenſes appellantur.

§. 2. Erant præterea judicia, quæ in ſenatu agebantur; graviora ſcilicet & publica provinciarum, quando proconſules aut proprætores a provinciis, quas male rexerant, accuſabantur: & in his poſteriore tempore ſæpe Cæſares præſidebant. Plin. *l.* 2. *ep.* 11. *n.* 9. 10. *&* *l.* 3. *ep.* 9. *n.* 21. *&* 23. Etiam alia interdum judicia Cæſares ad ſe in aulam traxerunt. Plin. *l.* 6. *ep.* 31. *n.* 1.

SECTIO III.

DE ACCUSATORE ET REO.

§. 1.

ACcuſator in una cauſſa non ſemper unus erat, ſed poterant plures eſſe: contra reo etiam

etiam permiſſum, plures adhibere defenſores. Ut vero ſinguli ſingulas haberent orationes; quod maxime in gravioribus cauſſis fiebat, præſertim iis, quæ in ſenatu agebantur, ut ex Plinii *l.* 2. *ep.* 11. apparet: præſcriptum tempus erat, quot horis uteretur quiſque ad dicendum; ideoque clepſydra adhibita in judicio, quæ tempus definiret. Plin. *l.* 1. *ep.* 23. *n.* 2. & *l.* 6. *ep.* 5. *n.* 5. 7.

§. 2. Hi accuſatores & defenſores dicebantur *cauſſidici, patroni cauſſarum*, &, ſi illuſtriores eſſent, *oratores*: non autem *advocati*, qui amici erant reorum, rogati, ut reis in judicio tantum præſentia ſua adeſſent, quorum gratia judices moverentur. *Advocationes* autem erant mora & tempus, quod a judice petebant, dum amicos advocarent. Vide quæ ad Cic. *l.* 7. *ep.* 11. *n.* 1. notavimus. Poſtea quum ex advocatis talibus quidam etiam defenderent reum: factum eſt, ut advocatorum nomen etiam cauſſidicis tribueretur: quod Ulpianus tradit *l.* 1. §. 10. *ff. de extraordinariis cognitionibus.*

§. 3. *Rei* ſunt accuſati: qui non modo de cauſſidicis & defenſoribus ſolliciti erant, & amicos advocabant; verum etiam laudatores quærebant. De laudatione reorum vide, quæ ad Cic *l.* 1. *ep.* 9. *n.* 8. & 13. notavimus: & adde Aſcon. *pro Scauro ſub finem. Laudaverunt*, inquit, *Scaurum conſulares novem: horum magna pars per tabulas laudaverunt, quia aberant.*

§. 4.

§. 4. Habitus reorum erat ſqualidus, adjunctis lacrimis, ut judices ad miſericordiam moverent. Cic. *poſt red. ad Quirit. c.* 3. *pro Lig. c.* 11. & Gell. *l.* 3. *c.* 4.

SECTIO IV.

DE LEGIBUS

§. 1.

MAgna amplitudo vocabuli legis eſt, & latinis auctoribus varia ſignificat. Proprie dicta lex, ut Ateius Capito apud Gellium *l.* 10. *c.* 20. definit, eſt generale juſſum populi aut plebis, rogante magiſtratu. Dum dicit *generale*, vult omnes lege obligari debere. Atque ita lex manilia, quam Cicero oratione defendit, proprie lex non erat, ſed potius privilegium: quia de uno Pompejo agebat. Dum addit *rogante magiſtratu*, conſenſum ordinum requirit: quia nec conſul, neque alius magiſtratus poterat legem ferre, inſciente ac invito populo. Magiſtratus ergo, conſules, tribuni, quod legis habere vim volebant, retulerunt ad populum: interrogantes, an velint, jubeant hoc ita fieri. Hinc leges dictæ *rogationes* id eſt, interrogationes populi: de quibus Gellius *dictò loco* conſulatur.

§. 2. Nata exinde eſt diſtinctio inter *legem propriam*, quæ ad jus civile referenda eſt; & inter *impropriam*, de ſingulorum honore vel juribus: item inter *legem*, ſenatus conſultum & plebiſcitum,

tum, etiam populiſcitum, quod nomen apud Nep. *in Alcib. c.* 5. *n.* 4 *& Epam. c.* 7. *n.* 4. occurrit.

§. 3 *Senatus conſultum* decretum erat a ſenatu factum, plerumque in publica cauſſa: quum leges propriæ agant de cauſſis privatorum. Duplex modus erat faciendi ſenatus conſultum. Præcipuus fiebat per diſceſſionem, qua in diverſas ſententias ibant ſenatores. Hirt. *de b. g. l.* 8. *c.* 52. Alter modus, ſed minus frequens, conſiſtebat in exquirendis ſententiis: ubi conſul ab illuſtrioribus ſententiam, quid fieri vellent, exigebat. Gell. *l.* 14. *c.* 7. Quum ſenatus conſultum ſcriberetur, quod plerumque unius hominis honorem reſpiciebat: amici & fautores illius, ſi ſenatores eſſent, aut quiquumque volebant ex ſenatu, ſcribendo aderant; eorumque nomina ipſi ſenatus conſulto inſerebantur. Exempla habes apud Cic. *l.* 8. *ep.* 8. *n.* 12. 15. *& l.* 15. *ep.* 6. *n.* 7. 8. Quod autem de iis plebs non rogabatur: proprie loquendo leges non erant; certo modo autem vim legis habuerunt. Cæterum diſtinguuntur in jure ſecundum auctorū nomina, qui primi de re vel argumento ad ſenatum retulerunt. Hinc in digeſtis memorantur ſenatus conſulta tertullianum, trebellianum, macedonianum, ſilanianū, claudianum, turpillianum, vellejanum, cætera.

§. 4. *Plebiſcitum* ſequitur. Eſt autem ſcitum aliquod ſtatutum: & inde plebiſcita, ut Pompejus Feſtus definit, appellantur ea, quæ plebs ſuo ſuffragio ſine patribus juſſit, plebejo magiſtratu

ſtratu rogante. Gel. *l.* 15. *c.* 27. ex Lælio Felice hæc allegat: *Ne leges quidem proprie, ſed plebiſcita appellantur, quæ tribunis plebis ferentibus accepta ſunt; quibus rogationibus patricii ante non tenebantur, donec Q. Hortenſius dictator eam legem tulit, ut eo jure, quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur.* Vide plura *l.* 2. *ſ.* 8. *ff. de O. I. & legis*; ubi occaſio plebiſcitorum explicatur, & legis hortenſiæ ſimul fit mentio, & cauſſa, cur tradita ſit, adjicitur hiſce verbis: *Quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit & ea obſervari lege hortenſia; & ita factum eſt, ut inter plebiſcita & legem ſpecies conſtituendi intereſſent, poteſtas autem eadem eſſet.* Hinc vis obligandi univerſum populum etiam plebiſcitis data. Quod vero ante legem hortenſiam plebiſcita patricios non obligarent, nec pro lege haberentur: hoc exinde fuit, quia inſciente aut invito ſenatu fuerant facta. Ad legem autem propriam requirebatur, ut, quamlibet a tribuno, plebejo magiſtratu, rogata eſſet: ſenatui tamen etiam, antequam confirmaretur, ad conſentiendum proponi & exhiberi deberet.

§. 5. *Populiſcitum* in ſe plus eſt, quam plebiſcitum: & vix differt a lege propria, quia populus omnes tres ordines comprehendit. Plebs autem ordo unus eſt: ſaltem ſenatorium excludit. Gell. *l.* 20. *c.* 10.

§. 6. *Rogationes* ſæpe pro legibus ponuntur apud Ciceronem & Gellium *l.* 10. *c.* 20. Ratio

hæc

hæc eſt, quia olim leges magiſtratu rogante ferebantur: an plebs aut populus velit, jubeat, hoc vel illud ita fieri. Cauſſa erat, quia in libera republica ſumma poteſtas magis apud populum, quam apud ſenatum fuit. Poſtea autem ſub Cæſaribus mutata legum conſuetudo, principibus ſummam poteſtatem a populo ad ſe revocantibus. Hinc pleræque leges in digeſtis & in codice ab imperatoribus dicuntur latæ ſine mentione populi, cujus jam poteſtas exſpiraverat.

§. 7. Cæterum quoniam de legibus agere cepimus: non alienum a re erit, hiſtoriam etiam atque rationem legum in libera republica aut non longe poſt mutatā eamdem latarum, paucis explicare. Regum enim leges erant imperfectæ; ideoque ſenatus Solonis leges petiit ab Athenienſibus, quæ ad ſtatum romanum reformatæ a decemviris, 10. tabulis conſcribebantur pro numero decemvirorum. Sequenti anno, quæ deeſſe videbantur, ſuppleta ſunt tabulis duabus, ut 12. fierent: qui fons eſt juris romani, quo hodieque utimur; quamquam earum ſola fragmenta ſuperſunt. Vide Livium *l.* 3. *c.* 34.

§. 8. Creſcente republica creſcebant etiam delicta & quæſtiones: inde novæ leges latæ, quia ex 12. tabulis non omnes caſus poterant dijudicari. Ex his potiſſimum eas ſaltem præcipuas earum memoramus, quæ apud Ciceronem occurrunt: quaſdam etiam ex digeſtis, ſive

pan-

pandectis adjicimus. Pleræque autem ab auctoribus denominantur: nonnullæ etiam a materia.

§. 9. Ab auctore nomen habent apud Ciceronem LEX *acilia*, repetundarum: *æbutia*, de curatione & poteſtate mandanda: *ælia & fuſia*, de jure comitiorum: *æmilia*, ſumtuaria: *appuleja*, de coloniis, de majeſtate, & alia ejuſdem frumentaria: *aurelia*, judiciaria: *cæcilia didia*, de legibus ferendis: *calpurnia*, de ambitu, & alia repetundarum: *caſſiæ*, agraria, de damnatis, & alia tabellaria de judiciis: *cincia*, de donis & muneribus: *clodia*, frumentaria: *cælia*, de ſuffragiis: *corneliæ* plures, teſtamentaria, nummaria, de infamia, de legatis provincialium magiſtratuum, de magiſtratibus, de majeſtate, de municipiis, de proſcriptione, de provinciarum rectoribus: *curia*, de auctoritate patrum: *domitia*, de ſacerdotiis: *fabia*, de numero ſectatorum: *flaminia*, agraria: *flavia*, agraria: *furia*, de teſtamentis: *gabinia*, de legatis: *gellia cornelia*, de civibus: *hirtia*, de Pompejanis: *juliæ*, de legationibus liberis, de provinciis, de repetundis pecuniis, de ſacerdotiis: *junia*, de peregrinis urbe ejiciendis: *lætoria*, de tutelis: *liciniæ*, de curatione & poteſtate mandanda, de ſacerdotum electione, de ſodalitiis: *licinia mucia*, de civibus regundis: *mænia*, de magiſtratibus: *manilia*, de libertinorum ſuffragiis: *mariæ*, de nummis, de ſuffragiis: *octavia*, frumentaria: *papiæ*, de civitate, de peregri-

grinis: *papiriæ*, de conſecratione, & alia tabellaria de legibus: *plotia*, de vi: *pompejæ*, de ambitu, de judicibus: *porcia*, pro tergo & vita civium: *pupia*, de ſenatu comitialibus diebus non habendo: *remmia*, de calumniatoribus: *roſcia*, theatralis: *rupilia*, de judicibus ſortito dandis: *ſcantinia*, contra impudicos: *ſemproniæ*, agraria, frumentaria, de capite civium romanorum, de provinciis: *ſerviliæ*, de civitate, de judicibus, de repetundis: *terentia caſſia*, frumentaria: *thoria*, de vectigalibus: *tullia*, de ambitu: *valeria*, de tyrannide Sullæ: *varia*, de majeſtate: *vatiniæ*, de alternis conſiliis, de provinciis: *voconia*, de hæreditatibus feminarum: & aliæ plures.

§. 10. In pandectis memorantur *aquilia*, de damno injuriæ: *atinia*, de uſucapione: *corneliæ*, de falſo, de injuriis, de luſu, de ſicariis & veneficis: *fabia*, de plagiariis: *falcidia*, teſtamentaria: *glicia*, de inofficioſo teſtamento: *hortenſia*, de plebiſcitis: *juliæ*, de ambitu, de annona, de maritandis ordinibus, de peculatu, de repetundis, de reſiduis, de vi privata, de vi publica: *junnia vellea*, de teſtamentis: *papia poppæa*, de connubiis: *petronia*, de ſervis: *pompeja*, de parricidis: *plautia*, de vi: *ſcribonia*, de luſitanis: & aliæ.

§. 11. Quædam leges, quamvis auctores non ignoti eſſent, a materia denominabantur. Tales ſunt LEGES *agrariæ* multæ, de agris populi dividundis: quæ ſæpe cauſſæ tumultus extitere-

runt: *annales* ſive annariæ, quæ magiſtratui certam ætatem præſcribebant: *frumentariæ*, variorum: *ſumtuariæ*, quibus luxuria conviviorum prohibebatur: *tabellariæ*, de dicendis ſententiis, & ſuffragiis ferendis per tabellas: *viceſimarum*, de vectigali viceſimæ: & ſimiles.

§. 12. Poſteriorum Cæſarum leges ex digeſtis, codice & novellis notæ ſunt. De *edicto prætoris* tantum pauca hic adjungimus. Qui enim judiciis ordinariis in foro habitis præerat prætor urbanus, ſub initium muneris ſui in albo ſcripta edicta proponebat ſupplendi juris civilis cauſſa, ſecundum quæ jus per annum ſuum dicturus eſſet. Addebat etiam certas formulas, quibus diebus & qua ratione ac modo, a partibus etiam obſervando, id eſſet facturus. Hinc, quidquid juſſit prætor, *edictum* poſtea vocabatur: & frequens in jure vox eſt, *prætor edicit*. Si prætor edictum anteceſſoris retinebat, vocabatur *edictum tralaticium*. Tandem Hadriani tempore Salvius Julianus jureconſultus compoſuit *edictum perpetuum* quod prætores obſervarent, nec mutarent edicta annis ſingulis. Hujus fragmenta ſatis copioſa ſuperſunt, a diverſis edita: ex quibus intelligimus, qualia fuerint edicta prætorum. De auctore hujus edicti vide Eutropium *l. 8. c. 9.*

CAPUT

CAPUT VII.

DE ORDINIBUS ROMANORUM,

EJUSQUE SECTIO I.

DE ORDINE SENATORIO

§. 1.

POpulus romanus in tres ordines fuit diviſus: ſenatorium, equeſtrem & plebejum. De ſingulis nunc breviter exponemus.

§. 2. Senatus dictus eſt a ſenibus, qui ſoli ob ſenilem prudentiam in eum legebantur: inde etiam *patres* appellati, & in adloquutionibus *patres conſcripti*. Salluſt. *de b. cat. c.* 6. & Flor. *l.* 1. *c.* 1. *n.* 15.

§. 3. Origo ab Romulo eſt, qui centum ſenes conſultationum adjutores legit. Liv. *l.* 1. *c.* 8. Tarquinius Priſcus addidit alios centum: quia civitas nunc auctior erat; & plures, qui dignitatem illam tueri poſſent. Nihilominus hi poſteriores minorum gentium ſunt appellati. Liv. *l.* 1. *c.* 35. Pulſis regibus primi conſules, ut interfectorum a Tarquinio Superbo numerum ſupplerent, ſimulque augerent ordinem, trecentorum ſenatum fecerunt: teſte Livio *l.* 2. *c.* 1. Sic Latini tradiderunt.

Dionyſius Halicarnaſſeus *l.* 2. *p.* 85. & 111. Romulum bis legiſſe centum ſenatores refert, quem clari quidem viri ſequuntur: quod autem in tanto Latinorum ſilentio non eſt admittendum.

§. 4. Trecentorum numerus manſit uſque ad Sullæ tempora. Appian. Alex. *b. civ. l.* 1. *p.* 413. Et licet non conſtet, quantum numerum fecerit: probabile tamen eſt, ſupra quadringentos fuiſſe; quod ita ad Ciceronis tempora ſervatum fuit, ut ex *l.* 1. *ad Att. ep.* 14. colligitur. Julius Cæſar nimium auxit numerum: & quidem ad nongentos uſque, ut Dio Caſſius *l.* 43. *p.* 237. refert; vel ad millenos, ut Suetonius habet in *Auguſto c.* 35. In quibus quod multi indigniſſimi eſſent (nam peregrinos etiam ex Gallia & aliunde in curiam introduxerat) Auguſtus ad priſtinum numerum & ſplendorem, qui ante civile bellum fuerat, redegit; aut paullo majorem eſſe permiſit, ut tamen numerus intra ſexcenteſimum conſiſteret. Dio *l.* 54. *p.* 530. Poſteriores Cæſares auxerunt aliquando: ut tamen non facile plures, quam ſexcenti ſenatores eſſent.

§. 5. Legebantur ſenatores ordinario modo a cenſoribus ex ordine equeſtri, unde primi conſules ſupplementum fecerunt apud Livium *l.* 2. *c.* 1. cui adde *l.* 9. *c.* 29. & *l.* 23. *c.* 23. Nec vero plebeiis ſenatus omnino clauſus erat: quod infra de conſulibus plebeiis, & tribu-

tribunis in plebejo ordine oſtendemus.

§. 6. In prima republica non cenſu, ſed morum integritate fiebant ſenatores: unde de Valerio Publicola, primi poſt ejectos reges anni conſule, annales tradunt, adeo pauperem mortuum eſſe, ut collatis a populo nummis ſumtum habuerit ſepulturæ. Vid. Eutrop *l.* 1. *c.* 10. *n.* 4. Poſtea dignitatis ſervandæ cauſſa ſenatoribus etiam cenſus fuit definitus: ut, qui infra illum poſſideret, non poſſet ſenator fieri. Cenſus erat duplo major, quam equeſtris ordinis, quem Auguſtus Cæſar auxerat. Suetonius *in Auguſto c.* 41. hoc docet: *Senatorum*, inquit, *cenſum ampliavit*, *ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxavit*, *ſupplevitque non habentibus*. Supputandi hanc rationem infra de re nummaria Romanorum explicabimus. Vide interim, quæ ad Plinii *l.* 1. *ep.* 19. *n.* 2. notavimus.

§. 7. Senatores ab equitus & plebeiis etiam veſtitu diſtincti erant. Ille tunica erat laticlavia, ſeu latus clavus. Unde latum clavum accipere, eſt ſenatorem fieri. Sic Tiberius ſenatori latum clavum ademiſſe dicitur apud Suet. *c.* 35. hoc eſt, ex ſenatu moviſſe. Plinius *l.* 35. *c.* 1. ſic ordines diſtinguit: *Annuli*, inquit, *diſtinxerunt alterum ordinem a plebe*: *ſicut tunica ab annulis ſenatum tantum*.

§. 8. Senatorum erat *ſententias dicere*, quæ barbare *vota* appellant: ſicut populi in comitiis *ferre ſuffragia*. Nec vero omnes rogaba n

tur, ſed tantum principes: hoc eſt, ſi ſub finem anni erat, conſules deſignati; deinde aut his nondum deſignatis princeps ſenatus a cenſoribus lectus: porro qui in magiſtratu erant, quemadmodum in catilinaria cauſſa Cicero conſul poſt Silanum deſignatum conſulem rogavit Julium Cæſarem tum prætorem. Liv. *l.* 36. *c.* 3. & Salluſt. *de b. c.* 50. *ſeq.* Tribuni poterant etiam non rogati interloqui, ſuamque dicere ſententiam. Cæſ. *de b. c. l.* 1. *c.* 2. *n.* 8.

§. 9. Arbitrii ergo erat conſulis, præter primos, rogare quos vellet: nec in primis ſemper ordinem, niſi in deſignato conſule, ſervaſſe ſtrictim videtur. Unde Suetonius *in Cæſare c.* 21. refert, quem ordinem calendis januariis tenuiſſet, eum per totum annum ſervaſſe. Rogabat autem ſententias conſul, tamquam director ſenatus; nec vero multos rogabat; ſed poſtquam duæ, vel tres dictæ fuerant, reliqui ſenatores, diſceſſione facta ad hunc vel illum, qui dixerat ſententiam, ſe conferebant, acceſſu ſuo illam confirmantes. Hinc eſt nota formula, *ire in ſententiam alicujus*: apud Liv. *l.* 1. *c.* 32. *l.* 5. *c.* 29. Cic. *l.* 1. *ep.* 2. *n.* 4. atque alios. Unde minoris ordinis ſenatores, qui nunquam dicebant ſententiam, ſed ſententiæ alterius accedebant, dicti fuere *pedarii*: ut eſt apud Gellium *l.* 3. *c.* 18. Quod vocabulum aliquid ignominiæ videtur habere: res ipſas vero, *ire in ſententiam alterius*, per ſe non erat ignominioſa; ſed recepta in pleriſque faciendis ſena-

tus

tus conſultis, quæ per diſceſſionem fiebant, de quibus ſupra dictum *c.* 6. *ſ.* 4. §. 3. *p.* 77.

§. 10. A ſenatus conſulto autem differebat *ſenatus auctoritas*. Quum enim infrequentior juſto ſenatus eſſet, aut tribuni plebis interceſſiſſent: ſenatus conſultum non poterat fieri; ſed ſenatus auctoritas tantum perſcribi ſolebat & de ea ad ſenatum populumque referri. Cic. *l.* 1. *ep.* 2. *n.* 11. *ep.* 7. *n.* 8. & *l.* 8. *ep.* 8. *n.* 12. 17. 20. 23.

§. 11. Qui conſultabant, & ſententiam dicebant ſenatores, proprio verbo *cenſere* dicebantur. Plin. *l.* 2. *ep.* 11. *n.* 21. *l.* 5. *ep.* 14. *n.* 6 Suet. *in Cal. c.* 59. & *Claud. c.* 6. In decretis faciendis dicebant: *Placet*, aut *non placet*, ſcilicet ſenatui, Liv. *l.* 23. *c.* 25. & Suet. *de cl. rhet. c.* 1.

§. 12. *Curia* vocabatur vulgo locus ſenatus habendi: & memorabilis eſt curia *hoſtilia* ſub regibus. Cic. *de fin. l.* 5. *c.* 1. Qua incendio deleta, Sulla eodem loco inſtaurare illam, & poſt eum etiam Cæſar voluit: ſed fato præventi id opus reliquerunt Auguſto, qui *juliam* nominavit. Dio *l.* 40. *p* 143. 144. *l.* 44. *p.* 242. *l.* 47. *p.* 388. & Suet. *in Cal. c.* 59. Laudatur etiam *Pompeii curia*, in qua Julius Cæſar fuit interfectus. Suet. *in Cæſ. c.* 80. & 88. & Cic. *de div. l.* 2. *c.* 9. Quod vero hoſtilia anguſtior eſſet, quam ut caperet omnem ſenatum: in ſacris ædibus, ſeu templis ſenatus ſæpiſſime congregatus fuit. Sic Cicero *in templo Jovis ſtatoris* ſenatum habuit, quum in Catilinam inveheretur: & in

æde Concordiæ, quum conjurati examinarentur. Vide *orat. cat.* 1. *c.* 13. *orat.* 2. *c.* 6. *& orat.* 3. *c.* 9. Hæc templa curiæ etiam nonnunquam dicta. Vide Lampridium *in Alexandro c.* 6. ubi ædem Concordiæ vocat curiam.

SECTIO II.

DE ORDINE EQUESTRI.

§. 1.

EQuites medius ordo erant populi romani inter ſenatum & plebem: nec tantum militiæ id nomen eſt, verum etiam dignitatis: & altera ſignificatio ex priori manat, quia olim non niſi digniores illi & ſplendidiores, e quibus ſenatus legebatur, equo militabant. Supra enim diximus de militia romana, paucos in legione fuiſſe equites: quod non tantum propter nobilitatem illorum factum, verum etiam propter paucitatem equorum in Italia; ubi ager bobus exercebatur, ut hodieque; onera aſinis & mulis portabantur, muli etiam jungebantut carpentis, lecticæ ferebantur a ſervis; atque ita rarior uſus equorum erat.

§. 2. Signa equitum erant *annulus* & *anguſtus clavus*. Utroque diſtinguebantur a plebeiis: altero etiam a ſenatoribus. Plin. *l.* 33. *c.* 1. Non licebat enim plebeiis geſtare annulum: ſed equitibus tantum & ſenatoribus; a quibus equites tunica tantum diſtinguebantur, quæ ſena-

ſenatoribus erat lati clavi, equitibus anguſti. De utraque tunica autem plura dicemus infra, quum de re veſtiaria agendum erit.

§. 3. Præter ea aliud ornamentum erat equitum lege roſcia conceſſum, quæ etiam lex theatralis dicitur a Plinio *l.* 7. *c.* 30. qua cautum fuit, ne quis in theatris aut amphitheatro in quatuordecim primis gradibus ſederet, niſi cenſum poſſidens equeſtrem. Hinc *in* 14. *ſedere*, eſt idem, quod equitem romanum eſſe. Suet. *in Cæſ. c.* 39. *Aug. c.* 40. & Sen. *ep.* 44. Cenſus autem equeſter erant quadringenta ſeſtertia, ut clare definitum eſt a Plinio *l.* 1. *ep.* 19. *n.* 2. & Horatio *l.* 1. *ep.* 1. *v.* 57.

§. 4. Equites romani non tantum equitibus naſcebantur; verum etiam ſenatorum filii, antequam in ſenatum legerentur, equites fuerunt vocati. Clarum exemplum præbet Pompejus apud Ciceronem *pro l. man. c.* 21. cujus ætas quum longe abeſſet a gradu ſenatorio; res tamen maximas geſſit, & triumphum meruit. De quo Cicero: *Quid tam inauditum, quam equitem romanum triumphare?* Et paullo poſt: *Quid tam incredibile, quam ut iterum eques romanus ex ſenatus conſulto triumpharet?* Pompejus autem natus erat patre patricio & conſulari.

§. 5. Diviſi equites erant in *urbanos* & *ruſticanos*. *Illi* domicilium Romæ habebant, & ex iis præcipue legebantur ſenatores. *Ruſticani* non tantum rure degebant; verum etiam in muni-

municipiis ruſticanis. Cicero *pro Roſc. amer. c.* 15. *Quid hoc*, inquit, *Patres familias, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis* (equeſtris) *ex municipiis ruſticanis, nonne optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maxime ſervire, & in prædiis colendis operæ plurimum ſtudiique conſumere?*

§. 6. Inter ſtudia equeſtris ordinis, tam illorum, qui in urbe vivebant, quam qui in agris & municipiis, erat præcipue etiam conductio vectigalium populi romani, id eſt, redituum ex provinciis. Inde ordo publicanorum in equeſtri ordine fere continebatur. Cicero *pro Planc. c.* 9. *Flos equitum romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum reipublicæ, publicanorum ordine continetur*. Idem *pro l. man. c.* 2. *Equitibus romanis honeſtiſſimis viris adferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ*. Vide plura in illa oratione.

SECTIO III.

DE ORDINE PLEBEJO.

§. 1.

Plebs tertia pars populi romani proprie loquendo: quamquam abuſive *populus* ipſi plebeii dicuntur. Sic apud Suetonium *c.* 101. de Auguſti teſtamento: *Legavit populo romano*, cætera. Et apud Martialem *l.* 8. *epigr.* 15. *v.* 3.

Dat populus, dat gratus eques, dat tura ſenatus.

§. 2.

§. 2. Plebeii initio durius habiti a patriciis, ſeceſſiones fecerunt: quarum notabilis erat illa ad montem ſacrum trans Anienem amnem quia prius revocari haud potuerunt in urbem, quam magiſtratu ſui ordinis impetrato, qui plebis cauſſam contra ſenatum tueretur. Hi tribuni plebis ſunt vocati, de quibus ſupra egimus. Vide Liv. *l.* 2. *c.* 32.

§. 3. Ingens ſic jus adepti plebeii: ſed his contenti non erant, niſi etiam majora impetrarent. Impetraverunt connubii communionem lege canuleja. Liv. *l.* 4. *c.* 1. *&* 5. Impetraverunt etiam jus conſulatum petendi. Liv. *l.* 6. *c.* 42. *&* *l.* 7. *c.* 1. Etiam ad ſacerdotia, id eſt, auguratum & pontificatum impetratus aditus. Liv. *l.* 10. *c.* 6. Magnum etiam jus & dignitas erat, quod plebiſcita legibus proprie dictis, & ſenatus decretis lege hortenſia ſunt æquiparata: de quibus ſupra *c.* 6. *ſ.* 4. *n.* 4. diximus. Acceſſit, quod ſummum eſt, provocatio ad populum contra ſenatum, aut majores magiſtratus: ubi populi nomine potiſſimum plebs ſignificatur, equeſtri tamen ordine non excluſo. Vide exemplum apud Liv. *l.* 2. *c.* 56. *ſeq.* Impetratum etiam, ut Livius *eodem libro c.* 56. *&* 58. habet, ut tributis comitiis, id eſt, ſine patribus, tribuni plebis crearentur.

§. 4. Non ergo plebejus ordo tantum viles homines, aut opifices continebat, ſed magnos quoque & præſtantes viros: cujus ordinis duo

erant

erant ſumma præſidia, provocatio ad populum & tribunatus plebis, quem etiam imperatores, ſeu Cæſares omnes propter ſummam poteſtatem in ſe receperunt. Conf. ſupra *p.* 35.

CAPUT VIII.

DE COMITIIS.

EJUSQUE SECTIO I.

DE DISTRIBUTIONE POPULI COMITIA HABENTIS.

§. 1.

ROmanus populus varie diſtributus fuit, præcipue a Servio Tullio, ſexto rege: quamvis Romulus etiam, etſi ruditer, in hac parte egiſſet. Huic enim tribuunt tribus & curias in populo inſtitutas: claſſes autem & centurias Servio. Livius *l.* 1. *c.* 43. videtur utrumque dare Servio: Romulo nihil, aut parum. Sed forſan ordinatius Servius fecit, quod ruditer Romulus inſtituerat. Nam ipſe Livius *l.* 4. *c.* 4. Servio tantum tribuit deſcriptionem centuriarum claſſiumque.

§. 2. Hæc diſtributio licet ob alias etiam cauſſas facta eſſet: præcipuus tamen illius uſus fuit in ſuffragiis ferendis. Non enim viritim & promiſcue omnibus datum eſt ſuffragium;

gium; neque enim hoc per multitudinem fieri potuit: ſed gradus facti, ita tamen, ut nemo excluſus videretur, qui in certa tribu, curia, vel centuria erat. Hinc comitia, qui conventus populi ſuffragiorum ferendorum cauſſa erant inſtituti, diviſa erant in *curiata*, *tributa*, & *centuriata*. Prius ergo vocabula explicabimus, quam de ipſis agamus comitiis.

§. 3. Romulus apud Dion. Halic *l.* 2. *p.* 82. in tribus tres & curias triginta diviſiſſe populum dicitur. Servius autem Tullius non tantum tribus auxit: ſed claſſes quoque addidit cenſus agendi cauſſa, & centurias. Primo enim urbem in quatuor tribus, ſeu partes diviſit: eaſque non ab auctore vel gentis origine, ut Romulus; ſed a locis, ubi habitabant, appellavit *ſuburbanam*, *eſquilinam*, *collinam*, atque *palatinam*. Dion. Hal. *l.* 3. *p.* 203. *l.* 4. *p.* 219. Liv. *l.* 1. *c.* 36. & 43. Atque hæ quatuor *urbanæ* dictæ ſunt. Deinde ſex populi claſſes conſtituit, cenſu & poſſeſſionibus diſtinctas. In prima claſſe erant ditiſſimi, abſolute *claſſici* dicti; a quo ritu etiam ſcriptores claſſicos nominarunt præſtantiſſimos, ut Gellius *l.* 7. *c.* 13. & *l.* 19. *c.* 8 docet: in ſextra tenuiſſimi. Porro claſſes ſingulas diſtribuit in ſuas cẽturias: ita quidem, ut primæ claſſi adnumeratis equitibus darentur centuriæ 98. ſecundæ 22. tertiæ 20. quartæ 22. quintæ 30. ſexta autem, quamquam numero ſuperiores vinceret, pro una centuria cenſeretur atque ſic omnium

claſ-

claſſium eſſent centuriæ 193. Liv. *l.* 1. *c.* 43. & Dion. Hal. *l.* 4 *p.* 221. *ſeq.* & *l.* 7. *p.* 464.

§ 4. *Curiæ*, uti dictum, erant 30. earumque numerus numquã auctus eſt, licet tribus deinde multiplicarentur. Dion. Hal. *l.* 5. *p.* 281. & Cic. *pro domo c.* 29. Dividebantur rurſus in *decurias:* unde etiam præfecti curiarũ *curiones*, & decuriarum *decuriones* appellati ſunt. Dion. Hal. *l.* 2. *p.* 82

§. 5. *Tribuum* ratio certior erat & conſtantior: earumque numerum pro tempore auctus, ut tandem fierent triginta quinque. Diviſæ erant in urbanas & ruſticas; quarum dignitas mutata fuit ſucceſſu temporis, ut nobiliſſimus quiſque in ruſtica maluerit, quam urbana ſcribi; quia quatuor illæ urbanæ libertinis & novis civibus tandem relinquebantur. Dion. Hal. *l.* 4. *p.* 220. Liv. *l.* 33. *c.* 10. Cic. *Verr.* 3. *c.* 5. Plin. *l.* 18. *c.* 3.

§. 6. Nomina tribuum hinc inde ex ſcriptoribus, aut inſcriptionibus collegit Carolus Sigonius *de jure civium romanorum l.* 1. *c.* 3. Unum addimus, potuiſſe aliquem in duplici tribu eſſe, pro utroque parentum naturæ & adoptionis genere. Sic Suetonius *de Auguſto c.* 40. ſcripſit *Fabianis & ſcaptienſibus, tribulibus ſuis, die comitiorum ſingula millia nummum a ſe dividebat*. In duabus ergo tribubus Auguſtus fuit, fabia & ſcaptia, ut Torrentius interpretatur & commentatur: ſcaptia Juliorum, per adoptionem; fabia Octaviorum, per naturam. Quo pertinet inſcriptio Brixienſis lapidis apud Gruterũ. *p.* 626. 226. C. JULIO C. F. FAB. SCAPT. CAESARI AVGVSTO.

SECTIO

SECTIO II.

DE VARIIS COMITIORUM GENERIBUS.

§. 1.

COmitia, uti diximus, erant, vel *curiata*, vel *tributa*, vel *centuriata*: prout populus, vel per curias, vel tribus, vel centurias ſuffragia ferebat.

§. 2. *Curiata* comitia, a Romulo inſtituta, ſenſim interierunt; ſaltem negligentius habita ſunt, ſicuti ipſæ curiæ: quemadmodum ex Dion. Hal. *l.* 4. *p.* 224. *l.* 5. *p.* 281. *l.* 9. *p.* 598. & 603. & Cic. *contra Rullum c.* 11. cognoſcimus.

§. 3. *Tributa* comitia veriuserant plebis concilia: quia ſubmotis patribus, ſeu ſenatu agebantur. Liv. *l.* 2. *c.* 60. & Di. Hal. *l.* 11. *p.* 726. Deinde ad judicia translata, & de multis, cauſſiſque aliis levioribus ibidem actum, etiam de exſilio abſentium. Dion. Hal. *l.* 7. *p.* 463. *ſeq.* & *l.* 9. *p.* 585. Adde Sigonium *de judiciis l.* 3. *c.* 5. & 14.

§. 4. *Centuriata* comitia erant Romæ nobiliſſima & præcipua, quibus per claſſium centurias ſuffragia ferebantur. Atque in his patricii ſuperabant plebejos. Dion. Hal. *l.* 8. *p.* 549. & *l.* 11. *p.* 726. In his etiam magiſtratus majores creati ſunt, conſules, prætores, cenſores, & interdum quoque proconſules: unde etiam comitia *conſularia*, *prætoria*, & ſimili modo a magiſtratu, qui tum creabatur, appellata ſunt. Liv. *l.* 1. *c.* 60.

l. 5.

l. 5. *c.* 52. *l.* 10. *c.* 22. *l.* 26. *c.* 18. Gell. *l.* 13. *c.* 14. & Cic. *ad Att. l.* 4. *ep.* 2.

§. 5. Memorantur etiam *calata* comitia: quæ vero, ut Gellius *l.* 15. *c.* 27. interpretatur, ipſa erant curiata & centuriata: neque adeo diverſum comitiorum genus faciebant. Calata enim ſunt convocata, a καλῶ, id eſt, voco, convoco: unde & calendæ dictæ ſunt. Rarum nomen in antiquitate: ut mireris, qui factum ſit, ut Juſtinianus *inſt. l.* 2. *tit.* 10. *de teſtamentis* id nomen reduxerit.

SECTIO III.

DE LOCO COMITIORUM.

§. 1.

LOcus Comitiorum priſcis temporibus erat *comitium*, pars fori romani: a coeundo dictum, ut Plutarchus *in Romulo p.* 30. tradit. Atque ibi comitia curiata olim habita ſunt. Varro *l.* 4. *de l. l.* Idem locus poſtea ſuppliciis deſtinatus fuit: ibique virgis cæſi, uti apud Livium *l.* 22. *c.* 57. & Plin. *l.* 4. *ep.* 11. *n.* 10. legimus; & damnatorum liberi exuſti, cujus exemplum habet Tacitus *in Agricola c.* 2. *n.* 1.

§ 2. Creſcente populo amplior locus quæſitus comitiis, præſertim centuriatis, fuit: *campus martius*, inter urbem & Tiberim ſitus, qui ſæpe etiam abſolute campus dicitur. Dion. Hal. *l.* 4. *p.* 276. Gell. *l.* 15. *c.* 27. Cic. *cat* 1. *c.* 5. *cat.* 2.

c. 1. &

c. 1. *& l.* 7. *ep.* 30. *n.* 3. Pars campi, qua digniores conſtituti erant, *ſæpta* dicta: quæ diſtinguebant a promiſcua turba & quorum ſæpe fit mentio apud ſcriptores. Vid. Cic. *pro Mil. c.* 15. Sen. *de ira l.* 2. *c.* 7. & Auſon. *in gratiarum actione ad Gratianum c.* 5. *n.* 2.

§. 3. Neque vero magiſtratus tantum creabantur in campo; verum alia etiam ibi acta ſunt cum populo negotia, item judicia certa, & ſimilia ad rem publicam pertinentia. Liv. *l.* 31. *c.* 6. *l.* 4. *c.* 23 *l.* 6. *c.* 20 & Cic. *pro domo c.* 30. *&* 32.

CAPUT IX.

DE STATU HOMINUM
DIVERSO APUD ROMANOS
EJUSQUE SECTIO I.
DE STATU LIBERORUM.

§. I.

STatum hominum jureconſulti vocant, quando homines jure civili & gentium in liberos & ſervos dividuntur. Liberi autem vel ingenui ſunt, vel libertini. Vide de his & quæ ſequuntur *ff. tot. tit. de ſtatu hominum*: & inſtit. *l.* 1. *de jure perſonarum, de ingenuis, de libertinis.*

§. 2. *Ingenui* ſunt liberis nati parentibus: & hi

hi tam libertis & libertinis certo reſpectu, quam in totum ſervis opponuntur.

§. 3. *Liberti* ſunt e ſervitute manumiſſi. Manumiſſione autem, ut in §. 3. *inſt. de libertinis* eſt, modo majorem & juſtam libertatem adſequebantur, fiebantque cives romani: modo minorem, ut tantum latini juris eſſent: infimæ autem conditionis erant, qui *deditici* dicebantur. Ceſſarunt deinde pedetentim poſteriores ordines: & primus, qui libertatem dabat, & civitatem romanam maxime frequentabatur. Ad hanc autem pervenire non poterant: niſi publica auctoritate, vel prætoris in urbe, vel proprætoris, aut proconſulis extra urbem. Atque hæc dicebatur *manumiſſio per vindictam*, hoc eſt, virgam, quam magiſtratus capiti ejus, qui manumittebatur, inferebat. Cæteri ordines libertorum inter amicos manumitti poterant, eoque pervenire ad jus latinum, aut conditionem dediticiorum. Vide de hac re, quæ notavimus ad Plin. *l.* 7. *ep.* 16. *n.* 4.

§. 4. *Libertini* ſunt libertorum filii. Atque olim ſic diſtinguebantur: ut libertus eſſet, qui ſervierat, poſt manumiſſus; libertini autem a libertis geniti. Suet. *in Claudio c.* 24. Poſtea autem Cæſarum temporibus ſæpe & plerumque in jure romano, qui liberti dicendi eſſent, etiam vocantur libertini. Sic Suet. *in Auguſt. c.* 25. libertinos milites vocat, qui erant ex ſervis facti liberti ſive manumiſſi·

§. 5.

§. 5. Libertas autem a ſervis impetrabatur propter merita & fidelem ſervitutem. Ut vero in aliis rebus omnibus accidit abuſio: ita in hac cauſſa etiam factum ſæpe, ut ſervi pecunia undecumque collecta libertatem a domino redimerent, quamvis nullis inſignes eſſent meritis; de quo conqueritur Dion Hal. *l.* 4. *p.* 227. Quamvis autem plenam civitatem liberti adſequuti eſſent, magiſque eorum filii: tamen aliquid intererat diſcriminis, ut hi non in ruſticas tribus reciperentur, ſed tantum in quatuor urbanas; nec in ſenatum legi poterant, niſi poſt aliquot generationes. Sic Suetonius *de Claudio c.* 24. *Latum clavum*, inquit, *quamvis initio adſirmaſſet non lecturum ſenatorem, niſi civis romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit; ſed ſub conditione, ſi prius ab equite romano adoptatus eſſet.* Quo in ipſo tamen reprehenditur a Suetonio, quod male ad exemplum proauctoris Appii Claudii provocarit. Nam etiam apud Livium *l.* 9. *c.* 29. ille Appius reprehenditur, ejuſque lectio in ſenatum vocatur infamis atque invidioſa.

SECTIO II.

DE STATU SERVORUM.

§. 1.

SErvi a *ſervando* dicti ſunt: quia, quum bello capti eſſent, non occidebantur; ſed vivi ſervabantur ad dura facienda opera. *ff. d. l.*

§. 2. Servi variæ conditionis erant, pro ingenio, moribus & arte diſtincti. Qui ingenio valebant, & ſtudiis erant eruditi: hos maxime Romani amabant, iiſque utebantur anagnoſtis vel a bibliotheca (bibliothecariis) quales Ciceronis fuerunt Tiro & Dionyſius fugitivus. Vide Cic. *librum* 16. *epiſtolarum*: & *l.* 5. *ep.* 9. *n.* 6. *&* *ep.* 10. *n.* 1. De artibus & opificiis ſervorum lege Nepotem *in Attico c.* 13. *n.* 3. *Uſus eſt*, inquit, *familia* (ſic ſervi proprie vocabantur, tamquam famulitium) *ſi utilitate judicandum eſt, optima: ſi forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni.*

§. 3. Diſtincti igitur ſervi erant in *urbanos* & *ruſticos*. In *urbanis* erant chirurgi, aliptæ, unctores, ſymphoniaci, tibicines, ſupellectica-rii, a bibliothecis, anteambulones, oſtiarii, atrienſes, cubicularii, hortulani, cæteri. Et hi propter ingenium, mores & artes mitius tractabantur: & quum ſerviiſſent annos aliquot, manumittebantur tandem, & liberti fiebant. *Ruſtici* ſervi operibus ruſticis erant deſtinati. Atque ad hæc quidem adhibebantur ineptiores: &, ſi malitioſi ſimul eſſent & contumaces, ut hoc genus hominum plerumque erat ex barbaris nationibus captum, vel emtum, in ergaſtula detrudebantur, ut compedibus vincti rus colerent. Vide de utroque genere *ſingularem librum* Laurentii Pignorii *de ſervis*.

§. 4.

§. 4. Ergaſtulum autem erat locus partim ſubterraneus, ſuperiore tantum loco feneſtris parvis quodam modo illuminatus, in quo nocturno tempore jacebant ſervi: quum diurno vincti laboraſſent ruri. Quindecim in uno ergaſtulo detinebantur, teſte Apulejo *in Apologia.* Ingens autem numerus talium ergaſtulorũ in Italia fuit: etiam in Sicilia, ubi prædia erant Romanorum. Hinc ſervilia bella orta, ergaſtulis effractis & demtis compedibus: de quibus legatur Florus *l.* 3. *c.* 19 *&* 20. Hinc Floro ergaſtularii ſervi *catenati cultores* dicuntur *libro eodem c.* 19. *n.* 3. Lucano *vincti foſſores l.* 7.*v.*402. & ipſum *ergaſtulum* eidem Floro *l.* 4.*c.* 8 *n.* 1.

§. 5. Mitiores autem domini mitius etiam ſuos tractabant, nec conſtringebant compedibus. Plinius junior hujuſmodi erat, qui de ſe *l.* 3. *ep.* 19. *n.* 7. ſcripſit: *Nec ipſe uſquam vinctos habeo, nec ibi* (in villa, quam emturus erat) *quiſquam ſupereſt.* Idem *l.* 8. *ep.* 16. qua de morbis & morte ſervorum queritur *n.* 1. *&* 2. *Solatia duo,* inquit: *unum facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidiſſe, quos jam liberos perdidi) alterum, quum permitto ſervis quaſi teſtamenta facere, eaque, ut legitima, cuſtodio. Mandant, rogantque, quod viſum: pareo ocius. Suis dividunt, donant, relinquunt: dumtaxat intra domum. Nam ſervis reſpublica quædam & quaſi civitas domus eſt.*

§. 6. Sævitiæ genus in ſervos erat etiam *inuſtio literarum in fronte* (unde per jocum

 hos

hos ſervos Plautus *literatos* vocabat. *Caſ.a.2.ſc.* 6. *v.* 49.) ut, ſi fugerent, cognoſci ubique & retrahi poſſent. Conſtantinus autem Magnus crudelem hunc morem lege lata ſuſtulit, quæ eſt *l.2.cod. theod. de pœnis*: qua prohibetur, in facie ſervi, vel damnati ſcribere; quia facies ad ſimilitudinem pulchritudinis cæleſtis ſit figurata.

CAPUT X.

DE STUDIIS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE RATIONE ET ORDINE STUDIORUM APUD IPSOS ROMANOS.

§. I.

Dignum & hoc argumentum eſt, quod cum cura pertractetur: quia ex ſtudiis liberalibus magnitudinem ſuam Romani acceperunt, nec ſine illis tantum imperium neque acquirere, neque conſervare potuerunt. Ante bella punica non admodum colebantur: circa illa autem ingenia poetarum, hiſtori-

ſtoricorum & tandem etiam oratorum ſe protulerunt. Gell. *l.* 17. *c.* 21. Non hiſtoriam perſequemur, ſed romanorum adoleſcentum educationem.

§. 2. Romanis ſic uſu receptum erat, ut ſtudia literarum cum armis conjungerent: a prima ætate in literis inſtituti; a toga virili, quam plerumque decimo ſeptimo ætatis anno accipiebant, exerciti etiam rebus bellicis, quamvis prona mente in pacis ſtudia & civilem vitam inclinarent. Unde ſi C. Marium excipias; nec vero hunc felicem reipublicæ, ſed ingentium malorum auctorem: vix quemquam illuſtrium Romanorum reperias; quin aut utraque, vel alterutra arte excelleret, neutrius ſaltem rudis eſſet.

§. 3. Pueritia exigebatur græcis literis: quæ apud ipſos erant, quod nobis ſunt latinæ, cuſtodes & magiſtræ omnis melioris doctrinæ ac eruditionis. Cic. *de offic. l.* 1. *c.* 1. *in Bruto c.* 90. & Suet. *de cl. rhet. c.* 1. *&* 2. Hac lingua Philoſophiam ac rhetoricam diſcebant: hac declamabant, antequam latino ſe rhetori traderent. Felici conſilio: quia experientia comprobatum fuit, qui patrium ſermonem prius excoluerint, quam latinum, qui apud nos in græci locum ſucceſſit, nunquam ad veram & ſolidam eruditionem adſpirare potuiſſe.

§. 4. Præcipuum illorum ſtudium erat eloquentia: ad quam cætera dirigebantur, quia in curia apud populum, & in foro ad judices o-

mnia agebantur latinis orationibus. Cic. *d. l. orat. c.* 41. Huic vero diſcendæ græcis literis, etiam philoſophia & juris prudentia opus erat. Græcam linguam ut probe addiſcerent, ſæpe adhuc parvuli in Græciam, aut græcam coloniam mittebantur, ut ſermonem una cum diſciplinis arriperent. Maxime legebant hiſtoricos græcos propter multiplicem uſum: quia & res & exempla & varios caſus inde cognoſcerent, quibus opus eſt in eloquentia.

§. 5. In his urbibus erant Athenæ, Apollonia ad mare, Rhodus, Mytilene, & aliæ in Aſia, quas Cicero memorat *de cl. or. c.* 91. *&* 92. l. 4. *ep*. 7. *n*. 9. *l*. 7. *ep*. 3. *n*. 18. Vell. *l*. 2. *c*. 59. *n*. 4. & Suet. *in Aug. c.* 8. quibus Maſſilia Galliæ, Phocæenſium græcorum colonia acceſſit, quo multi libentius filios, quam Athenas, miſerunt; cujus rei cauſſam Tacitus *in Agricola c.* 4. *n*. 4. tradit, ubi locum appellat hanc urbem græca comitate & provinciali parſimonia miſtum, ac bene compoſitum.

§. 6. Exemplum eloquentiæ diſcendæ ſub rhetore quodam latino præbet Plinius *l*. 3. *ep*. 3. quæ digna eſt, ut legatur, relegatur; qui ſcholam ejuſmodi poſcit, eumque præceptorem, a quo mores primum, mox eloquentiam adoleſcentes diſcant. Adde *l*. 6. *ep*. 11. *n*. 3. ubi dicit, nihil publice lætius eſſe, quam nobiles juvenes nomen & famam ex ſtudiis petere, quod ibidem ad eloquentiam eſt accommodatũ.

§. 7

§. 7. Poſt annum virilis togæ, qui fere ſeptimus decimus ætatis erat, in bellum mittebantur Romanorum filii, etiam illi, quibus animus non eſſet ad militiæ dignitates enitendi: ut uſum rei militaris oculis cernerent, ne poſtea proconſules, aut proprætores militibus contemtui eſſent, ſi nunquam caſtra vidiſſent; ut adeo inter Romanos nemo fuerit nobilior, qui non æque armis, quam literarum ſtudiis eſſet exercitus. Nec ſtudia in caſtris quieſcebant: ſed commendati claro alicui duci exemplo diſcebant & contubernio, quam bene armis cum literarum conveniret ſtudiis. Nam ſtudia & duces, quod de Cæſare conſtat: etiã minores, tribuni & centuriones, inter arma quoque proſequebantur. Vell. *l.* 1. *c.* 13. *n.* 3. Suet *in Cæſ. c.* 56. *Aug. c.* 84. & Plin. *l.* 1. *ep.* 10. *n.* 2. *&* *l.* 3. *ep.* 11. *n.* 5.

§. 8. Domum regreſſi ex militia, quibus animus non erat illam perſequi, eloquentiæ latinæ ſe magis, quam antea, mox reipublicæ dabant, & honoribus petendis: ubi a quæſtura ad ſummum gradum conſulatus progreſſu temporis contendebatur. Vid. Plin. *l.* 2. *ep* 14. *n.* 3. *&* *l.* 6. *ep.* 23.

SECTIO II.

DE STUDIIS PROVINCIALIUM.

§. 1.

NOn minus in provinciis romana ſtudia ſunt exculta: quod ſcirent Romani, ſine illis

illis ægre provinciam ſervari poſſe. Sic in Hiſpania, Gallia, Britannia ut colonias romanas bene multas acceperunt: ita etiam ſcholas & officinas literarum. Hoc curæ fuit Sertorio, ut Oſcæ ſcholam pro Hiſpanorum filiis inſtitueret, qua græcis & latinis literis erudirentur: quum in Romanos Hiſpaniam concitaret, armaretque. Plut. *in Sert. p.* 575. Fuerunt in eadẽ natione Corduba, Italica, Bilbilis, & quæ ab Auguſto nomen trahebant, claræ omnes literarum ſtudiis. In Gallia Durocortorum Remorum, Auguſtodunum Æduorum, item Lugdunum, Viſontio & Burdegala erant florentiſſimæ muſarum ſedes: quod ex Eumenii *pan. c.* 2. 6. 11. 15. & Auſonio *de profeſſoribus*, aliiſque conſtat.

§. 2. Cæterarum provinciarum ſtatus intelligi poteſt & ſuppleri maxime ex britannico. De qua gente Tacitus *in Agric. c.* 21. *n.* 2. *Jam vero*, inquit, *principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre* (ceperunt) *ut, qui modo linguam romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent*. Similia de Hiſpanis tradit Strabo. *l.* 3. *p.* 151. Sic factum, ut, quum principum filii in provinciis imbuti eſſent romanis ſtudiis moribuſque: nollent ad priſtinum ſqualorem relabi; ſed Romanis potius parere, qui æquum & juſtum imperium præ ſe ferebant, quam barbara & avita uti libertate mallent.

§. 3. Atque ex hac provincialium ſcholarum con-

conſuetudine eſt illud, quod ſupra diximus: plus Romanos literis ad conſervandum imperium uſos eſſe, quam armis & legionibus.

CAPUT XI.

DE LUDIS ROMANORUM.

EJUSQUE SECTIO I.

DE LUDORUM DIVISIONE GENERALI.

§. 1.

MAgna pars antiquitatum romanarum occupatur ludis & ſpectaculis. *Ludi* erant feſti dies, quibus ſpectacula populo edebantur: unde etiam ipſa *ſpectacula* ludi dicta ſunt. Atque his romanus populus non modo maxime delectabatur: ſed & alia cauſſa ſuberat, quod deos placari ludis putabant. Vid. Cic. *cat. c.* 8.

§. 2. Ludi alii *publici* erant, qui maxima pompa pro ſalute civitatis, aut ad demerendam populi gratiam inſtituebantur: alii *privati*, quibus privatim & inter amicos erant dediti.

§. 3. De publicis hoc loco agendum eſt, quorum varia fuerunt genera. Nos præcipua tantum & ea ſeligemus, quæ ad intelligendos ſcriptores, qui in juvenum manibus ſunt, maxime facere videntur. Et tales quidem ſunt, quos pro-

proprie *ludos romanos* vocabant & *circenſes*: porro ludi *ſcenici*, *gladiatorii*, *venationum* & *naumachiæ*. Sit igitur.

SECTIO II.

DE LUDIS ROMANIS SEU CIRCENSIBUS.

§. I

Ludi romani erant antiquiſſimi: de quibus ad Eutrop. *l.* 1. *c.* 1. aliquid diximus. Sunt, qui ipſos *circenſes* putant fuiſſe. *Circenſes* ergo, cæteris antiquiores, ut Livius *l.* 7. *c.* 2. teſtatur, dicebantur a circo, qui maximus cognominatus eſt ad differentiam aliorum: in rotundo enim urbis ſpatio curribus certabant, circa metam ſepties currendo ita, ut ad illum non offenderent. Vide Interpretes *ad Horatii l.* 1. *od.* 1.

§. 2. Numerus dierum incertus eſt. Ciceronis ætate quatriduum illis dabatur. *Philipp.* 2. *c.* 43. Plures poſtea videntur adjecti: quia Plinius *l.* 9. *ep.* 6. *n.* 1. *omne hoc tempus* dicit, quo ſane plures dies ſignificantur.

§. 3. Vanitatem circenſium ex eadem Plinii epiſtola cognoſces. *Miror*, inquit, *tot millia virorum tam pueriliter idemtidem cupere currentes equos, inſiſtentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur; eſſet ratio nonnulla: nunc favent panno; pannum amant*. Pannum dicit tunicam ex

panno

panno certi coloris factam, quo in quatuor factiones, qui circenſibus certabant, dividebantur. Factiones a coloribus dictæ, *veneta*, *praſina*, *alba*, *ruſſata*: & ſecundum has etiam ſtudia populi dividebantur, & ſæpe mordicus inter ſe de favore factionum decertabant. Exempla circenſium ſunt apud Suetonium *in Julio c.* 39. *Calig. c.* 18. *& Ner. c.* 11. Factionum autem exempla apud eumdem *in Domit. c.* 7. *Vitell. c.* 14. *Calig. c.* 55. Plin. *l.* 7. *c.* 53. *& l.* 8. *c.* 42. & *in multis inſcriptionibus*.

SECTIO III.
DE LUDIS SCENICIS

§. 1.

HI ludi ſunt vel *comœdiæ*, vel *tragœdiæ*. A Græcis originem habebant, quorum noti ſunt comici tragicique poetæ. Apud Romanos autem eo anno recepti ſunt, quo primus conſul ex plebe creatus. Liv. *l.* 7. *c.* 2.

§. 2. Erat *comœdia* vel *vetus*, vel *nova*: ſic apud Græcos Romanoſque diſtincta. *Illa* erat licentior, dicacior impudentiorque: *hæc* modeſtiæ plus præ ſe ferebat. Vide de hac diſtinctione Cic. de *off. l.* 1. *c.* 29. & Horat. *l.* 1. *ſat.* 4. *v.* 2. Quamvis autē hæc modeſtior elegantiorque eſſet: tamen etiam poſtea ex veteri aliquid admixtum fuit; præſertim in atellanis, quas vocabant, comœdiis, quod dixerunt *exodium*. Liv. *l.* 7. *c.* 2. Sueton. *in Tib. c.* 45. *Cal. c.* 27. *& Ner. c.* 39.

§. 3.

§. 3. Locus erat theatrum, diſtinctum forma ab amphitheatro. Plura autem theatra erant, ab auctoribus nominatim diſtincta, ut Marcelli, apud Suet. *in Auguſt. c.* 29. Pompeii, *ibidem c.* 31. Scauri, apud Plinium *l.* 36. *c.* 15. Curionis apud Cic. *l.* 8. *ep.* 2. *n.* 4.

§. 4. Multa vanitas in theatris fuit, ut Cicero etiam *l.* 7. *ep.* 1. oſtendit: multa impietas, ob quam comœdiæ priſcis Chriſtianis deteſtatæ ſunt. Tertullianus *de ſpectaculis c.* 10. *Theatrũ,* inquit, *proprie ſacrarium Veneris eſt.* Adde Minuc. Fel. *c.* 36. & Lactant. *l.* 6. *c.* 20. *n.* 27. *ſeq.*

§. 5 *Tragœdiæ* a comœdiis argumento & ſtylo diſtinguuntur. *Comœdiæ* perſonas habent vulgares: dicendi genus humile, quod conveniat plebeiis. Soccis etiam utebantur, ut agiliores eſſent: Hor. *de arte poet. v.* 80. *Tragœdiarum* autem argumentum triſte eſt: quia regum & principum caſus funeſtos proponunt: & quidem ſtylo grandi atque ſublimi, ut magnates loqui decet. Cothurnis etiam perſonæ agebant, ut majores & quaſi ex heroum ſæculo apparerent. Juvenal. *ſat.* 15. *v.* 29.

SECTIO IV.

DE LUDIS GLADIATORIIS.

§. 1.

OMnium nobiliſſimi apud Romanos & populo etiam graviſſimi ludi erant, quibus gladia-

gladiatorum paria multa in amphitheatro (olim etiam in foro & vicis) committebantur.

§. 2. Erant autem *gladiatores* viliſſimi homines, vel ex captivis ad hoc ſtudium allecti: vel, ſi ex ingenuis eſſent, propter perditos mores & decoctam rem familiarem compulſi ſe laniſtæ vendiderant. *Laniſtæ* autem erant, qui docebāt in arte gladiatoria: ipſique rurſus magiſtratibus jam exercitatos gladiatores vendebant, ut in publicis ludis centum, aut ducenta paria ad pugnandum ſiſterentur. Sen. *de benef. l.* 6. *c.* 12.

§. 3. Locus, ubi docebantur, *ludus* dictus ſingulari numero: *ludi* autem plurali ſunt ipſa ſpectacula. Cic. *cat.* 2. *c.* 5. Locus, ubi pugnabant, vel forum, vel vicus olim erat: quum in virorum illuſtrium funeribus tantum gladiatores exhiberentur. Liv. *epit.* 16. Poſtea hi ludi in amphitheatro ſunt editi, circumcirca gradatim ſedentibus, qui ſpectabant. Suet. *in Tib. c.* 7. Medius locus *cavea* dictus: etiam *arena*, quia arenis congeſtus erat. Virg. *Æn. l.* 5. *v.* 340. & Tac. *hiſt. l.* 2. *c.* 62. *n.* 4.

§. 4. Ante meridiem armis luſoriis, id eſt, ligneis pugnabant: poſt meridiem decretoriis, id eſt, acutiſſimis & ad letalia vulnera paratis. Cic. *de orat. c.* 78. & 80. Quando ſic paria componebantur, non ante ſpes liberationis erat, quam adverſario interfecto: ſed ne tunc quidē ſemper miſſio ſequuta eſt, ſed victor interdum cum alio recente componebatur. Lact. *l.* 6. *c.* 20. *n.* 12. Signa erant *pollicem premere*, aut *convertere*.

vertere. Preſſus populi pollex ſignum gratiæ erat & liberationis: converſio pollicis ſignum, quo populus cadentem interfici jubebat. Plin. *l.* 28. *c.* 2. Juven. *ſat.* 3. *v.* 36. & Prud. *in Symm.* *l.* 2. *v.* 1098.

§. 5. Varia genera erant gladiatorum pro armorum diverſitate. Quidam dicebantur *thraces*: alii *mirmillones*: alii *laquearii*, qui cum *ſequutoribus* componebantur: alii *hoplomachi*. De quibus omnibus præclare & copioſe ſcripſit Lipſius *in ſaturnalibus l.* 2. *c.* 7. *ſeqq.*

§. 6 Mirandum ſane eſt, tam ſævum & crudelem morem tam impenſe a cultiſſimo Romanorum populo amatum fuiſſe & in ſummis habitum deliciis. Cicero quidem *tuſc. qu. l.* 2. *c.* 17. excuſat, quod tali ſpectaculo juventus ad fortitudinem bellicam animetur: præſertim ſi noxii & perditi, aut damnati etiam adhiberentur. Verum hæc non ſufficiunt ad moris crudelitatem mitigandam: quum impium & inhumanum ſit, etiam juſta ſupplicia de ſontibus ſumere oblectationis cauſſa; &, ſi fortitudo virtus eſt, uti eſt, non ex malis & vitiis nutrimentum ſuum habere debeat.

§. 7. Præmium gladiatorum, qui aliquot cõgreſſionibus bene pugnaverant, *rudis* erat, ſeu *virgula*: quæ ſignum liberationis erat ex ludo gladiatorio. Hinc dicebantur *rude donati* apud Horat. *l.* 1. *ep.* 1. *v.* 2. & Ovid. *l.* 2. *am. eleg.* 9. *v.* 22. Qualis autem illa, & cujus arboris virgula fuerit, non ſatis expreſſum eſt. Cic. *pro roſc.*

amer.

amer. c. 6. palmæ facit mentionem. *Plurimarum*, inquit, *palmarum vetus ac nobilis gladiator.*

§. 8. Mille ſunt translationes, & loquendi formulæ apud Latinos ex ludis petitæ gladiatoriis: ut ſunt, *petitiones objectas vitare*, *declinatione corporis effugere*, apud Cic. *cat.* 1. *c.* 6. Ut autem *petere* gladiatorium verbum erat: ſic etiam *repetere*, hoc eſt, ictum geminare apud Lactant. *l.* 6. *c.* 20. *n.* 12. Unde in cæde Caligulæ ſignum erat & teſſera: *repete.* Suet. *in Calig. c.* 50. Adde Cic. *tuſc. qu. l.* 2. *c.* 17. *& pro Sexto c.* 37. ubi occurrit *ferrum recipere*. Tales formulæ etiam erant, *hoc habet*, aut ſimpliciter, *habet*: item *loco motus eſt:* item *componere paria.* Vide, quæ ad Prudent. *pſych. v.* 53. notavimus, & ad Cic. *l.* 2. *ep.* 8. *n.* 1.

§. 9. Tam inveteratus hic mos tam in urbe, quam in provinciis fuit, ut ægre a chriſtianis etiam imperatoribus tolli potuerit. Vide Prud. *in Symm. l.* 2. *v.* 1113. *ſeq.*

SECTIO V.

DE VENATIONIBUS.

§ 1.

VEnationes erant etiam ludorum genus: non in ſilvis, ſed in urbe exercitæ. Undique conquirebantur belluæ ex Africa & Aſia, & ſpectante populo, conficiebantur. Cic. *l.* 2. *n.* 3. *& l.* 8. *ep.* 2. *n.* 14. *ep.* 9. *n.* 7. & Suet. *Calig. c.* 18.

§. 2. Damnatos etiam in ludis hujus generis objiciebant belluis, qui *beſtiarii* inde dicti. Cic.

in Vatin. c. 17. Sen. *de benefic. l.* 2. *c.* 19. Addita nonnunquam his venabula ſunt: ut, ſi poſſent, ſe a faucibus belluæ defenderent; illaque interfecta, a reatu abſolverentur. Hinc ludum beſtiariorum Seneca vocat *ep.* 70.

SECTIO VI.

DE NAUMACHIA.

NAvigationes etiam ludicræ: quæ in ſpeciem belli, non in mari; ſed in urbe, aut juxta illam in effoſſo lacu edebantur. De his ſæpe Suetonius: ut *in Cæſ. c.* 39. & 44. ubi edidiſſe naumachiæ ſpectaculum dicitur. Et *de Auguſto c.* 43. *Navale*, inquit, *prælium circa Tiberim cavato ſolo edidit*. Et *de Domit. c.* 4. *Edidit navales pugnas pæne juſtarum claſſium, effoſſo & circumſtructo circa Tiberim lacu*.

CAPUT XII.

DE VESTITU ROMANORUM

EJUSDEM SECTIO I.

DE VESTITU VIRORUM.

§. 1.

IN veſtibus Romanorum præcipua, & quaſi propria erat eaque exterior, quæ *toga* vocaba-

cabatur: unde Romani abſolute *togati* dicti apud Liv. *l.* 3. *c.* 52 Sen. *de beata vita c.* 24. & *gens togata* apud Virg. *Æn. l.* 1. *v.* 286. Scholiaſtes *Perſii ad ſat.* 5. *v.* 14. ita deſcribit: *Toga eſt purum pallium, forma rotunda & fuſiore; atque inundante ſinu, de ſubdextro veniens, ſupra humerum ſiniſtrum ponitur.*

§. 2. Varius togæ uſus habituſque. Brachium utrumque tegebat dextrum vero exſerebatur, ubi opus fuit, viris maxime, non primo togæ anno, quo per modeſtiam non licebat, ut ex Cic. *pro Cælio c.* 5. conſtat. Sinum ex toga faciebant. Unde Tibullus *l.* 1. *eleg.* 7. *v.* 46.

Effluit effuſo cui toga laxa ſinu.

Utebantur autem toga romani cives, quum in publicum prodirent, pacis tempore: quemadmodum ſago, quum bellum eſſet aut tumultus; uti poſt dicemus.

§. 3. Ad togam etiam pertinet *cinctus gabinus*. De quo Servius *ad Æn. l.* 7. *v.* 612. *Erat*, inquit, *toga ſic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia revocata hominem cingat.*

§. 4. Materia togæ erat lana pura, ſine colore adſciticio: ideo ſæpius erat propter adſperſas ſordes lavanda a fullonibus; præſertim ſi munditiei quis ſtudioſus eſſet. Mart. *l.* 8. *ep.* 28. Hor. *l.* 2. *ſat.* 2. *v.* 60. Candidatorum autem *toga creata* fuit, ut a cæteris dignoſcerentur: unde *cretata ambitio* apud Perſium *ſat.* 5. *v.* 176. A creta fiebat toga ſplendidior. Inde dicta *toga*

candida: unde Ciceronis oratio *in toga candida* apud Aſconium, quia candidatus eam habuerat.

§. 5. Civis romani ſignum erat toga, qua poſt exactam demum pueritiam utebantur. Hinc formulæ ſunt: *togam virilem ſumere, officio togæ virilis intereſſe*, apud Plin. *l.* 1. *ep.* 9. *n.* 2. *l.* 10. *ep.* 117. *n.* 1. Pueri autem erant *prætextati*, hoc eſt, veſte prætexta induti: antequam a prætore ſolenni ritu togam acciperent & cives ſcriberentur.

§. 6. Togarum differentia ratione dignitatis hominum erat. De vulgari jam diximus. Magiſtratuum & ſacerdotum *toga* purpura *prætexta* erat: Senatorum itidem & equitum togis aliquid additum, quod *latum*, vel *anguſtum clavum* vocabant. Liv. *l.* 34. *c.* 7. Suet. *in Claudio c.* 24. & Lamprid. *in Alex. Severo c.* 27.

§. 7. Præterea memorantur *togæ pictæ* & *palmatæ*: triumphales veſtes, quæ regibus etiam dono mittebantur. *Pictæ* erant acu pictæ: *palmatæ*, quibus palmæ, victoriæ ſigna, erant intextæ. Vide Liv. *l.* 30. *c.* 15. & *l.* 31. *c.* 11. ubi tunica palmata eadem dicitur, quæ toga picta. Adde Auſonii *pan. c.* 22. *n.* 2. & quæ ibi notavimus.

§. 7. *Trabea* erat cultus ſplendidior, inſtar prætextæ. Virg. *Æn. l.* 7. *v.* 612. Fuit autem civilis habitus, non militaris: unde male nonnulli cum paludamento confundunt, quos con-

confutat Octavianus Ferrarius *de re veſtiaria*. Vid. etiam Dion. Hal. *l.* 2. *p.* 129.

§. 9. *Læna* peregrina veſtis fuit: etiam a Romanis recepta. Virg. *Æn. l.* 4. *v.* 262.

- - tyrioque ardebat murice læna
demiſſa ex humeris.

In ſacris etiam adhibitam lænam teſtatur Cicero de *cl.* orat. *c.* 14. *Conſul*, inquit, *ſacrificium publicum cum læna faciebat*: *quia erat flamen ſimul carmentalis*.

§. 10. *Syntheſis* erat veſtis ſenatoria, maxime in ſaturnalibus. Martialis ejus meminit *l.* 14. *ep.* 1. *v.* 1.

§. 2. *Lacerna* proprie erat veſtis militaris, quod ex Ovid. *faſt. l.* 2. *v.* 746. apparet. Ciceronis ætate nondum in urbe geſtata, quod Cicero Antonio objicit *phil.* 2. *c* 30. poſt adſumta pluviarum cauſſa, ut Plinius docet *l.* 18. *c.* 25. & in alios uſus. Vide. Martialem *l.* 14. *ep.* 137. *v.* 2.

§. 12. *Pænula* itinerarium veſtimentum erat, quemadmodum ex Ciceronis *orat. pro Milone c.* 10. apparet. Sero in urbem inducta, quod Juvenalis *ſat.* 5. *v.* 79. probat.

§. 13. *Tunica* preſſa veſtis erat & corpori adſtricta, etiam interior ſub toga, quamquam ipſaquoque diſtinguebatur pro multiplicatione ſui in interiorem & exteriorem. Vide Suet. *in Aug. c.* 82. Val. Max. *l.* 7. *c.* 4. *n.* 5. Huic maxime addebatur, quod de lato clavo & anguſto paullo ante diximus *p.* 116. §. 6. His enim ordines

Romanorum diſtinguebantur: ſenatores ab equitibus, equites a plebeiis. De quibus ſupra in *ordinibus c.* 7. *p.* 85. §. 7. & *p.* 88. §. 2.

§. 14. Veſtis militaris erat *ſagum*, vel ſagulum, quia brevius erat agilitatis cauſſa. Utebantur hoc non tantum in bello & caſtris; ſed in urbe etiam, quum metus aut tumultus eſſet. Hinc *ſagati* dicti apud Cic. *phil.* 14. *c.* 1.

§. 15. *Paludamentum* erat ducis veſtis exterior: unde *paludatus exire* dux, ſeu imperator dicebatur. Vide Cic. *l.* 15. *ep.* 17. *n.* 5. & Flor. *l.* 4. *c.* 2. *n.* 59.

SECTIO II.

DE VESTIBUS MULIERUM.

§. 1.

VEſtis mulierum præcipua & propria erat ſtola & palla. *Stola* ad talos uſque ſive plantas demittebatur, multis rugis ac plicis conſtricta. Hor. *l.* 1. *ſat.* 2. *v.* 99. & Mart. *l.* 3. *epigr.* 93. *v.* 4.

§. 2. *Palla* ſuperior mulierum veſtis dicebatur, ſtolæ ſuper addita, & itidem in talos dependens: unde etiam *longa* Virgilio vocatur *Æn. l.* 11. *v.* 576. Vide ibidem Servium. A palla differt *pallium*, quod virorum erat in Græcia & philoſophorum.

CAPUT

CAPUT XIII.

DE FUNERIBUS ROMANORUM

EJUSQUE SECTIO I.

DE EXSEQUIIS.

§. 1.

DEductio funeris ex funeſta domo ad locum ſepulturæ certis ritibus fiebat: quorum præcipuus Cicero indicat *pro Milone c.* 32. & quos nunc brevibus explicare animus eſt; ſi hoc prius præmonuerimus, non de quovis nobis, ſed ſolenniore exſequiarum ritu ſermonem eſſe.

§. 2. Igitur facta *conclamatione*, & peractis reliquis, quæ in tali luctu juſta exiſtimabantur, procedebat funus ita, ut *imagines* majorum præferrentur, *cantuſque* & *neniæ* præficarum audirentur. Vide Serv. *ad Virg. Æn. l.* 6. *v.* 218. Plin. *l.* 35. *c.* 2. *Hor. epod.* 8. *v.* 11. Suet. *in Cæſ. c.* 84. *Aug. c.* 100. Lucan. *l.* 8. *v.* 734. Cic. *de leg. l.* 2. *c.* 24. & Feſtum *in præficis*.

§. 3. Tum *laudatio funebris* pro roſtris a proximo agnatorum, vel, ſi deeſſet ex his, qui tale officium præſtare defuncto poſſet, a clariſſimo aliquo ac doctiſſimo viro habebatur: eaque

finita, promotum inde funus extra urbem in eum deducebant locum, ubi vel humandum erat, vel igne comburendum. Suet. *in Caeſ. c.* 6. *Tib. c.* 6. Plin. *l.* 2. *ep.* 1. *n.* 6. & Cic. *de leg. l.* 2. *c.* 23.

SECTIO II.

DE COMBUSTIONE.

§. 1.

ROmani ut plurimum cremabant mortuos. Paucæ enim gentes, aut familiæ erant, quibus concedebatur defoſſio integri corporis: ut gens cornelia; ex qua Sulla, jus talionis veritus, quod C. Marii cadaver eruerat, teſtamento contra conſuetudinem gentis cremari ſe juſſit. Cic. *de leg. l.* 2. *c.* 22. & Plin. *l.* 7. *c* 54.

§. 2. Ritus combuſtionis erat, ut rogus exſtrueretur, cui defuncti corpus in lecto imponebant cum aromatum odoribus aliiſque pretioſis, quæ defuncto cara fuerant. Tum poſt factam conclamationem poſtremam aliquis agnatorum face rogum accendebat. Servius *ad Virg. Æn l* 6 *v* 218. *ſeq* Suet. *in Caeſ. c* 84. *ſeq.* & Plin. *l* 4 *ep.* 2. *n* 3. & *l.* 5. *ep.* 16. *n.* 7.

SECTIO III.

DE SEPULTURA.

§. 1.

COmbuſtione peracta, quæ reliqua erant id eſt, cineres & oſſa, fictili urnæ indita in ſepul-

ſepulcro, vel monumento condebantur. Suet. *in Aug. c.* 100. Dio *l.* 77. *p.* 868. & Eutrop. *l.* 8. *c* 2. *n.* 17.

§. 2. Sepulcra ut plurimum ad vias erant, ut viatores etiam titulum legerent, memoriamque defuncti conſervarent. Nam cippos erigebant, ſeu marmora, quibus nomen & honores defuncti cum nomine ejus, qui poſuerat, inſcripſerant. Vide Nep. *de Attico c.* 22. *n.* 4. qui juxta viam appiam ad quintum lapidem ſepultus fuit: & adde Hor. *l.* 1. *ſat.* 8. *v.* 12. Alia exempla Joannes Kirchmannus, qui fuſe de funeribus Romanorum ſcripſit *l.* 2. *c.* 22. adfert: ut de via aurelia, flaminia, lavicana, laurentina, oſtienſi, præneſtina, ſalaria, tiburtina

§. 3. *Aream* quoque ſepulcrorum fuiſſe certa pedum menſura deſcriptam & conſecratam, ex Cic. *phil.* 9. *c.* 7. diſcimus. *Coronas* etiam & *ſerta* iiſdem adhibebant ornatus gratia: quod priſci chriſtiani averſabantur, poſteriores autem admittebant. Vid. Minuc. Fel. *c.* 12. *n.* 6. & quæ nos ibi ex Prud. *cath. hymno* 10. *extremo* adnotavimus.

SECTIO IV.

DE RITIBUS QUIBUSDAM POST SEPULTURAM.

§. 1.

Ritus præcipui ſepulturam ſubſequentes fuerunt inferiæ, epulæ & ludi funebres. *Inſe-*

Inferiæ, ut Feſtus definit, erant ſacrificia, quæ diis manibus non tantum exſequiarum die inferebant: ſed anniverſariis etiam ſacris ad ſepulcrum repetebant. De his jam ſupra egimus *c.* 1. *ſect.* 4. *n.* 8. *p.* 24.

§. 2. Epulæ populo romano datæ publice in memoriam & honorem defunctorum: & interdum carnes etiam diſtributæ, quæ *viſceratio*, dicebatur. Suet. *in Cæſ. c.* 26. & Liv. *l.* 39. *c.* 46.

§. 3. *Ludi funebres* ob eamdem cauſſam editi: præſertim gladiatorii; de quibus *c.* 11. *ſect.* 6. expoſuimus. Liv. *epit.* 16. Val. Max. *l.* 2. *c.* 4. *n.* 7. & quæ nos ad Cic. *l.* 2. *ep.* 3. *n.* 1. notavimus.

SECTIO V.

DE CONSECRATIONE PRINCIPUM.

§. 1.

Romani imperatores bene de republica meriti poſt mortem in numerum deorum certis ritibus relati, atque *divi* appellati ſunt. Exempla paſſim apud hiſtoricos latinos occurrunt. Sic Eutrop. *l.* 7. *c.* 5. *n.* 15. de Auguſto: *Moriens*, inquit, *divus appellatus eſt*. Et *c.* 8. *n.* 6. de Claudio: *Poſt mortem conſecratus eſt, divuſque appellatus.* Et *c.* 13. *n.* 9. de Veſpaſiano; *c.* 14. *n.* 11. de filio; *l.* 8. *c.* 1. *n.* 4. de Nerva; & *c.* 2. *n.* 17. de Trajano: *Inter divos relatus eſt.* Idcirco templa eis exſtructa: flamineſque conſtituti, quorum paſſim mentio *in inſcriptionibus*.

§. 2.

§. 2. Non vero ſemper id ex vera devotione factum: ſed aliis de cauſſis politicis, quas detexit Plinius *pan. c. 11. n. 1. & 2.* Nervæ conſecrationem a Trajano factam inde ſeparans. *Quem tu*, inquit, *lacrimis primum, ita ut filium decuit, mox templis honeſtaſti, non imitatus illos, qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt. Dicavit cælo Tiberius Auguſtum, ſed ut irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum; ſed ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur. Tu ſideribus patrem intuliſti: non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; ſed quia deum credis.*

§. 3. Ritum conſecrandi accurate Herodianus deſcripſit *l. 4. c. 2, n. 2. Ceream imaginem conſecrandi principis in veſtibulo palatii lecto eburno ac veſtibus aureis inſtrato impoſitam, quaſi ægrotaret, per ſeptem dies omnium conſpectui patuiſſe. Deinde ubi jam viſus diem obiiſſe: lectum nobiliſſimos viros tuliſſe in forum, hymnos cantantibus pueris & feminis nobiliſſimis. Quibus peractis tuliſſe lectum extra urbem in campum martium, & rogo impoſuiſſe ſingulari ratione conſtructo: factiſque circa illum ludis equeſtribus facem illatam eſſe a ſucceſſore principe. Mox ex cellula rogi* (nam in partes diſtinctus erat) *aquilam emiſſam eſſe, quæ vulgo crederetur animam principis in cælum deferre. Ex eo tempore defunctum pro deo habitum, cultumque fuiſſe templis, pulvinaribus, flaminibus.*

§. 4. Nec tantum ipſi imperatores ſic honorati fuerunt: verum etiam auguſtæ feminæ, uxores

uxores, matres, ſorores principum. Cujus rei exempla multa in nummis antiquis proſtant cum inſcriptione CONSECRATIO, & appellatione DIVI, vel DIVÆ: appoſita eſt templi figura, aut aquilæ, aut in feminarum conſecratione pavonis.

§. 5. Conſuetudo hæc ita invaluit, ut vix ſub imperatoribus chriſtianis primis abrogari poſſet: quamvis illi maxime abhorrerent. Putabatur enim pars majeſtatis eſſe & honoris, qui principibus deberetur. Sic & Eutropius de Joviano, Chriſti ſacris addictiſſimo principe, *l.* 10. *c.* 9. *n.* 11. dicit: *Benignitate principum, qui ei ſucceſſerunt, inter divos relatus eſt*. Quod an ita factum fuerit a Valentiniano & Valente, non levis cauſſa eſt, cur dubitemus. Cautius idem hiſtoricus *l.* 10. *c.* 4. *n.* 13. de Conſtantino dixit: *Inter divos meruit referri*.

CAPUT XIV.
DE RE NUMMARIA
ET INSCRIPTIONIBUS ROMANORUM.
EJUSQUE SECTIO I.
DE NUMMIS.
I. DE VARIIS NUMMORUM GENERIBUS

§. 1.

RAdix nummariæ rei eſt cognitio ASSIS: exiguæ monetæ, quæ vix integros tres num-

nummos, valebat; & in duodecim partes, ſive uncias, tam in nummis, quam ponderibus dividebatur.

§. 2. Ex aſſe compoſitus eſt SESTERTIUS: quaſi ſesquitertius, id eſt, aſſes duo & dimidius. SESTERTIUM autem neutro genere erant mille ſeſtertii. Atque his maximas ſummas per tonnas, & milliones numerandas deſcribũt, maxime ſi adverbialiter loquuntur: nam alia ratio eſt, ſi per nomina numeralia id efferunt. Seſtertios etiam *nummos* ſæpe vocant abſolute.

§. 3. Quattuor ſeſtertii faciunt DENARIUM, id eſt, denos aſſes: qui ſi argenteus eſt, *drachmam* pondere valet. Sæpe denarii mentio eſt, etiam in ſacris, ubi dicitur diurna merces fuiſſe operarii. Nonnunquam denarii plus, quam decem aſſes valuerunt, quod non obſcure colligitur ex Tacit. *annal.l.* 1. *c.* 17. ubi milites *n.* 4. queruntur, quod ſinguli *denis in diem aſſibus animam & corpus æſtiment*; poſtea *n.* 6. addit, *ut ſingulis diebus denarium impetrarent.*

§. 4. SOLIDUS eſt nova moneta, poſteriori ſæculo in uſu: ita dictus, quod ex ſolo auro conſtaret, intus nihil haberet vilioris metalli. Nõ enim argenteus dabatur ſolidus, ſed aureus fuit tantummodo: ut copioſe Gronovius probavit *de ſeſtertiis*. In legibus romanis ejus mentio crebra, ſed poſterioribus. Ulpianus *l.* 1. §. *Hoc autem ff. de fugitivis*: *Multa*, inquit, *centum ſolidorum ſtatuta in magiſtratus*. Et Macer de Severo & Antonino Caracalla *l.c.* 34. *ff. de jure fiſci*:

fiſci: quingentos ſolidos fiſco inferre juſſus es.

§. 5. De valore ſolidi non una eſt ſententia: nec ferri facile una poteſt pro diverſitate temporum. Aliquando & plerumque ſolidus & aureus idem erant, ut Briſſonius *de verborum ſignificatione* probavit: aliquando & differentia interceſſit; ut ſolidus major eſſet, quam aureus. Nec AUREUS, quod nomen antiquius eſt, quam ſolidi, ſemper idem valuit: ſed pro arbitrio imperantium comparatio inter aurum & argentum, nunc hoc, vel illo modo, conſtituta fuit. Olim, ut Gronovius *p.* 365. probat, XVII. denarii faciebant aureum. Dio Caſ. *l.* 55. *p.* 555. XXV. denarios requirit ad aureum. Tempore Arcadii & Honorii, ut eſt *l. un. cod. de collatione æris*, conſtitutum eſt, ut pro viginti libris æris unus auri ſolidus reddatur. Caſaubonus *ad Lampridii Alexandrum c.* 39. dicit, ſolidum pondere duas drachmas æquaſſe: & ibidem ſatis luculenter probat, Quod ſi eſt: duplo major erit ſolidus, quam illo tempore, de quo Gronovius loquebatur.

§. 6. Quod poſteriores vero *per ſolidos* numerabant: veteres fecerunt *per ſeſtertios*, aut *ſeſtertia*, iiſque maximas etiã ſummas exprimebant. Id vero diverſo modo fiebat, in numerali voce obſervato. Si enim numerale forma nominis dicendum erat, addebantur *ſeſtertia* plurali numero: aut ſi millia adderentur, genitivo *ſeſtertium*; aut, quod uſitatius erat, *nummum*. Nummus enim & ſeſtertius ſæpe idem ſunt. Hinc

Pli-

Plinius *l.* 33. *c.* 2. ad equeſtrem dignitatem requirit cenſum *ſeſtertia quadringenta*: id eſt, 10000. thaleros graves: quales hoc tempore ſunt cruce ſignati, & ſimiles, decem denariis romanis cenſendi. Junior autem Plinius *l.* 1. *ep.* 19. *n.* 2. municipi & condiſcipulo, decurioni Comenſi & propter id officium non minus, quam *centum millia* poſſidenti, offert ad implendas equeſtres facultates *trecenta millia nummum*, hoc eſt, trecenta ſeſtertia.

§. 7. Alia ratio eſt numerandi per adverbia numeralia, *quinquies*, *decies*, *vicies quadragies*, cætera. Tum enim, ſi ſeſtertia in neutro uſurpantur cum adverbio, centenarius nummus ſubaudiendus eſt: ita, ut *decies ſeſtertium*, recto & nominativo caſu ſingularique numero, ſint 25000. thaleri graves; *quadragies ſeſtertium*, tonna auri, ut vocant; *ſexagies ſeſtertium*, tonna cum dimidia; *centies ſeſtertium*, duæ tonnæ cum dimidia; *quadringenties ſeſtertium*, decem tonnæ, ſive millio; *millies ſeſtertium*, 25. tonnæ, ſive milliones duæ & dimidia.

§. 8. LIBRÆ nomen etiam occurrit & PONDO. *Pondo*, & *libra* idem: ſi vero junguntur, aut pondo alii monetæ adjicitur; tum vertenda vox *in pretium & pondus*. De quibus plura tradit Gronovius *d. l. Libra* autem *argenti* eodem interprete ſunt centum denarii, ſeu quadringenti ſeſtertii. *Libra* autem *æris* fere eſt ſeſtertius.

§. 9. Peregrini nummi romanis ſcriptoribus etiam, quando de rebus Græcorū agunt, nominati,

nati, ſunt potiſſimum DRACHMA, & TALENTUM. *Drachmam* diximus octavam partem thaleri eſſe, ſeu denarium: hinc fit *didrachmum*, id eſt, duæ drachmæ, quadrans thalari; cujus in ſacris etiam habetur mentio apud Matthæum *c.* 17. *v.* 24. *Talentum* autem diverſum erat: quod autem potiſſimum in auctoribus reſpicitur, eſt *talentum atticum*, quod conſtabat ſexaginta libris argenti, ſive 750. thaleris, ut vocantur, imperialibus. Vide, quæ ad Curtii *l.* 7. *c.* 5. *n.* 27. notavimus.

§. 10. Hactenus de valore numiſmatum & variis nominibus, etiam de ſupputandi ratione: ſequuntur nunc ipſi antiqui nummi variæ ætatis, ſecundum materiam, formam, figuram, inſcriptiones & alia ſigna conſiderandi.

§. 11. PECUNIAM dicunt a *pecude* nomen habere: quod olim fuerunt boves, oves, porci & ſimilia animalia impreſſa. Quædam gentes etiam poſtea ſuis nummis figuram animalium inſcripſerunt: equum, hircum, ovem, ut de avibus taceamus.

§. 12. MATERIA nummorum veterum, vel *aurum* eſt, vel *argentum*, vel *mixtum* quoddam *metallum*. Aurei nummi rariores ſunt: nec etiam tanti, niſi quod materia pretioſa ſit, æſtimantur, quam cæteri; quia id genus facile falſari poteſt, & alienum arte & fraude ſupponi. *Argenteorum* magna ſupereſt copia: ſed & hic ſæpe falſi pro veris ſupponuntur. *Ænei* nummi propter æris ſingularem mixturam,

ram, etiam quod plurimis addita fernifatio; ut vocant, quam itidem imitari non poſſumus ad antiquum modum, plurimi ſunt veri & genuini.

§. 13. Forma dividitur in *tres modulos*: *maximum*, *medium*, & *minimum*. Nec vero tam accurate id ubique ſervatur, nec ſemper ejuſdem magnitudinis modulus unus eſt: & ipſa maximi moduli numiſmata inter ſe differunt magnitudine, quod ad oculum demonſtrari poteſt *Joſephi Monterchii libello de maximi moduli numiſmatibus* Amſt. 1685. 12. Sic etiam eſt in cæteris modulis, qui itidem inter ſe differunt; & variant ratione magnitudinis & parvitatis.

§. 14. Ratione TEMPORIS dividuntur in *conſulares* nummos, hoc eſt, in libera republica ſub conſulibus cuſos: & in nummos *factos ſub Cæſaribus*, ſive *Cæſareos*.

§. 15. A FIGURA impreſſa etiam varie denominati ſunt, præſertim conſulares, ut *victoriati*, *bigati*, *quadrigati ratiti*: a ſigno victoriæ, quod continebant; vel bigarum; quadrigarum, ratis, ſive navis.

§. 16. Ratione LOCI etiam numiſmata diſtincta fuerunt; quia plurima cuſa fuerunt in provinciis a civitatibus, quibus id conceſſum fuerat a Romanis: quemadmodum integri libri de talibus nummis proſtant: ut *Harduini de nummis populorum & urbium*; *Vaillantii de nummis coloniarum ſecundum Cæſarum ſeriem*.

I II. DE

II. DE COGNITIONIS NUMMARIÆ USU.

§. 1.

USus veterum numiſmatum eſt in hiſtoria ſupplenda, in chronologia corrigenda, in orthographia ad certas regiones revocãda, in antiquitatibus variis, ſacrificiorum, triumphorum, conſecrationis, ſtructuræ templorum, formæ navium, veſtimentorum & ſimilium rerum: quod demonſtratum eſt uberrime ab illuſtri viro Ezechiele Spanhemio ſingulari libro *de uſu & præſtantia numiſmatum*.

§. 2. Utilitati addenda etiam eſt jucunditas: ſi ſelectos nummos perluſtramus; & inde oculis ſubjicimus varias res, quas animus ex hiſtoria, vel deſcriptione non ſatis poterat capere.

§. 3. Neque vero Latini tantum nummi cognoſcendi ſunt: ſed græci etiam ſub romano imperio in Aſia cuſi, aut aliis locis, ubi græca lingua obtinebat; etiam a regibus græcæ originis, antequam gentes illæ in Romanorum poteſtatem venirent; ut ſunt nummi Seleucidarum in Syria, Ptolemæorum in Ægypto, Arſacidarum in Parthia, Achæmenidarum in Ponto, Boſporo, Thracia & Bithynia, quos hiſtorica ſerie deſcripſit jam laudatus *Vaillantius*.

§. 4. Nummi autem veteres, ut noſtri etiam, duas facies habent: quarum prior *recta* eſt, & ut plurimum caput, ſeu imaginem continet; poſterior dicitur *averſa*, quæ plerumque aliquod ſignum continet cum aliqua inſcriptione.

III. DE

III. DE REI NUMMARIÆ SCRIPTORIBUS.

§. 1.

IN nummis demonſtrandis utendum eſt libris, qui nummos accurate delineatos habent cum eruditorum hominum explicatione. Pro ipſa introductione generali poſſunt uſui eſſe Jeſuitæ *Joberti notitia rei nummariæ*, Lipſiæ expreſſa Latine 1695. 12. & *Caroli Patini introductio ad hiſtoriam numiſmatum* Amſtel. 1683. 12. præcipue autem *Ezechielis Spanhemii* ſupra laudatus liber *de uſu & præſtantia numiſmatum* Lond. 1706. f.

§. 2. Plurimi, qui curam veterum nummorum habent, cogitant ſolum de imperatorum nummis: parum ſolliciti de conſularibus, urbium per varias provincias numiſmatibus; quum tamen ex illis plus ſæpe, quam imperatoriis, pro hiſtoria, geographia, chronologia & antiquis ritibus cognoſci poſſit. Nihilo minus cæſareorum inſpectio ſuum uſum habet ſingularem, ubivis explicatum ab eruditis. Commendari ex his in primis meretur *Carolus Patinus* magno opere Argentorati 1971. f. impreſſo: quia explicationes addit ſingulis nummis & imperatoribus eruditiſſimas. Huic adjungi poteſt *Jean Vaillant*, qui *Cæſarum* etiam *nummos* duobus tomis edidit: priore æneos, poſteriore argenteos, utrobique ſecundum ſeriem imperatorum, Pariſ. 1681. f.

§. 3. Qui exotica amat: *Franciſci Angelonii*

iſtoriam auguſtam italica lingua Romæ 1641. & 1684. f. editam adeat, qui ſelectiſſimos impe-ratorum nummos interpretatur. Ex Gallicis libris opera *Jo. Triſtani* commendanda ſunt, quæ itidem ſecundum ſeriem imperatorum ſermone gallico rariſſimos nummos & elegan-tiſſimos explicant, & interpretantur, Pariſ. 1635. 1644. 1657. f.

§. 4. Nec vero prætermittendus eſt *Hubertus Goltzius*, qui vaſto opere, vel omnem rem nummariam exhauſiſſe videtur, Antvverp. 1644. f. Quod vero nummos ſæpe adfert ad-huc inviſos, de fide ejus a multis viris erudi-tis dubitatum eſt. Et *Adolphi Occonis* impe-ratorum numiſmata, a *Mediobarbo Birago* co-pioſius Mediolani 1683. f. edita ſunt: qui vero ſolas inſcriptiones refert, figuras non exhibet, ſed tantum deſcribit.

§. 5. Conſulares nummi & denarii deſcripti ſunt a *Ful. Urſino*, auctius editi a *Carolo Patino*, adjunctis nummis *Ant. Auguſtini*, ex quibus gentes & familiæ Romanorum optime condiſci poſſunt. Auxit iterum copioſiſſime *Jean Vail-lant* tribus tomis Amſtel. 1703. f. expreſſis.

§. 6. Nummos ad geographiam pertinentes illuſtrarunt *Jo. Harduinus* egregio tractatu *de nummis populorum & urbium*, Pariſ. 1684. 4. & modo laudatus *Vaillant* opere, quod inſcripſit, *numiſmata ærea imperatorum in coloniis, muni-cipiis & urbibus jure latio donatis, ex omni mo-dulo percuſſa*, Pariſ. 1681. f.

§. 7.

§. 7. Elegantiſſimi autem ſunt libri, qui ſelecta numiſmata exhibent cum explicatione, cujus generis ſunt *Conſtantii Landi ſelectiorum numiſmatum expoſitiones* Lugduni 1559. 4. editæ, & 1695. Lugduni Batavorum recuſæ: & *Petri Seguini ſelecta numiſmata antiqua* Pariſ. 1665. 1684. 4. Et ex recentioribus *Jacobi Vvildii ſelecta numiſmata*, Amſtel. 1692. 4. & *Andreæ Morellii ſpecimen univerſæ rei nummariæ antiquæ*, Pariſ. 1683. 8. quod maxime peregrinos nummos, non ſolos romanos, continet. Nam ad illos etiam reſpiciendum eſt: quemadmodum idem (*a*) *Vaillant Syromacedonum hiſtoriam* Pariſ. 1681. 4. & filius *hiſtoriam Ptolemæorum ex nummis* edidit Amſtel. 1701. f.

§. 8. Taceamus ſpecialiſſimos nummos cum explicatione editos ſingulariter. Sæpe unus tantum, aut perpauci exhibentur: cujus generis eſt diſſertatio *Octavii Falconerii de nummo apamenſi, deucalionæi diluvii typum exhibente*, Romæ 1668. 8.

§. 9. Conſtantinopolitanum imperium etiam ſuos nummos habuit, deſcriptos a *Carolo du Freſne in hiſtoria byzantina illuſtrata*, Pariſ. 1680. f.

(*a*) Prodiit etiam ex ejuſdem Vaillantii opere poſtumo *hiſtoria Arſacidarum & Achæmenidarum*, Pariſ. 1725. 4.

DE INSCRIPTIONIBUS.

§.

INſcriptiones veterum eumdem uſum habent, quem numiſmata antiqua. Serviunt hiſtoriæ, geographiæ, genealogiæ, variorumque rituum cognitioni; immo ipſi literaturæ, id eſt, orthographiæ, grammaticæ, & vocabulorum ſcientiæ: quia multa ex lapidibus diſcũtur, quæ in libris etiam antiquis fruſtra quæſiveris.

§. 2. Tales inſcriptiones ediderunt vaſto opere *Janus Gruterus*, Francof. 1601. 4. & 1616. f. alias a Grutero prætermiſſas *Thomas Reineſius* in ſyntagmate inſcriptionum Romæ veteris, Lipſ. 1682. f. *Jacobus Sponius in miſcellaneis eruditæ antiquitatis*, Lugd. 1685. f. & recentiſſimus *Raphael Fabrettus*, Romæ 1699. f. Singuli hi magna volumina inſcriptionum collegerunt.

§. 3. Plures ſunt, qui ſingulares inſcriptiones expoſuerunt: ut idem *Sponius in itineribus ſuis per Dalmatiam, Græciam, Aſiam*; etiam in gallico tractatu, quem vocat *Recherches curieuſes d' antiquitè*, Lyon 1683. 4. *Lipſius in monumento ancyrano*; *Patinus in commentario in tres ſmyrnenſes inſcriptiones*, Patavii 1685. 4. *Anton van Dale de antiquitatibus & marmoribus*, Amſtel. 1702. 4.

§. 4.

§. 4. In græcis inſcriptionibus ut antiquiſſima, ita utiliſſima etiam in antiqua hiſtoria ſunt *marmora arundeliana*: quæ aliis aucta, nunc *oxonienſia* a loco adſervationis & editionis dicuntur. Prodierunt Oxonii cum variorum notis cura *Humphridi Prideaux* 1676. f.

§. 5. Sunt etiam mixta opera gemmarum & numiſmatum: in quorum editione, tamquam integrorum antiquitatis cimeliorum, laudem promeruit *Laurentius Begerus*, primum *theſauro palatino*, Heidelb. 1685. f. publici juris facto: deinde *boruſſo-brandenburgico*, quem tribus voluminibus nuperrime vulgavit, Colon. march. 1696. 1700. 1701. f. Qui *ſolas gemmas* expoſuerunt: in iis præcipuus eſt *Leonhardus Auguſtinus*, Lugd. Bat. 1685. 4.

§. 6. In lapidibus figuratis & nummis certis ac inſcriptionibus multis *Philippus a Turre* ſe eruditis probavit: quum Romæ 1704. 4. edidit *monumenta antiana*, quibus nihil eſt eruditius.

I 4 *APPEN-*

APPENDIX PRIOR

DE ASSE ROMANORUM.

§. 1.

As nummi ærei genus erat qui libralis primum cudebatur, & grave æs perſæpe a ſcriptoribus dicitur. Liv. *l.* 4. *c.* 60. Poſt, quum Romanus populus ære alieno præmeretur, ex ſingulis aſſibus libralibus ſextantarii, deinde unciales, & tandem lege papiria ſemunciales facti ſunt. Plin. *l.* 33. *c.* 3.

§. 2. Differentiam hanc cũ variatis nummorum argenteorum pretiis,& reliqua computandi ratione tabulis quibuſdam, & ſic uno quaſi conſpectu hic exhibebimus, ut tirones eo facilius intelligant, quæ CL. Auctor noſter hac de re ſuperius cap. 14. tradidit. Poſſent quidem deterrere animum ab ejuſmodi conatu tam diverſæ eruditorũ in determinandis his pretiis ſententiæ: ſed ſtatuendum tamen aliquid videtur, ne prorſus fluctuent juveniles mentes; quum præſertim neque injurii in alios velimus eſſe,neque accuratiſſimos ipſi calculos polliceamur. Quod ſi vero, quæ multorum ſententia eſt, denarium romanũ tribus groſſis miſnicis comparamus: in multis videbimur habere, in quo ſi non plane immoti,at tutiores tamẽ conſiſtamus. Sit igitur

TABULA I.

DE ASSIUM DIFFERENTIA

	Groſ.	*Lib.*
As libralis ad noſtram pecuniam exactus exæquat fere	4	6
As ſextantarius		9
As uncialis		$4\frac{1}{2}$
As ſemuncialis		$2\frac{1}{4}$

TABU-

TABULA II.

DE ASSE LIBRALI, SEU ÆRE GRAVI.

	Thal.	Groſ.	Lib.
As libralis ad noſtram exactus monetam exæquat	-	4	6
Semiſſis	-	2	3
Triens	-	1	6
Quadrans	-	1	1½
Sextans	-	-	9
Uncia	-	-	4½
Semuncia	-	-	2¼
Sextula	-	-	¾
Dupondius	-	9	-
Seſtertius	-	11	5
Quadruſſis	-	18	-
Quini æris	-	22	6
Deni æris	1	21	-
Centeni æris	18	18	-
Mille æris	187	12	-
Dena millia æris	1875	-	-
Centena millia æris	18750	-	-
Decies centena millia æris	187500	-	-

TABULA III.

DE PRETIIS NUMMORUM ARGENTEORUM ILLO TEMPORE, QUO AS LIBRALIS ERAT.

Nummi argentei		Thal.	Groſ.	Lib.
Denarius æſtimatus aſſibus	10			
exæquat		1	21	-
Quinarius	5	-	22	6
Seſtertius	2½	-	11	3
Libella	aſſe 1	-	4	6
Sembella-ſemiſſe, id eſt, aſſe	½	-	2	3
Teruncius-quadrante, id eſt, aſſe	¼	-	1	1½

TABU-

TABULA IV.

DE ASSE SEMUNCIALI.

	Thal.	*Groſ.*	*Lib.*
As ſemuncialis exæquat	-	-	$2\frac{1}{4}$
Dupondius	-	-	$4\frac{1}{2}$
Seſtertius quatuor aſſibus conſtans	-	-	9
Quini æris	-	-	$11\frac{1}{4}$
Deni æris	-	1	$10\frac{1}{2}$
Centeni æris	-	18	9
Mille æris	7	19	6
Dena millia æris	78	3	-
Centena millia æris	781	6	-
Decies centena millia æris	7812	12	-

Nota. Quatuor aſſibus hoc tempore æſtimari ſeſtertius cepit, quemadmodum denarius ſedecim: ſed hic minus proprie uterque dicitur. Quod ſi vero tamen placet more antiquo dividere ſeſtertium ita, ut duobus integris & dimidio conſtituatur: *Libra*

	Libra
as unus, ſeu integrum unum æquabit -	$3\frac{3}{5}$
dupondius -	$7\frac{1}{5}$
ſemiſſis -	$1\frac{4}{5}$

ut ſeſtertii ex dupondio & ſemiſſe conſtantis ſumma ſit 9. *Libra*

TABULA V.

DE PRETIIS NUMMORUM ARGENTEORUM ILLO TEMPORE, QUO AS SEMUNCIALIS FUIT.

Nummi argentei			*Groſ.*	*Lib.*
Denarius æſtimatus aſſibus	16	exæquat	3	-
Quinarius	8	-	1	6
Seſtertius	4	-	-	9
Libella aſſe	1	-	-	$2\frac{1}{4}$
Sembella - ſemiſſe, id eſt, aſſe $\frac{1}{2}$			-	$1\frac{1}{8}$
Teruncius - quadrante, id eſt, aſſe $\frac{1}{4}$			-	$\frac{9}{16}$

TABU-

TABULA VI.

DE SESTERTIIS EORUMQUE COMPUTANDORUM RATIONE.

Seſtertii HS.		exæquant *Th.*	*Gr.*	*Lib.*	vel numero rotundiore ſecundum aliorum computum thaleros ſive nummos imperiales *Reiſthaler.* 24. *Groſſ.*	cruce ſignatos *Thaler.* 30. *Groſſ.*
1	-	-	-	9		
4	-	-	3	-		
32	-	1	-	-		
100	-	3	3	-		
1000, i.e. ſeſtertium		31	6	-		
Seſtertia						
1	-	31	6	-	30	25
10	-	312	12	-	300	250
20	-	625	-	-	600	500
32	-	1000	-	-	960	800
40	-	1250	-	-	1200	1000
100	-	3125	-	-	3000	2500
1000, ſive decies ſeſtertium		31250	-	-	30000	25000
Seſtertium ſive *HS.*						
Decies		31250			30000	25000
Duodecies		37500			36000	30000
Quindecies		46875			45000	37500
Vicies		62500			60000	50000
Tricies		93750			90000	75000
Quadragies		125000			120000	100000
Quinquagies		156250			150000	125000
Sexagies		187500			180000	150000
Centies		312500			300000	250000
Ducenties		625000			600000	500000
Quadringenties		1250000			1200000	1000000
Millies		3125000			3000000	2500000
Bis millies		6250000			6000000	5000000
Decies millies		31250000			30000000	25000000

APPENDIX POSTERIOR

DE NOMINIBUS ROMANORUM EX CAROLO SIGONIO ET ONUPHRIO PANVINIO.

§. I.

ROmanos homines duobus primum, poſt etiam tribus nominibus uſos eſſe reperimus: quorum unum præcipue *nomen*, alterum *prænomen*, tertium *cognomen*, aut *agnomen* appellaverunt. Quod ut eo melius intelligatur, exemplo PUBLII CORNELII SCIPIONIS AFRICANI declarabimus.

§. 2. Nimirum *nomen* originem gentis indicabat, unde etiam gentilicium vocari ſolet: ut CORNELIUS.

§. 3. *Prænomen* differentiæ cauſſa nomini gentilicio præponebatur, ut ſcilicet a ſe invicem diſtinguerentur, qui ejuſdem gentis erant: quale eſt in exemplo noſtro PUBLIUS. Atque hæc diſcernendorum filiorum & nepotum cauſſa inventa eſſe, Varro auctor eſt.

§. 4. *Cognomen* gentilicio nomini ſubjungebatur, ut SCIPIO. Et hanc quidem appellandi rationem primum videntur excogitaſſe, ut eos, qui idem prænomen ac nomen ferebant, internoſcerent: poſt autem, quum cognominum uſus increbuiſſet, etiam ſine ejuſmodi cauſſa ſervaſſe. Poteſt hoc in gente Cornelia perſpici, quæ cognominum varietate in multas familias

lias

lias eſt diffuſa: ut Maluginenſes, Coſſos, Scipiones, Lentulos, Merulas, Cinnas, Sullas, Donabellas, & ſic porro, quum nova ſubdiviſione opus eſſet, ut in Scipionibus, qui vel Africani, vel Aſiatici, vel Naſicæ dicebantur.

§. 5. A cognomine diſtinguunt nonnulli *agnomen*, tamquam extrinſecus addi ſolitum, & ex ratione aliqua, aut eventu quæſitum: ut AFRICANUS. Sed contradicunt Carolus Sigonius & Onuphrius Panvinius, locupletiſſimorum ſcriptorum teſtimoniis comprobantes, omnia deinceps cognomina dici, quæ poſt nomen gentilicium collocantur. Atque ſic non tantum in hujus P. Cornelii cognominibus cenſeri debet, quum vocatur SCIPIO AFRICANUS: ſed idem in nepote etiam, L. Æmilii Paulli filio, valet, qui adoptatus a Publio, Africani majoris filio, dicitur P. Cornelius Scipio Africanus ÆMILIANUS. Sed raro tria uſurparunt cognomina: rariſſime autem quatuor, ut Q. Fabius MAXIMUS VERRUCOSSUS OVICULA CUNCTATOR.

§. 6. Ex *prænominibus* alia a Romanis, alia a finitimis populis frequentius uſurpata ſunt. *Romana* ſex & quadraginta numerat Onuphrius Panvinius: quæ ſunt Agrippa, Ancus, Appius, Arruns, Aulus, Cæſo, Cajus, Cnæus, Coſſus, Decimus, Denter, Druſus, Egerius, Fauſtus, Hoſtius, Julus, Lar, Lucius, Mamercus,

cus, Mamurius, Manius, Marcus, Nero, Numa, Numerius, Opiter, Paullus, Poſtumus, Potitus, Proculus, Publius, Quintus, Remus, Romulus, Sertor, Servius, Sextus, Spurius, Statius, Tiberius, Titus, Tullus, Vibus, Volero, Voluſus, Vopiſcus. Erant autem ex his alia frequentiore in uſu: alia contra minus uſitata. Ex minus uſitatis quædam, quum ante cognomina eſſent, poſt longum temporis intervallum prænominis officio functa ſunt; ut Coſſus, Druſus, Julus, Nero, Paullus, Potitus, & Voluſus: quædam autem, quum ab initio eſſent prænomina, pro cognominibus aliquando ſunt uſurpata; ut Agrippa, Denter, Fauſtus, Poſtumus, Proculus, & Tullus. *Peregrina* ſunt Aimilius, Allius, Attius, Aventinus, Faunus, Fauſtulus, Herrenius, Latinus, Lucumo, Metius, Numitor, Octavius, Ovius, Petro, Picus, Pompo, Septimius, Tallus, Turnus, Tutor, & ſimilia.

§. 7. De romanis prænominibus hoc etiam obſervare utiliter tirones poſſunt: alia eorum per compendium ſingulis tantum, alia binis, alia ternis literis ſcribi ſolita fuiſſe. *A.* enim Aulus erat, *C.* Cajus, *K.* Cæſo, *D.* Decimus, *L.* Lucius, *M'.* Manius, *M.* Marcus, *N.* Numerius, *P.* Publius, *Q.* Quintus, *T.* Titus: *Ap.* Appius, *Cn.* Cnæus, *Op.* Opiter, *Sp.* Spurius, *Ti.* Tiberius: *Mam.* Mamercus, *Ser.* Servius, *Sex.* Sextus, *Tul.* Tullus.

§. 8. *Gentilitia nomina* pæne innumera ſunt:

&

& fere omnia deſinunt in *ius*, ut gentis origo derivatione ejuſmodi ſignificetur. Sic *julia* gens ab Julo dicitur, Æneæ filio; *aimilia*, ab Aimilo, Juli filio; *nautia*, a Naute; *antonia*, ab Antone: quoniam hi earum gentium auctores erant. Pauca tantum excepta ſunt, quæ in *us* terminantur: ut Peducæus, Poppæus, & Norbanus. Nam quod Cæcina, Perperna & alia quædam non in *ius* deſinunt: potius eorum neſciri nomina exiſtimandum videtur, quam nomina gentilicia fuiſſe, quæ omnino cognomina fuerunt.

§. 9. Commemorandum autem hoc loco eſt, quid *gens* ſit, a qua gentilicia nomina dicuntur, & qua ratione a *familia* differat. Nimirum illud inter utramque intereſt, quod gens ad nomen, familia ad cognomen refertur. Quare illa quaſi totum videtur continere, hæc quodam modo partem. Exempli gratia Cornelii omnes unius eſſe gentis dicuntur, quia uno nomine continentur omnes. At vero partes hujus gentis ſunt plures, quæ ex cognominum varietate diſtinctæ ſunt, & familiæ vocantur, ut Maluginenſes, Coſſi, Scipiones, Lentuli, Merulæ, Cinnæ, Sullæ, Dolabellæ. Hinc recte Feſtus gentem definit eam, quæ ex multis familiis conficiatur. Quæ autem ratio eſt inter gentem & familiam: eadem etiam eſt inter genus & ſtirpem, eademque porro inter gentiles & agnatos. Quemadmodum enim fami-

lia

lia, aut ſtirps nos propius attingit, quam gens, aut genus: ſic agnati propiores, quam gentiles. Agnati enim ſunt ejuſdem familiæ: gentiles ejuſdem gentis, vel, ut Cicero tradit, eodem inter ſe nomine.

§. 10. De *cognominibus* jam ante quædam dicta ſunt. Alia cognominandi ratio ſupereſt: a patris (interdum etiam ab avi vel proavi) prænomine; item a tribu, curia aut cenſu deſumta. Sic apud Cic. *l.* 8. *ep.* 8. *n.* 12. legimus: *Scribendo adſuerunt L. Domitius* Cn. filius *Ahenobarbus*, *Q. Cæcilius* Q. F. *Metellus Pius Scipio*, *L. Villius* L. F. Pomt. *Annalis*, *C. Septimius* T. F. Quirina, *C. Luccius* C. F. Pup. *Hirrus*, *C. Scribonius* C. F. Pop. *Curio*, *L. Atteius* L. F. An. *Capito*, *M. Optius* M F. Terentina. Ubi *Pomtina*, *Quirina*, *Pupinia*, *Popilia*, *Anienſis*, *Terentina*, tribuum nomina ſunt, ſexto caſu poſita.

INDEX

INDEX RERUM NOTABILIORUM.

A.

Abſolutionis nota. 73
Acca Larentia, Romuli nutrix. 11
accuſatores plures in una cauſſa. 74. 75
Achæmenidarum hiſtoria ex nummis. 130. 133
Achaja, provincia Græciæ. 69
advocati & advocationes. 75
ad urbem eſſe 56
Æacus, judex inferorum. 3
ædes concordiæ 87. 88
ædilicii viri. 28
ædiles curules, cereales. 31
Ægyptus, provincia. 70
ærarii cura a quæſtoribus ad præfectos translata. 32. 40
ærarium commune differt a fiſco, item ab ærario militari. 40
Saturni. 40
ærarium facere aliquem. 34
Æſculapius. 2
Agrippa, dux Auguſti. 56
albæ victimæ. 23
Alecto, furia, 3
aliptæ. 100
ambarvales hoſtiæ. 11
ambitio cretata. 115
amphitheatrum. 110 111
anagnoſtæ. 100
ancilia. 10
Ancus Martius. 26
Angelonius (Franciſcus) 132
anguſtus clavus. 88. 89. 116. 117
annulus, ſignum equitis 85. 88
annus a conſulibus denominatur. 27
anteambulones. 100
Antoninus Caracalla communicat civitatem romanam, 64
Antonius, lupercus. 10
Apollo. 2. 4
Apollonia, ſedes literarum. 104
Appius Pulcher, augur & conſularis. 6
aquila, ſignum militare. 51
aquilæ uſus in conſecratione principum. 123. 124
ara ceſpiticia. 24

Arabia, provincia. 70
area ſepulcrorum. 121
arena, medius locus in amphitheatro. 111
aries, machina bellica. 52
arma militaria 49. luſoria & decretoria. 111
arvales fratres. 11
Arſacidarum hiſtoria ex nummis. 130. 133
Arundeliana marmora. 135
as, radix rei nummariæ 124. diverſi ponderis 136. libralis 137. ſemunciaIis. 138
Aſia propria. 69
Aſſyria, provincia. 70
Athenæ, ſedes literarum. 104
atrienſes. 100
Atropos. 3
auctoritas ſenatus differt a ſenatus conſulto. 87
Averruncus, deus. 3
augures. 6
Auguſtinus (Antonius) 132
Auguſtinus (Leonhardus). 135
Auguſtodunum, ſedes muſarum. 106
Auguſtus nova officia excogitat. 38
aureus, nummi genus. 126
auxilia in exercitu romano. 47

B.

Bacchus, ejuſque ſacra. 17
balliſta, machina bellica. 52
baſilica julia. 74
Begerus [Laurentius]. 135
bellum ſervile 101. ſociale, ſive marſicum. 61. 62
beſtiarii. 133
bibliothecarii. 100
Biragus [Mediobarbus] 132
Bilbilis, ſedes literarum. 106
Bithynia, provincia. 69
Bona dea, ejuſque ſacrũ. 19
Briſſonius de verborum ſignificatione. 126
Britannia, provincia. 70
Burdegala, ſedes muſarum. 106

C.

C, condemnationis nota. 73.
cærimoniæ ſacræ. 23
Cæritum tabulæ. 34
Caeſar, dictator perpetuus. 37
Caeſares diſtincti ab Auguſtis. 45
Caeſaris provinciæ & legatus 42. procurator. 43
ceſpiticia ara. 24
calata comitia. 96
calendæ unde dictæ 96. Juno-

Junoni ſacræ 20. martiæ etiam Marti ſacræ. ib.
camenæ. 4
campus martius. 69
cancellarius. 44
candidatus principis. 41
cantus præficarum. 119
Capi dicebantur veſtales. 13
capite cenſi. 60
captivorum cura penes præfectum prætorii. 39
Capua, præfectura. 63
Caracallæ conſtitutio. 65
carcer tuſculanus. 3
Cardia, dea. 56
Caſaubonus. 126
caſſis. 50
Caſtor. 2
Cataphracti. 50
catapulta. 52
cavea, medius locus in amphitheatro. 111
cauſidici. 75. 67
cenotaphium I. Cæſaris. 25
cenſere, verbum ſenatorium. 87
cenſores 33. legunt ſenatum. 84
cenſus equeſter. 89. 127. ſenatorius. 85
centumvirale judicium. 72. 74.
centuria, pars legionis ſexageſima. 48
centuriæ populi romani. 92
centuriata comitia. 95
centuriones. 47
Cerealia. 18
Ceres. 2
Charon, portitor. 3
chirurgi. 100
Cicero, augur & conſularis 6. proconſul Ciliciæ 69
Cilicia, Provincia proconſularis. 69
cinctus gabinus. 115
cippi. 121
circenſes ludi. 108
circumvallatio. 53
circus maximus. 108
civitas romana 58. quomodo potuerit amitti 59. 60. Latinis & Italis data 62. provincialibus data. 64
clariſſimi titulus. 45
claſſes duæ ad tutelam Italiæ 42. populi romani. 92. 93
claſſiarii milites. 55
claſſici, id eſt, præcipui 93
clavus anguſtus. 88. 89. 116. 117. latus. 85. 116. 117
clepſydra in judiciis. 75
clibanarii. 50
clipeus. 50
Cloacina, dea. 3
Cloto. 3
cognomina legionum 49. Romanorum. 140. 144
cohors, pars legionis decima 48. prætoria. 46
collegia ſacra. 5
coloniæ. 60. 63
combuſtio defunctorū. 120

mites in provinciis & aula. 45
comitia 92. calata 96. curiata, tributa, centuriata. 93. 95
comitium, pars fori romani. 96
comœdiæ. 109. 110
comparare provincias quid ſit. 66
conclamatio in funere 119. poſtrema. 120
confiſcare, novum verbum 40
connubii jus. 59
conſecratio principum. 122
conſentes dii. 2
conſualia. 19
conſul, director ſenatus. 86
conſulares. 28
conſularia comitia. 95
conſularis, id eſt, legatus Cæſaris. 42. 45
conſules ordinarii 27. ſuffecti 28. deſignati. 86
contubernium militum. 48
conventus juridici in provinciis. 66
corona urbem capere. 53
coronæ militaris genera varia. 55. 56
coronæ in ſacrificiis, 23. in ſepulcris. 121
Corduba, ſedes literarum. 106
correctores provinciarum 44. 45.
cothurni in tragœdiis. 110
cretata toga. 115
crinibus fana verrendi ritus. 24
cubicularii. 100
curator alvei tiberini. 41
curatores viarum. 41
curia hoſtilia, julia, Pompeii. 87
curiæ populi romani. 92. 94
curiata comitia. 95
Cybele, mater deorum. 4. 18

D.

D*Acia*, provincia. 70
van Dale [Antonius] 134
decanus. 47
decemviri. 28
decemviri ſacrorum. 7
dediticii. 98
denarius. 125
deportatio in inſulam. 59
depoſitio lauri in gremio Jovis. 57
deus fidius. 2
Diana. 2
dictator 37. 46. cur creatus 38. perpetuus. 37
dictatura ſemeſtris tantum. 28
didrachmum. 128
dies feſti. 14
dii averrunci 3. domeſtici 2. inferi, cum victimis 3. 23. literarum 4. majorum gentium 1. minorum gentium 2. marini & aquatiles 3. peregrini 4. ruſtici & plebe-

plebeii 2. ſuperi, cum victimis. 23
Dionyſius, ſervus Ciceronis. 100
diræ. 3
diſceſſionem facere quid ſit 86
diſtributio populi romani 92
Dis pater 3
divi. 122
drachma. 125. 128
dryades. 2
duces in provinciis. 45
ductores ordinum. 47
Durocortorum, ſedes muſarum. 106

E.

E*Dictum* prætoris. 82 perpetuum. *ibid*
Egeria, nympha. 3
egregii titulus. 45
eloquentia, præcipuum Romanorum ſtudium 103. 104. 105. a Britannis & Hiſpanis exculta. 106
Epona, dea. 2
epulæ publicæ poſt triumphum 56. ſepulcrales. 122
epulones. 9
equites ducenti, trecenti in legione 48. conducunt vectigalia 90. ſedent in quatuordecim gradibus 89. urbani & ruſticani. 89. 90
equitum ordo medius inter ſenatum & plebem. 88
equorum uſus rarior in Italia. 88
equum adimere. 33
ergaſtulum. 101
Evander. 10
Eumenides. 2
exodium. 109
exſequiæ. 119
exſilii pœna. 59

F.

F*Abertus* [Raphael] 134
facies ad ſimilitudinem pulchritudinis cæleſtis figurata. 102
factiones quatuor in ludis circenſibus. 108. 109
Falconerius [Octavius] 133
familia ſervorum 100. differt a gente. 143
faſces conſulares. 27
Faſcinus. 3
Fatua, regina. 19
Fauna, regina. ib.
Faunalia. 16
Fauni. 2
febris, dea. 4
Felix, procurator Cæſaris in Judæa. 72
fercula prædarum. 56
feriæ generales 14. ſpeciales 16. latinæ 21. ſcholarum. 18. 20

fer-

ferniſatio. 128
feſti dies. 14
Feſtus, procurator Cæſa-ris in Judæa. 70
fetiales. 41
fiſcus. 40
fiſci cura penes procuratores Cæſaris. 43
flamen carmentalis. 9. 117
flamines 8. divorum. 9. 123
Flora, dies. 2. 18
Floralia. 18
Forculus deus. 3
forum, locus judiciorum 74. in provinciis. 66
fratres arvales. 11
Freſne (Carolus du) 133
funera Romanorum. 119
furiæ. 3

G

GAlea. 50
Galilæa. 70
Gallia ciſalpina in provinciis cenſa. 64. 66
Galliæ diviſio. 68. 69
gemmæ. 135
Genius. 2
Gens & familia differunt. 143
Germania ciſrhenana duplex, ſuperior & inferior. 68. 70
gladiatores. 111
Golzius [Hubertus] 132
græcæ linguæ uſus apud Romanos. 104
Gronovius [Jo. Fridericus] de ſeſtertiis. 125
Gruterus (Janus) 134

H.

HAbet, verbum gladiatorium 113
hamadryades. 2
Harduinus [Joannes] 129
helepolis. 52
Hercules. 2
hæreditatis jus. 59
Hiſpaniæ diviſio. 67. 68
hiſtoricorum uſus in eloquentia. 104
hoc habet, formula gladiatoria. 113
hoplomachi. 112
hortulani. 100
Hymenæus. 3

I.

JAniculum munitum. 26
Janus. 2
illuſtres quinam dicti 45
imagines captarum urbium in triumpho 65. majorum in funere prælatæ 119
imperatoris titulus. 47
imperatores ſunt pontifices maximi. 6
indigetes. 2
inferi dii. 3
inferiæ. 24
inferorum judices. 3
ingenui quinam dicti. 97

in

in quatuordecim ſedere. 89
inſcriptiones Romanorum. 134
inſignia triumphalia. 57
inſula tiberina ſeu ſacra. 61
intercedere erat tribunorum plebis. 34. 86
interdictio ignis & aquæ. 59
interrex. 36
inuſtio literarum in fronte. 101. 102
Jobertus. 131
Jovis ſtatoris templum. 8
ire in ſententiam alicujus. 86
Iſis. 4
Italica, ſedes literarum. 106
Judæa, provincia. 70
judices 71. ex diverſis ordinibus lecti 73
judicia 71. in campo martio. 97
judiciorum locus. 74
judicium centumvirale. 72. 74.
Juno. 2
Junoni ſacræ erant calendæ. 20
Juppiter 2. jatialis 21. ſtygius. 3
juriſprudentiæ ſtudium. 104
jus civitatis romanæ 58. 59. 60. Quiritium, Latii, municipiorum, coloniarum, præfecturarum. 61. 62.
jus jurandum judicum. 72

K.

K*Irchmannus* (Joannes) 121

L.

L*Aborum*. 51
lacerna. 117
Lacheſis. 3
læna. 117
Landus [Conſtantius] 133
laniſtæ. 111
lapidum pluvia. 15
laquearii. 112
Lares. 3
Latii jus. 61
latinæ linguæ uſus. 103
latus clavus. 85. 89. 116 117
lavatio matris deum. 18
laudatio funebris. 119
laudatores in judiciis. 75
lauri depoſitio in gremio Jovis. 57
lectiſternium. 14
legati legionum. 42. 47. dicti etiam legati prætorii. 43
legatus Cæſaris, ſeu principis. 42. 71
leges romanæ 76. agrariæ 81. annales, frumentariæ, ſumtuariæ, tabellariæ, viceſimarum 82. a decemviris conſcriptæ 28. XII. tabularum 79. præcipue apud Ciceronem memoratæ 80. legum

K 4

gum hiſtoria . 79
legiones 47. nunc majores, nunc minores . 48
legionum cognomina . 49
lex quid ſit proprie 76. 77. æmilia 33. annaria 28. canuleja 91. hortenſia 78. julia 62. manilia 76. ploria 62. roſcia 89. valeria 27. viceſimarum . 40
Liber, ſive Bacchus. 2. 17
Liberalia : 17
liberi . 97
libertas major, minor & infima . 98
liberti . 98
libertini . 98. 99
libra . 127
librarii . 100
libri ſibyllini . 7
lictores conſulum . 27
linguæ græcæ uſus apud Romanos. 103
Lipſius [Juſtus] 53. 112. 134
litatio . 23
literæ latinæ cuſtodes doctrinæ melioris . 103
lorica . 50
ludi populo romano grati 32. placandis numinibus facti 15. publici & privati 107. romani, ſeu circenſes 108. gladiatorii 110. funebres 122. ſæculares 22. ſcenici . 109
ludus , ſchola gladiatorum . 111
Lugdunum , ſedes literarum . 106
lugentibus non licebat intereſſe cerealibus . 17
luna . 2
lupercal . 11
lupercalia . 16
luperci . 10

M.

Macedonia, provincia Græciæ. 69.
machinæ poliorceticæ . 51
magiſter equitum 37. 47. morum 33. officiorum 45. ſcriniorum . 44
magiſtratus antiqui 25. novi 38. ævi poſterioris . 43
malacia , in mari mediterraneo . 55
manes , dii . 3
manipulus , pars triceſima legionis . 48
manumiſſio . 98. 100
Marius indoctus . 103
marmora arundeliana, ſive oxonienſia . 135
Mars . 2
Martis ſacerdotes . 10
Maſſilia , ſedes literarum . 104
Mater deorum . 4. 18
Mauritania , provincia. 70
Megæra , furia . 3
mellis uſus in ſacris . 24
Mercurius . 2

meta in circo. 108
milites claſſiarii 55. prætoriani. 46
militia romana. 46
militia legionariæ jus. 59
millio. 127
Minerva 2. 4. ejus ſacra. 17
minervalia. 18
Minos, judex inferorum. 3
mirmillones. 112
miſſio gladiatorum. 111
Mithra. 4
modulus numiſmatum triplex. 129
mola ſalſa litare. 23
mons albanus 21. 57. ſacer. 34. 91
Monterchius [Joſephus] 129
Morellius [Andreas] 133
Movere ſenatu, tribu. 33
munera mittebant viri ſaturnalibus & feminæ calendis martiis. 20
municipia. 61
muſæ. 4
muſculus, machina bellica. 52
Mytilene, ſedes literarum. 104

N.

N*Aiades*. 2
natalis Romæ. 18
navalis militia. 54
navis prætoria 46. 55. roſtrata, oneraria, liburna. 54
naumachia. 114
neniæ. 119
Neptunus 2. 3. ejus ſacra. 19
Nereides, nymphæ. 3
Nereus. 3
nigræ victimæ. 23. 24
N L, ampliationis nota 73
nobiliſſimatus. 45
nomina Romanorum 140. gentilicia. 142
Non placet, formula ſenatoria. 87
Noricum provincia. 70
novemdiale ſacrum. 14
Numa Pompilius. 26
nummi Romanorum 124. aurei, argentei 128. ænei 129. conſulares & imperatorum *ibid.* 131. 132. græci 130. populorum & urbium 132. conſtãtinopolitani. 133. peregrini 127. 133. Syromacedonum. *ibid*
nympha variæ. 2

O.

O*Cco* (Adolphus) 132
Oceanus, deus. 3
officia nova ab Auguſto excogitata. 38
olei uſus in ſacris. 24
oratores qui. 75
Orcus. 2. 3
ordo ſenatorius 83. equeſter 88. plebejus. 90

orig-

originalis patria. 60
ornamenta conſulum 27.
triumphalia 57
Oſca, ſedes literarum. 106
Oſiris. 4
oſtiarii. 100
ovatio. 56

P.

PÆ*nula*. 117
palatina tribus. 93
Pales, paſtorum dea. 2. 18
Palilia. 18
palla. 118
palladium. 13
Pallas. 4
pallium. 118
Pallor, deus. 3
palma gladiatorum. 112
Palmata toga. 116
paludamentum 118. differt a trabea. 116
Pan. 2
Panis ſacerdotes 10. ſacra. 16
Pannonia, provincia. 70
parare provincias quid ſit. 66
Parcæ, noctis filiæ. 3
Parilia. 18
parma. 50
Patinus (Carolus) 131. 134
patres vocati ſenatores 83. minorum gentium. *ib.*
patria municipum Italiæ duplex. 60
patroni cauſſarum. 75
Paulus, civis romanus. 58
Pavonis figura in conſecratione feminarum. 124
Pavor, deus. 3
pecunia a pecude dicitur. 128
pedarii. 86
penates. 2
Peræa. 70
peregrini in urbem recepti 58. 62. 63
perfectiſſimi titulus. 45
petere, verbum gladiatorium. 113
philoſophiæ ſtudium. 104
picta toga. 116
Pignorius [Laurentius] 100
Pilatus, procurator Cæſaris in Judæa. 43. 70
pilum. 49
placet, verbum ſenatorium. 87
plebiſcitum 77. æquiparatum legi. 91
plebs & populus differunt 78. tertia pars populi romani 90. ſecedit in montem ſacrum 91. impetrat communionem connubiorum & jus petenti conſulatum. 91
Plinius, augur & conſularis 6. curator alvei tiberini 41. mitis in ſervos 101. proprætor Bithyniæ. 69

plu-

pluteus, machina bellica 53
Pluto. 3
pluvia lapidum. 78
pœna cenſoria 33. exſilii. 59
pollicem premere & convertere: quid ſit. 111. 112
Pollux. 2
Pomona, dea. *ib.*
Pompejus eques triumphat 89
pondo. 127
pontifex maximus. 5
pontificum collegium. 5
populiſcitum. 78
populus & plebs differunt 78. abuſive dicuntur plebeii 91. romanus in tribus & curias, porro in claſſes & centurias diſtribuitur. 92
prædia Romanorum in Italia & Sicilia. 101
præfecturæ. 63
præfectus ærarii 40. ærarii militaris 40. claſſis utriuſque 42. prætorii 39. 44. ſociorum 47. urbis. 38
preficæ. 119
præfiſcine dixerim, unde ortum. 3
præmia militum. 55
præmium gladiatorum. 112
prænomina Romanorum. 140. 141. 142
præſides provinciarum. 45
prætexta. 27. 116
prætextati pueri. 116
prætor pro duce exercitus 30. 46. peregrinus 29. urbanus. 30
prætores in urbe & provinciis. 66. 72
prætoria cohors 30. 46. comitia 95. navis. 46. 55
prætoriani milites. 39. 46
prætorii viri. 28
prætoris edictum. 82
prætorium. 29. 30
Priapus, porcorum cuſtos. 2
Prideaux (Humphridus) 134
primipilus. 47
princeps ſenatus. 86
privilegium quid ſit. 76
proconſules in provinciis 66. accuſati a provinciis. 74
procurator Cæſaris. 43. 70. 71
proletarii. 60
proprætores in provinciis 30. 66. accuſati a provinciis. 74
pro roſtris, locus in foro romano. 119
Proſerpina, Plutonis uxor. 3
Provincia κατ' ἐξοχὴν dicta. 68
provinciæ Cæſaris 71. diviſæ inter Auguſtum & populum 40. 42. mutatæ &

tæ & multiplicatæ. 67. 68. 90
provinciarum appellatio 65. adminiſtratio 66. diviſio. 67
provocatio ad populum. 27. 91
publicani. 90
pulvinaria deorum. 15

Q.

Quæſtiones publicæ. 30 *quæſtores* 32. populi in provinciis 43. principis, ſeu Cæſaris. 41
quæſtorii viri. 28
quæſtura, primus honorum gradus. 105
quindecimviri ſacrorum. 7
quinquatrus. 17
Quirinus, deus. 2
Quiritium jus. 61

R.

Rætia, provincia. 70
rationales. 43
reges romani 25. urbe exacti. 27
Reineſius (Thomas) 134
religio a Numa inducta. 26
remorum uſus. 55
reorum habitus ſqualidus 76. laudatores. 75
repetere, verbum gladiatorium. 113
res nummaria Romanorum. 124
rex ſacrificulus. 12
Rhadamanthus, judex inferorum. 3
Rhodus, ſedes literarum. 104
riparum curator. 42
ritus ſacri. 23
Robigus, deus. 2. 4
rogatio, id eſt, lex. 76. 78. 79
Romæ natalis. 18
Romulus rex 26. legit ſenatum 83. dividit populum in tribus & curias 93. deus. 2
roſtra navium. 54
rudis, præmium gladiatorum. 112

S.

Sacrum Bonæ deæ 19. novemdiale. 14
ſæculum quot annos habeat 22. aureum. 20
ſepta 97
ſagati. 118
ſagum, veſtis militaris 115. 117
ſaliares epulæ. 10
ſalii. 10
ſalis uſus in ſacris. 23
Salvius Julianus, auctor edicti perpetui. 82
Saturnalia 20
Saturnus. 2
Saturni ærarium 40. ſacra 20. tem-

20. templum. 40
ſcholæ in provinciis 106
ſcholarum feriæ. 18. 20
ſcitum, quid. 77
ſcrinia, id eſt, cancellariæ. 44
ſcriptores rei nummariæ. 131
ſcutum. 50
ſeceſſio plebis ad montem ſacrum. 34. 91
ſecures conſulum. 27
ſequutores. 112
ſedere in quatuordecim. 89
Seguinus (Petrus) 133
ſelecti dii. 2
ſella curulis conſulum. 27
ſenatores romani a Romulo adlecti. 27
ſenatorum cenſus 85. numerus 84. veſtitus. 85 116
ſenatus unde dictus. 83
ſenatu movere 33
ſenatus auctoritas 86. conſultum 77. conſultum per diſceſſionem. 86
ſententias dicebant ſenatores. 85
ſeptemviri epulonum. 9
ſepulcra ad vias. 121
ſepultura Romanorum. 120
Serapis. 4
Sertorius ſcholam inſtituit. 106
ſervi unde dicti 99. urbani & ruſtici 100. literati 102. civitate romana donati 98. epulum accipiebant ſaturnalibus & calendis martii. 20
ſervilia bella. 101
Servius Tullius, rex 26. dividit populum in claſſes & centurias. 93
ſeſtertium & ſeſtertius. 125. 126. 139
Sibyllini libri. 7. 8
ſigna militaria. 51
Sileni. 2
Silvanus, deus. 2
ſinus ex toga factus. 115
ſocci in comœdiis. 110
ſocii Romanorum. 62
Sol, deus. *ibid*
ſolidus, moneta aurea. 125. 126
Solonis leges. 79
ſors quæſtoris. 32
ſorte diſtribuuntur provinciæ 66. leguntur judices. 72
Spanhemius (Ezechiel) 130. 131
ſpectabiles quinam dicti. 45
ſpectacula Romanorum. 107
Sponius (Jacobus) 134
ſtatus hominum 97. liberorum *ib.* 98. ſervorum. 99.
ſtola. 118
ſtudia Romanorum 102. provincialium 105. ordinis

dinis equeſtris. 90
ſubſortitio judicum. 72
ſuburbana tribus. 93
ſuffragia ferebat populus. 85
Sulla auget dignitates 5 7. cremari ſe jubet 120. dictator perpetuus. 37
ſupellecticarii. 102
ſupplicationes. 15. 57
ſymphoniaci. 100
ſyntheſis, veſtimenti genus. 117
Syria, provincia. 69. 70
Syromacedonum hiſtoria ex nummis. 133

T.

TAbulæ legum XII. 28. Cæritum. 34
talentum. 128
Tarquinius Priſcus, rex 26. auctor militiæ romanæ. 46
Tarquinius Superbus, rex. 26
Tellus, dea. 2
templum Jovis ſtatoris 87. in conſecratione principum. 124
Terminalia. 16
Terminus deus. 3. 16
teſtamenti jus. 59. 101
teſtudo, machina bellica. 53
Tethys. 3
Tetricus, corrector Lucaniæ. 44
theatra plura erant Romæ. 110
Theodoſius cultum Veſtæ abrogat. 14
thorax. 50
thraces, gladiatorum genus. 112
thus adhibitum in ſacris. 23
tibicines. 100
tiberini alvei curator. 41
Tiberinus pater. 3
Tiro, ſervus & libertus Ciceronis. 100
Tiſiphone, furia. 3
tituli honorum ſub imperatoribus. 45
toga 114. candida 115. palmata, picta 116. prætexta 27. 116. virilis. 103. 105
tonna auri. 127
trabea. 116
tragœdia. 109. 110
Trebatius, cauſſidicus 67
tribu movere. 33
tribuni ærarii 35. ſunt judices. 35
tribuni militum 47. militum conſulari poteſtate. 29
tribuni plebis 34. creantur comitiis tributis. 91
tribunicia poteſtas Cæſarum. 35
tribus populi romani 92. 93. urbanæ 93. 94. ruſticæ. 94
tributa comitia. 95
Triſtanus [Joannes] 132
Triton. 3

trium-

triumphus 56. in monte albano. 57
triumviri capitales & monetales. 36
Tullus Hoſtilius, rex 26. auctor militiæ romanæ. 46
tunica 117. laticlavia. 85
turmæ equeſtres. 49
a *Turre* [Philippus] 135
turris rotata. 52

V.

VAillantius [Joannes] 129. 130. 131
Valerius Publicola pauper. 85
vectigalium conductio. 90
venationes. 113
Venus. 2. 3
ver ſacrum. 21
verrere fana crinibus. 24
Vertumnus. 2
Veſta. 2. 12
Veſtales virgines. 12
Veſtales colebant Bonam deam. 19
Veſtalis maxima. 13
veſtes virorum 114. mulierum 118. triumphales. 116
veſtitus ſenatorum. 85
vexillum. 51
viarum cognomina quædam. 121. curatores. 41
vicarii præfectorum prætorio. 44. 45
victima fugiens. 24
victimæ albæ & nigræ. 23
Vindelicia, provincia. 70
vindicta, id eſt, virga. 98
vinea, machina bellica. 52
vini uſus in ſacris. 23
virgines veſtales. 12
virgula, præmium gladiatorum. 112
virtutes, deæ. 2
viſceratio. 122
Viſontio, ſedes muſarum. 106
vietarum uſus in ſacris. 23. 24
Ulpianus, magiſter ſcriniorum. 44
unctores. 100
vota, ſive ſententiæ. 85
urna judicum 73. ſepulcralis. 120
Urſinus (Fulvius) 132
Vulcanalia. 19
Vulcanus. 2
Vvildius [Jacobus] 133

F I N I S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
MAG 2011372

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA